

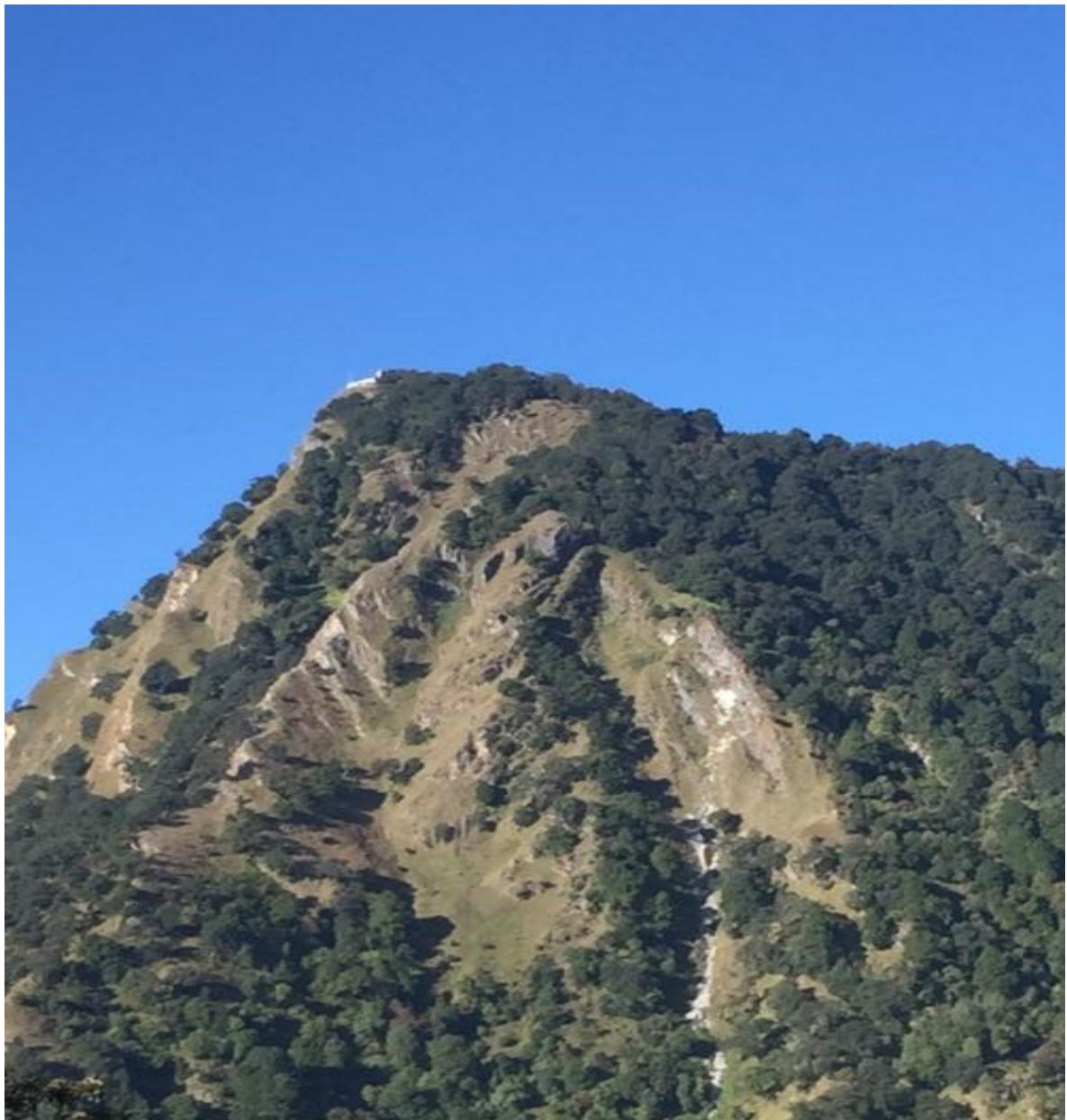
सिगास गाउँपालिका, बैतडीको पाश्वचित्र, २०७६

प्रस्तोता

ग्लोबल डोर रिसर्च सेन्टर प्रालि

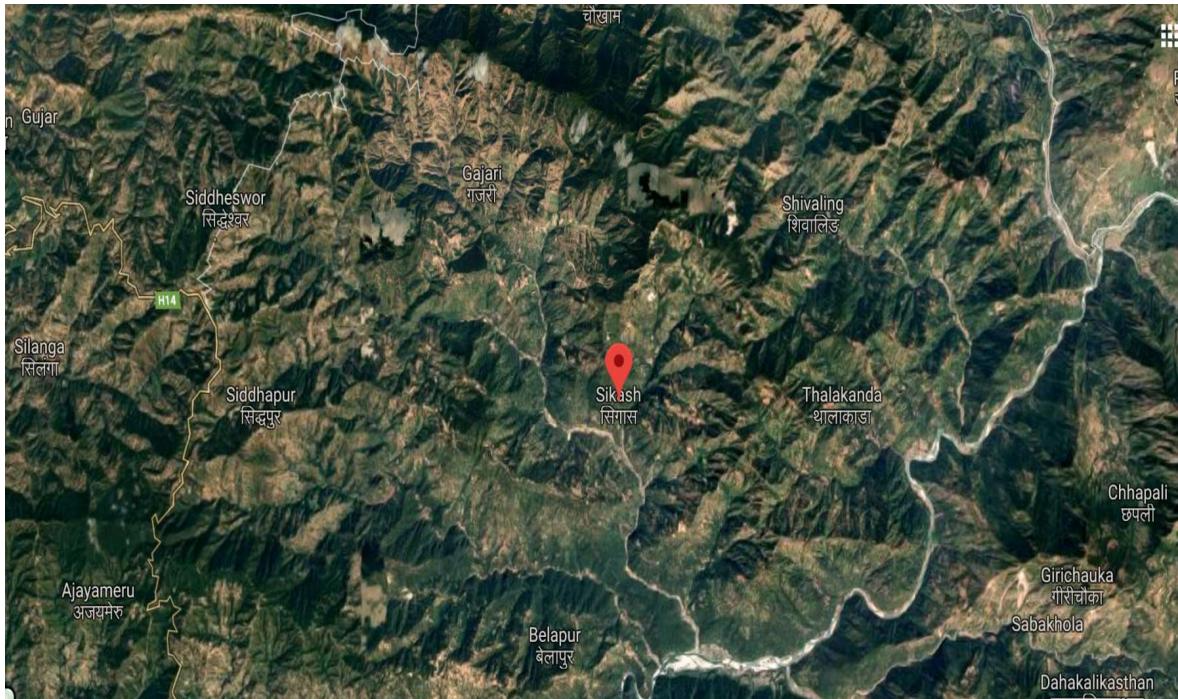
काठमाण्डौ

सिंगास धाम

सिगास गाउँपालिका

पाश्वचित्र, २०७६

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय
गर्जे, बैतडी

असोज २०७६ वि.स.

सिगास गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
गर्जे, बैतडी

मिति: २०७६।०८।

प.स:

च.न:

धन्यवाद ज्ञापन

यस सिगास गाउँपालिका बैतडीको योजनावद्ध विकासका लागि, गाउँ पाश्वर्चित्रको आवश्यकता परिरहेको वेला यस गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारी, विषयगत कार्यालयका प्रमुख तथा कर्मचारी, विकास निर्माणसंग सम्बन्धित संघसंस्था, स्थानीय सहभागी एवं परामर्शदाता संस्थाका अनुभवी विज्ञहरुको प्रयासवाट यो प्रथम पाश्वर्चित्र निर्माण भएको पाउँदा म हर्षविभोर भएको छु । अतः यस पाश्वर्चित्र निर्माण कार्यमा अहोरात्र खटिनु भएका माथि उल्लिखित महानुभावहरुप्रति सध्यवाद आभार व्यक्त गर्दछु ।

यस गाउँपालिकाको यो पहिलो पाश्वर्चित्र भएको हुँदा अब यस गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरुको पहिचान गरी यस योजनाले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्य र लक्ष्यलाई छिटो छरितो तरिकाले हासिल गर्न कठिवद्ध रहन प्रतिवद्ध भएका छौं ।

यस गाउँपालिकाको सर्वाङ्गिण विकासको लागि यस गाउँपालिकाका सबै वासिन्दा, सरकारी/गैरसरकारी/ निजी र सहकारी क्षेत्रसँग आवद्ध पदाधिकारी, कर्मचारी, शिक्षक, समाजसेवी, नागरिक समाज, वुद्धिजीवि, पत्रकार, राजनैतिककर्मी एवं निर्वाचित पदाधिकारीहरुको संयुक्त प्रयास अपरिहार्य हुने यथार्थ स्मरण गराउँदै यहाँहरु सबै समक्ष यस योजनालाई सफल तुल्याउन आ-आफ्नो तर्फवाट महत्वपूर्ण योगदान सक्रियरूपमा प्रदान गर्न सादर आत्मान गर्दछु ।

हरिसिंह धामी

अध्यक्ष

सिगास गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय गर्जे, बैतडी

मिति: २०७६।०८।

प.स:

च.न:

धन्यवाद ज्ञापन

सिगास गाउँपालिका बैतडीको योजनावद्ध विकासका लागि गाउँ पाश्वर्चित्रको आवश्यकता रहेको यथार्थ हो । पाश्वर्चित्र निर्माण गर्ने निर्णय गरे अनुरूप गाउँपालिका अध्यक्ष, सम्पूर्ण वडा अध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत कार्यालयका प्रमुख, सम्पूर्ण कर्मचारी, विकास निर्माणसंग सम्बन्धित संघसंस्था, स्थानीय गैरसरकारी संस्था एवं परामर्शदाताको प्रयासवाट यो पाश्वर्चित्र तयार भएको पाउँदा म हृदयदेखी नै मलाई खुसी छु ।

गाउँ पाश्वर्चित्र सामाजिक आर्थिक विकासका योजनाहरूको ऐना हो जसको आधारमा योजनाहरूको परिचान, प्राथमिकीकरण, कार्यान्वयन, अनुगमन र अपेक्षित उपलब्ध प्राप्त गर्न सकिन्छ । सिगास गाउँपालिकाले तय गरेका उद्देश्य, लक्ष्य र दीर्घकालीन सोच पुरा हुन एउटा यथार्थपरक पाश्वर्चित्रको आवश्यक थियो जुन यस प्रयासवाट पूरा भएको छ । अतः पाश्वर्चित्र तर्जुमा कार्यमा संलग्न सम्बन्धित सबैमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । आवधिक योजना निर्माण का लागि महत्वपूर्ण पहल गर्नु हुने गाउँपालिका अध्यक्ष श्री हरिसिंह धामी लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना अधिकारी र नौवटै वडाका वडा अध्यक्षहरू, सम्पूर्ण गाउँसभा सदस्यहरूले यस पुनित कार्यमा पुन्याउनुभएको विशिष्ट योगदानको कदर गर्दछु । यसै गरी स्थानीय गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधि, गाउँपालिकाका कर्मचारी मित्र विभिन्न विषयका स्थानीय विज्ञ, जानकार र राजनीतिक दलका प्रतिनिधि जसले यस गाउँ पाश्वर्चित्र निर्माणको कार्यमा अमूल्य योगदान पुन्याई सहयोग गर्नु भएको छ, वहाँहरू सबैलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

.....

उपाध्यक्ष

सिगास गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय गर्जे, बैतडी

मिति: २०७६।०८।

प.स:

च.न:

मन्त्रव्य

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको संविधानले परिकल्पना गरे बमोजिम गठन भएका स्थानीय तहहरुको आफ्नो क्षेत्रको विकासमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी रहेको छ। स्थानीय जनताहरुको अर्थपूर्ण सहभागीतामा योजनाहरुको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, निरन्तर अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, विकासको प्रतिफल प्रतिको सन्तुष्टी जस्ता महत्वपूर्ण कुराहरु स्थानीय सरकारका अधिकार, कर्तव्य, दायित्व हुन।

स्थानीय तहलाई संविधानतः प्राप्त अधिकार र जिम्मेवारीप्रति कर्तव्यको वोध गर्दै सिगास गाउँपालिकाले पाश्वचित्र निर्माण गरेको छ। गाउँपालिकामा उपलब्ध सीमित साधन र स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्दै आगामी पाँच वर्ष भित्रमा गाउँपालिकालाई एउटा आत्मनिर्भर, उन्नत र प्रगतिशील स्थानीय तहका रूपमा विकास गर्न यो पाश्वचित्रले मार्ग निर्देशन गर्ने मेरो दृढ विश्वास छ।

सिगास गाउँपालिकाको यस पाश्वचित्र तयारीको क्रममा अहम भूमिका निर्वाह गर्न हुने गाउँपालिकाका अध्यक्ष र उपाध्यक्षप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। निर्देशक समितिका सम्पूर्ण पदाधिकारी र पाँचवटा विषयगत समितिहरुमा वसी महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न हुने संयोजक र वडा सदस्यहरुमा धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। त्यसै गरी आवधिक योजना तर्जुमा कार्यमा प्रत्यक्ष सहभागिता जनाई सहयोग गर्ने विभिन्न संघ संस्था, गैरसरकारी संस्था, स्थानीय वुद्धिजीवि, समाजसेवी, सरोकारवाला, गाउँपालिकाका विषयगत शाखाहरुका प्रमुख, सम्पूर्ण कर्मचारी लगायत यस पाश्वचित्र निर्माण कार्यमा प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबै आदरणीय महानुभावहरुमा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु।

रघुनाथ अवस्थी

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय-सूची

तालिकाहरुको सूची	झ्यच्यद्वच! छ्डद्वण□क्यण थद्व□ घङ्गहनथङ्गघ.
चित्रहरुको सूची	झ्यच्यद्वच! छ्डद्वण□क्यण थद्व□ घङ्गहनथङ्गघ.
परिच्छेद-१ १
भूमिका १
१.१. पृष्ठभूमि १
१.२. उद्देश्य २
१.३. अध्ययन विधि २
१.४. अध्ययनको सिमा ३
१.५. पाश्वर्चित्रको स्वरूप ४
परिच्छेद -२ ५
सिगास गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ५
२.१. पृष्ठभूमि ५
२.१.१. भौगोलिक अवस्थिति तथा क्षेत्रफल ६
२.१.२ सिमाना ७
२.१.३ गाउँपालिकाको वनावट ७
२.१.४ हावापानी ८
२.१.५ भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण ९
२.१.६ माटोको वनावट र उर्वराशक्ति १०
२.१.७ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र ११
२.१.८ मुख्य नदी तथा खोलाहरु ११
२.१.९ धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु ११
२.१.१० बजार १२
२.१.११ साविकका गाविस र वडाहरु १२
२.२ जनसांख्यिक विवरण १२
२.२.१ उमेरसमूह अनुसार जनसंख्या १४
२.२.२ साक्षरता अवस्था १६
२.२.३ सीपयुक्त जनसंख्या १८
२.२.४ विवाहका आधारमा जनसंख्या विवरण १९
२.२.५ वीस वर्ष भन्दा कम उमेरमा वैवाहिक अवस्था २०
२.२.६ व्यक्तिगत घटना विवरण (वि.स. २०७४/०७५) २१
२.३ गाउँपालिकाको कूल आय र प्रतिव्यक्ति आय सम्बन्धी विवरण २१
२.४ घरको वनावटको प्रकार २२
परिच्छेद - ३: आर्थिक विकास २४
३. आर्थिक अवस्था २४
३.१ आर्थिक अवस्था तथा रोजगारी २५
३.२ प्रमुख उत्पादन २७
३.३ उत्पादन एवं खाद्यान्न आपुर्ति तथा घरको अवस्था २८
३.४ वाली पात्रो (Crop Calender) २९

३.५ वालीमा लाग्ने मुख्य रोगहरु	३०
३.६ पशु सेवा सम्बन्धी विवरण	३१
३.७ पशुपालन सम्बन्धी विवरण	३२
३.८ सिगास गाउँपालिकामा पशुपालन फार्म सम्बन्धी विवरण	३४
३.९ कृषि तथा पशुसेवासंग सम्बन्धित मानव संसाधन (संख्या)	३५
३.१० तरकारी फलफूल तथा अन्नबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण	३७
३.११ सिचाई	३९
३.१२ वित्तीय व्यवसाय	४१
३.१३ होटेल तथा लज	४२
३.१४ उद्योग धन्दाहरु	४४
३.१५ घट्ट, मिल तथा संकलन एवं प्रशोधन केन्द्र	४६
३.१६ पर्यटन	४७
३.१७ प्रमुख चाडपर्व तथा मेलाहरु	५०
परिच्छेद - ४	५२
सामाजिक विकास.....	५२
४. सामाजिक अवस्था	५२
४.१ शिक्षा	५२
४.२ सीपयुक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संसाधनको विवरण	५४
४.३ सिगास गाउँपालिकाको विद्यालयको विवरण (सरकारी तथा निजी दुवै)	५६
४.४ तहगत रूपमा विद्यालय (सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा, गुम्बा) तथा विद्यार्थी संख्या	६२
४.५ तहगत रूपमा शिक्षकहरूको विवरण	६७
४.६ विद्यार्थी भर्नादर, निरन्तरता दर, सिकाइउपलब्धि दर	७३
४.७ विद्यार्थी सम्बन्धी विस्तृत विवरण	७९
४.८ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण	८५
४.९ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण	९०
४.१० छात्रवृत्ति तथा लक्षित सुविधाको विवरण	९५
४.११ स्वास्थ्य	१००
४.२.१ सिगास गाउँपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण अवस्था	१०१
४.२.२ चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी विवरण	१०३
४.२.३ खोप तथा पोषण सम्बन्धी विवरण	१०५
४.२.४ सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण	१०७
४.२.५ मातृमृत्यु तथा शिशुमृत्यु सम्बन्धी विवरण	१०९
४.२.६ गाउँपालिकामा देखा परेका रोगहरुको उपचार सम्बन्धी विवरण	११०
४.३ महिला तथा बालबालिका	१११
४.४ अपाङ्गताको अवस्था	११३
४.४.१ अपाङ्गता परिचय पत्र बनाउनेको विवरण	११५
४.५ सिगास गाउँपालिकामा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी विवरण	११७

परिच्छेद - ५	११९
भौतिक पूर्वाधार विकास	११९
५. भौतिक पूर्वाधार	११९
५.१ यातायात	११९
५.२ पैदल मार्ग सम्बन्धी विवरण	१२१
५.३ पुल तथा पुलेसाहरु सम्बन्धी विवरण	१२३
५.४ सडक यातायात तथा बजार केन्द्र	१२४
५.५ उद्योग, संस्था, भौतिक संरचना, भवन र सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदा सम्बन्धी विवरण	१२६
५.६ विद्युत सेवा र संचार	१२८
५.७ खानेपानीको स्रोत	१३०
५.८ घरपरिवारमा उपयोग गरिने विभिन्न सुविधाहरु सम्बन्धी विवरण	१३२
५.९ खाना पकाउने इन्धन प्रयोजनको लागि इन्धनको प्रयोग	१३४
५.१० सूचना, संचार र विज्ञान प्रविधि	१३४
परिच्छेद - ६	१३८
वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	१३८
६. वन तथा वातावरण	१३८
६.१ वन जंगल	१३८
६.२ वन्यजन्तु सम्बन्धी विवरण	१४३
६.३ वन अतिक्रमण	१४७
६.४ भू-व्यवस्थापन र संवेदनशिलताको अवस्था	१४८
परिच्छेद - ७	१५०
संस्थागत विकास	१५०
७.१ संस्थागत विकास सम्बन्धी व्यवस्था	१५०
७.२ सुशासन	१५४
७.३ गाउँपालिकाको आय विवरण (२०७५/७६)	१५६

भूमिका

१.१. पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भए बमोजिम गाउँपालिकाहरूले गाउँपालिकाको विकासका निम्नि गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको तथ्याङ्क संकलन गरी समग्र गाउँपालिकाको अवस्था तथा वस्तुस्थिति भल्कने किसिमको गाउँपालिका पाश्वर्चित्र तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था भए अनुसार सिगास गाउँपालिका कार्यालयले “सिगास गाउँपालिकाको पाश्वर्चित्र, २०७६ (Municipal Profile of the Sigas Rural Municipality, 2076)” तयार पारेको छ।

भरपर्दो र सही तथ्याङ्कीय आधार नै वैज्ञानिक योजना पद्धतिको जग हो। गाउँपालिका पाश्वर्चित्र तयारीका कम्मा सघन अध्ययन गरी भरपर्दो तथ्याङ्क र सूचनामा आधारित हुन सकेको खण्डमा पाश्वर्चित्र भरपर्दो, वस्तुपरक र वैज्ञानिक हुन सक्छ। यस तथ्यलाई महशुस गरी गाउँपालिकास्तरीय योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई सहयोगी भूमिकाको रूपमा अगाडि बढाउनका लागि जनगणना २०६८, गाउँपालिकाक्षेत्र भित्र रहेका विषयगत कार्यालयहरूवाट प्राप्त सूचना लगायत गैरसरकारी संघ-संस्थाहरूको सुचना तथा तथ्यांक संकलन गरी गाउँपालिका पाश्वर्चित्र तयार पार्ने जमको गरिएको छ। यस पाश्वर्चित्रले गाउँपालिकाको विकास योजनाको लागि नँया विकासका सम्भावनाहरूको खोज, अध्ययन, अनुसन्धान एंव विश्लेषणको लागि सहयोग गर्नेछ भन्ने उच्च अपेक्षा गरिएको छ। यस पाश्वर्चित्रले राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गर्ने राष्ट्रिय योजनाको नीति र कार्यकमहरूलाई समेट्दै एवं गाउँपालिकाभित्र रहेका मौजुदा स्रोत र साधनहरूको अधिकतम परिचालन गर्दै लैजान गाउँपालिका विकास योजना तर्जुमा गर्ने प्रकृयासँगै विकास योजनाहरूको अनुगमन तथा मुल्याकन प्रकृयामा तथ्यांक र सूचनाका माध्यमद्वारा आधारभूत जग बस्नेछ भन्ने विश्वास गरिएको छ र सोही अनुसार गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति चित्रण तथा विश्लेषण दस्तावेज तयार गरिएको छ।

१.२. उद्देश्य

सिगास गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति चित्रण तथा पाश्वर्चित्रले गाउँपालिकाको स्पष्ट स्थितिको बोधको साथै भविष्यमा गाउँपालिकावाट तय गरिने प्रत्येक योजना तथा कार्यक्रमको निर्माण संगै कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली जस्ता पक्षहरुको लेखाजोखा गर्न गाउँपालिका सक्षम हुनेछ भन्ने नै यसको मूल उद्देश्य रहेको छ । गाउँपालिका पाश्वर्चित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरु निम्नानुसार रहेका छन्:

- गाउँपालिकाको चिनारी गराई विद्यमान अवस्थाहरुको तथ्य चित्रण गर्ने ।
- गाउँपालिकाभित्रका स्रोत साधनहरुको समष्टिगत विवरण प्रस्तुत गर्ने ।
- गाउँपालिकाको दीर्घकालीन योजना तथा नीति निर्माण गर्न सहयोग पुचाउने ।
- गाउँपालिकाको पाश्वर्चित्रको निर्माण पश्चात आवधिक गाउँपालिका विकास योजना निर्माण गर्न मार्ग निर्देश गर्ने ।
- गाउँपालिकाको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, संघसंस्था एवं गाउँपालिकाको विकासमा जिज्ञासा राख्ने व्यक्तिहरुलाई महत्वपूर्ण क्षेत्र, सम्भावना र समस्याहरुको वारेमा अवगत गराउने सामाग्रीको रूपमा प्रस्तुत गर्ने ।

१.३. अध्ययन विधि

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ तथा आवधिक गाउँपालिका विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्देशिकाको पूर्ण अनुशरण गरी गाउँपालिका पाश्वर्चित्र तयार गरिएको छ । गाउँपालिका पाश्वर्चित्र तयार गर्न निम्न अध्ययन विधिहरु अवलम्बन गरिएको छ ।

१. गाउँपालिका पाश्वर्चित्र तयार गर्दा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयवाट तयार पारिएको ढाँचा वमोजिम तथ्यांक संकलनका लागि विभिन्न फर्म्याट र चेकलिष्टहरु तयार गरी तथ्यांक संकलन गरिएको छ ।
२. राष्ट्रिय जनगणना २०६८, जिल्ला समन्वय कार्यालय, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरुवाट उपलब्ध भएका तथ्यांक तथा विवरणहरु संकलन गरिएको छ ।
३. गाउँपालिकामा रहेका सुचना तथा तथ्यांक, अभिलेख, प्रकाशन एवं प्रतिवेदनहरुको तथ्यांक समावेश गरिएको छ ।

४. सम्बन्धीत सबै विषयगत निकायहरु एवं साभेदारहरु संग समय समयमा तथ्याङ्को वास्तविकता र विश्वसनियतमाको सन्दर्भमा छलफल गरी तथा विषयगत कार्यालयहरु वाट प्राप्त उपयुक्त सूचना लगायत आधारभूत विवरणहरु समावेश गरिएको छ ।
५. अन्य प्रकाशित प्रकाशन एंव प्रतिवेदनहरुको लेखन ढांचालाई पनि आधार मानी प्रतिवेदन लेखनको स्वरूप तयार गरी गाउँपालिका पाश्वर्चित्र तयार गरिएको छ ।
६. प्रत्येक घरपरिवारसँग भेटघाट गरी प्रत्येक परिवारसँग सम्बन्धित विवरणलाई तथ्यपरक ढंगले समावेश गर्न सकियोस भनी Household Survey मा आधारित भई सूचना/तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।
७. गाउँपालिकाका सबै पदाधिकारीहरु (वडा अध्यक्ष र सदस्यहरु) एवं गाउँपालिकाका कर्मचारीहरु, गाउँपालिका स्थित विभिन्न विषयगत कार्यालयका पदाधिकारीहरुसँग अन्तकिया तथा छलफल कार्यकमहरु गरी संकलित सूचना तथा तथ्याङ्कहरुको यथार्थपरकता वारे छलफल गरिएको थियो ।
८. यस पाश्वर्चित्रको मस्यौदा प्रतिवेदनमाथि गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारी र कर्मचारी लगायत गाउँपालिकास्थित विषयगत कार्यालयहरुका कर्मचारीहरुको प्रतिक्रिया / सुभाव संकलन गरी मस्यौदा प्रोफाइललाई परिमार्जन गरी यस स्वरूपमा ल्याइएको छ ।

१.४. अध्ययनको सिमा

सिगास गाउँपालिकाको गाउँ पाश्वर्चित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका आवश्यक तथ्यांकहरुको श्रोत र आधार वर्ष खुलाउन अधिकतम प्रयत्न गरिएको छ भने अर्को तर्फ राष्ट्रिय जनगणना २०६८, जिल्ला तथा गाउँपालिका भित्र रहेका विभिन्न कार्यालयहरुले प्रकाशन गरेका पुस्तक तथा बार्षिक प्रतिवेदनहरु लगायत जि.आई.एस. प्रविधि आदिको तथ्यांकीय आधारमा रही गाउँपालिकाको पाश्वर्चित्र तयार गरिएको छ । कतिपय व्यवहारिक कठिनाइका कारण आवश्यक पर्ने सबै क्षेत्रको पर्याप्त तथ्यांक तथा सूचनाहरु प्राप्त गर्न नसकिएको अवस्थामा सम्बद्ध सरोकारवालाहरु वीच सघन छलफलको माध्यमवाट सूचना संकलन गरिएको छ । यसरी तयार गरिएको गाउँपालिका पाश्वर्चित्रलाई पूर्णतादिने प्रयास गरिएको छ ।

१.५ पाश्वर्चित्रको स्वरूप

यस पाश्वर्चित्रलाई निम्न स्वरूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद - १ : मा भूमिका मा रहेको छ ।

परिच्छेद - २ : मा सिरास गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय मा रहेको छ ।

परिच्छेद - ३ : मा आर्थिक विकास मा रहेको छ ।

परिच्छेद - ४ : सामाजिक विकास मा रहेको छ ।

परिच्छेद - ५ : मा भौतिक पूर्वाधार मा रहेको छ ।

परिच्छेद - ६ : मा वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन मा रहेको छ ।

परिच्छेद - ७ : मा संस्थागत विकास मा रहेको छ ।

सिगास गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१. पृष्ठभूमि

सुदूरपश्चिम प्रदेशमा अवस्थित सिगास गाउँपालिका वैतडी जिल्लाको दक्षिण-पूर्वी भागमा अवस्थित रहेको छ । नेपाल सरकारको मिति २०७३ फाल्गुण २८ गतेको निर्णय अनुसार साविकको सिगास गाविसका सबै वडाहरु, गाँजरी गाविसका सबै वडाहरु, ढुंगाड गाविसका सबै वडाहरु, थालाकाँडा गाविसका सबै वडाहरु, चौखामका सबै वडाहरु, शिवलिंगका गाविसका सबै वडाहरु र शिखरपुर गाविसका वडा नं. ८ र ९ मिलाई वर्तमान सिगास गाउँपालिकाको निर्माण गरिएको हो । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल ३०८.६३ वर्ग कि.मि. रहेको छ भने वि.सं. २०७६ मा घरधूरीवाट लिइएको तथ्याङ्क अनुसार यहाँको कूल जनसंख्या २१५१० रहेको छ ।

सिगास सुदूरपश्चिमकै एक महत्वपूर्ण धार्मिक क्षेत्र हो । भगवान शिवका अनेक स्वरूपहरु मध्ये सिगास एउटा स्वरूप हो । सिगास पर्वत भगवान् शिवको पवित्र तपोभूमिको रूपमा रहेको छ । हिन्दुहरुको अटल विश्वासको आधार रहेको सिगास पवित्र भूमिको रूपमा पनि प्रख्यात रहेको छ । यहाँ रहेको सबैभन्दा अग्लो चुचुरो (धुरामा) मा भगवान शिवको प्राचीन लिङ्ग रहेको छ । यो लिङ्ग रहेको स्थललाई स्थानीय भाषामा “सिगासको गात” भन्ने गरिन्छ । सिगासको गातमा हरेक वर्ष पुजाआजा गरिन्छ, र सिगास परिसरमा मेला लाग्दछ । यस मेलामा भगवान सिगासको दर्शन गरी वरदान प्राप्त गर्न जिल्लाभित्र वाट र अन्य छिमेकी जिल्लाहरुवाट हजारौं भक्तजनहरु यहाँ मेला भर्न आउने गर्दछन । भगवान् शिवको यहि पवित्र भूमिलाई सुदूरपश्चिम प्रदेशकै एक संभाव्य पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा पनि लिने गरिएको छ । पवित्र स्थल सिगासको नामवाट यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको हो ।

सिगास गाउँपालिकाको सदरमुकाम गर्जे हो । गर्जे गाउँपालिकाको करीब मध्य भागमा पर्दछ । यसैले यहाँवाट गाउँपालिकाका बासिन्दाहरुलाई सेवा सुविधा पुऱ्याउन पायक पर्ने देखिन्छ । क्षेत्रफलका हिसाबले सिगास गाउँपालिका वैतडी जिल्लाको सबभन्दा ठूलो गाउँपालिका हो तर यो जिल्लाकै दूर्गम भू-भाग हो । यहाँ आवतजावतका लागि सडक र भरपर्दो यातायात नभए पनि हाल यहाँ सडक निर्माण कार्य चलिरहेको छ । वैतडी जिल्लाको खोपडे बजार र अनारखोलीको

विचमा रहेको विष्याकटाल भन्ने ठाउँवाट यस गाउँपालिकाको सदरमुकाम पुग्ने सडक निर्माणघीन छ । त्यसैगरी जयपृथ्वीराजमार्गमा पर्ने दुदिलाखान बजारवाट पनि यस गाउँपालिकाको गाँजरीसम्म यातायातको सुविधा रहेको छ । यस सडकमा बर्षायाममा गाडी नचलेपनि हिउँदका महिनाहरुमा भने आवतजावत गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वमा डोटी र उत्तरमा बझाड जिल्लासंग जोडिएर रहेको छ भने पश्चिममा वैतडीकै सुनर्या गाउँपालिका र पुचौडी नगरपालिकासंग जोडिएर रहेको छ । यस गाउँपालिकाको दक्षिणी सिमाना पाटन नगरपालिकासंग जोडिएको छ । सिगास गाउँपालिका प्राकृतिक स्रोत साधनका हिसाबले पनि उच्च सम्भावना भएको क्षेत्र हो । यस गाउँपालिकामा पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजनाको निर्माण स्थल रहेको छ । यस गाउँपालिकाका प्रमुख व्यापारिक केन्द्रहरु खोडपे, दुदिलाखान, गाँजरी र दुङ्गाड हुन । यस गाउँपालिकामा पशुपालन, मौरीपालन, जडीबुटी व्यवसाय, तरकारी खेती, माछापालन, कुखुरापालन जस्ता रोजगारीमूलक एवं आयमूलक व्यवसाय लागि प्रशस्त सम्भावनाहरु देखिन्छन् । यहाँ रहेको महाभारत पर्वत श्रृंखला र अन्य उच्च पहाडी भू-भागमा प्रशस्त मात्रामा जडीबुटीहरु पाइन्छन् । त्यसैगरी यहाँ प्रशस्त रूपमा वन जङ्गल र खोरियाहरु भएकोले गाई/भैंसी पालनको संभावना पनि उच्च रहेको छ । यस गाउँपालिकाको दुङ्गाड क्षेत्र तरकारीका लागि अत्यन्त उर्वर छ । दुङ्गाडमा चिउरी खेती पनि गरिन्छ । यहाँ चिउरी खेती गरिने धेरैजसो क्षेत्र भएकोले अर्गानिक मह उत्पादनको प्रचूर संभावना रहेको देखिन्छ । हाल यहाँ उत्पादित महलाई औषधीको रूपमा पनि प्रयोगमा आएको देखिन्छ । सिगास एक प्रसिद्ध देवभूमि भएकोले यहाँ धार्मिक तथा पर्यापर्यटनको पनि उच्च संभावना रहेको छ । वर्तमान अवस्थामा सिगास गाउँपालिका वैतडी जिल्लाकै दूर्गम गाउँपालिकाको रूपमा चिनिएता पनि भविष्यमा यहाँ यातायात, पशुपालन, शिक्षा स्वास्थ्य, जलविद्युत, संचार, स-साना उद्योग, र कृषि जस्ता क्षेत्रहरुको विकास भएमा सिगास गाउँपालिका सुदूरपश्चिम प्रदेशको मात्र नभइ देशकै उन्नत एवं समृद्ध क्षेत्र बन्ने निश्चितप्रायः छ ।

२.१.१. भौगोलिक अवस्थिति तथा क्षेत्रफल

- अक्षांस : $२८^{\circ} ८'$ उत्तरदेखि $२८^{\circ} ९२'$ उत्तरसम्म
- देशान्तर : $८^{\circ} ५५'$ पूर्वदेखि $८^{\circ} ८'$ पूर्वसम्म
- क्षेत्रफल : ३०८.६३ वर्ग कि.मि.
- हावापानी : उष्णदेखि समशितोष्णसम्म

यस गाउँपालिकाको अधिकांश भू-भाग अग्ला-अग्ला डाँडाकाँडाले निर्मित छ। यहाँको पूर्वी खण्डमा बैंसी र टारहरु रहेका छन्। हावापानीको हिसावले यस गाउँपालिकाको पहाडी भागहरूमा समसितोष्ण खालको हावापानी पाइन्छ भने पूर्वी भू-भागका बेशी र टारहरूमा उष्ण खालको हावापानी रहेको छ। यस गाउँपालिकामा कृषि उत्पादनका हिसावले सबै खाले कृषिवालीको उत्पादन हुनुका साथै फलफूलका लागि पनि उत्तिकै उत्पादनमूलक तथा योग्य जमिन रहेको छ। वर्तमान समयमा जनसंख्याको चापले कृषिक्षेत्र आवासमा परिणत भइरहेको अवस्था छ। भौगोलिक वनावट अनुसार यस गाउँपालिकालाई दुई भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ।

(क) बैंसी तथा नदीतटीय क्षेत्र

(ख) महाभारत पर्वत श्रेणी

२.१.२ सिमाना :

यस गाउँपालिकाको सिमाना निम्नानुसारका गाउँ तथा नगरपालिकाहरू सँग जोडिएर रहेको छ।

- पूर्वमा डोटी जिल्ला
- पश्चिममा सुर्नया गाउँपालिका
- उत्तरमा बझाड जिल्ला
- दक्षिणमा पाटन नगरपालिका तथा डेल्थुरा जिल्लाको भू-भाग अवस्थित छ।

२.१.३ गाउँपालिकाको वनावट

- जम्मा वार्ड संख्या: ९
- समावेश भएका गाविस तथा नपाका वार्डहरू: साविकको सिगास गाविसका सबै वडाहरू
- थलाकाँडा गाविसका सबै वडाहरू
- दुङ्गाड गाविसका सबै वडाहरू
- चौखाम गाविसका सबै वडाहरू
- गाँजरी गाविसका सबै वडाहरू
- शिखरपुर गाविसका वडा नं. ८ र ९

तालिका : १ सिगास गाउँपालिकाको प्रसासनिक विभाजन

यस गा.पा.मा सामावेश भएका साविकका गाविस तथा नपा	साविकका वडाहरू	हालका वडा हरू	कैफियत
गाँजरी गाविस	६-९	१	
शिखरपुर गाविस	८,९		
गाँजरी गाविस	१-५	२	

यस गा.पा.मा सामावेश भएका साविकका गाविस तथा नपा	साविकका वडाहरु	हालका वडा हरु	कैफियत
सिगास गाविस	१-४	३	
सिगास गाविस	५-९	४	
दुङ्गाड गाविस	१-९	५	
थलाकोँडा	१-९	६	
शिवलिङ्ग	६-९	७	
शिवलिङ्ग	१-५	८	
चौखाम	१-९	९	

स्रोत: टोपोग्राफिक सर्भें डिपार्टमेन्ट, २०७०

२.१.४ हावापानी

समुद्र सतहबाट ९०० देखि ३००० मिटरसम्मको उचाइमा रहेको यस गाउँपालिकाको विस्तार गहिरा बैंसी देखि अग्ला अग्ला महाभारत पर्वत श्रृङ्खलासम्म फैलिएको हुदा यहाँ हावापानीको विविधता हुनु स्वभाविकै हो । उत्तरमा महाभारत पर्वत शृङ्खला अन्तर्गतको पहाडी भूभाग तथा पूर्वी भेगमा खोंच तथा बैंसी रहेको हुँदा पहाडी भू-भाग र उचाइगत भिन्नताका कारण यहाँ फरक-फरक किसिमको हावापानी पाइन्छ । बैंसी तथा खोंचहरुमा गर्मी महिनामा बढी गर्मी हुने र जाडो महिनामा बढी जाडो हुने उष्ण हावापानी रहेको छ भने उच्च पहाडी क्षेत्रमा समशीतोष्ण किसिमको हावापानी रहेको छ । खोंच क्षेत्रमा अधिकतम तापक्रम ४० डिग्री सेल्सियससम्म पुगदछ भने जाडो महिनामा न्यूनतम तापक्रम ५ डिग्री सेल्सियस सम्म तल भर्दछ । त्यसैगरी उच्च पहाडी भूभागहरुमा भने ठिक्कको हावापानी पाइन्छ । यहाँ गर्मीयाममा अधिकतम तापक्रम ३० डिग्री सेल्सियससम्म पुगदछ भने जाडो महिनामा न्यूनतम तापक्रम ५/६ डिग्री सेल्सियससम्म तल भर्दछ । यस क्षेत्रमा पश्चिमी वायुको प्रभाव स्वरूप हिउंदको समयमा वर्षा हुने गर्दछ । पुष-माघ महिनाहरुमा यहाँका उच्च पर्वतीय भू-भागहरुमा अत्यधिक हिँउ पर्दछ ।

२.१.५ भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

सिगास गाउँपालिकाको वनावट केही बैंसीहरुमा समतल भूभागबाट सुरु भई उत्तरमा महाभारत पर्वतशृङ्खलासम्म फैलिएको हुँदा यो धरातलिय स्वरूप पनि विविधतापूर्ण नै छ । यहाँको अधिकांश भूवनोट पहाडै पहाडले बनेको छ त्यसैले यहाँ जमिनको भिरालोपन वढै जाँदा भू-क्षय र बाढी पहिरोको जोखिम रहेको छ । जमिन जतिसुकै भिरालो र खेतीपातीका लागि उर्वरक नभएपनि नेपालमा परम्परादेखि नै अभ्यास गर्दै आएको आधारमा यस जिल्लाको भू-भागलाई २ वटा वर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ ।

- (क) खेती गर्न सकिने जमिन
- (ख) खेती गर्न नसकिने जमिन

प्रथम वर्गको जमिनमा खेतका गह्राहरु निर्माण गरी यहाँ खेतीपाती गरिन्छ । तुलनात्मक रूपमा कम भिरालो जमिन, नदी किनाराका फाँट र बैंसीहरु तथा उच्च समस्थलीहरुमा खेतीपाती लगायत कृषि कार्य संचालन गरिन्छ । यस गाउँपालिकामा भूउपयोगको विवरण तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका :२ सिगास गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
१	कृषियोग्य जमिन	१६९.४५	५४.९०
२	वनले ढाकेको जमिन	८८.१	२८.५५
३	झाडीदार क्षेत्र	३६.८७	११.९५
४	बलौटे क्षेत्र	२.५६	०.८३
५	चरन क्षेत्र	२.१७	०.७०
६	नदी तथा खोला	३.७६	१.२२

क्र.सं.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
७	अन्य	५.७२	१.८५
	जम्मा	३०८.६३	१००.००

स्रोत: टोपोग्राफिक सर्भें डिपार्टमेन्ट, २०७०

२.१.६ माटोको वनावट र उर्वराशक्ति

यस गाउँपालिकामा बहुसंख्यक जनता कृषि पेशामा आश्रित रहेको अवस्था छ, तथापी यहाँ माटोको वारेमा कुनै ठोस रूपमा सुक्ष्म रूपमा संभाव्यता अध्ययन भएको पाइदैन। महाभारत पर्वत शृङ्खला भन्दा यहाँका उर्वरक बैंसीहरूमा उर्वराशक्ति बढी रहेको पाइन्छ। पहाडमा माटोको सतह साहै पातलो गरी मुख्य चट्टान माथि रहेको हुन्छ। यहाँको माटो खेतीपाती लगायत कृषि कार्यका लागि त्यति साहो उपयुक्त मानिदैन। यहाँ रहेका केही बैंसी तथा फाँटहरूमा चिम्टाइलो, पांगो तथा बलौटे माटो पाइने भएकोले यी फाँटहरूमा खेतीपाती र सागपात राम्ररी फस्टाउने गर्दछ।

यस गाउँपालिकामा कृषियोग्य जमिन एकदम कम रहेको छ। त्यसमध्ये बाहै महिना सिंचाई हुने जमिनको अत्यन्तै न्यूनता रहेको छ। माटोको वनावटका हिसावले यस गाउँपालिकालाई प्रमुख ३ भागमा बाँडन सकिन्छ।

(क) **उच्च पहाडी क्षेत्र :-** उच्च पहाडी भू-भाग (महाभारत क्षेत्र) को माटोमा मसिना वालुवा, ढुङ्गा र फोस्रो रातो माटो पाइन्छ। खासगरी यसप्रकारको माटोमा सुन्तला, मौसम तथा अन्नमा मकै, मुला, फाँफर, कोदो आदि फस्टाएको पाइन्छ।

(ख) **मध्यपहाडी क्षेत्र :-** यो क्षेत्र (मध्य पहाडी भू-भाग) मा ग्राभेल, वालुवा, फुस्रो, रातो, हल्का दोमट तथा अलि चिम्टाइलो किसिमको माटो पाइन्छ। यहाँ अदुवा, फाँपर, गहुँ, मकै, धान, निवुवा, कागती आदि उब्जाउ हुने गर्दछ।

(ग) **खोँच तथा बैंसी क्षेत्र :-** समथर भू-भागमा रहेको यस क्षेत्रमा चिम्टाइलो, बलौटे, दोमट लगायत सबै किसिमको माटो पाइने हुनाले उर्वरा शक्ति राम्रो हुन्छ। यद्यपि यो क्षेत्रको माटोमा हल्का अम्लिय तत्व पाइएको छ, तापनि उर्वरा शक्तिमा त्यति असर परेको छैन। अधिकांश सिंचाई सुविधा रहेको यस समथर क्षेत्रमा जमीनहरूको उत्पादन क्षमता ज्यादै

राम्रो छ । यहाँका प्रमूख वाली धान, गहुँ तथा नगदे वालीमा तोरी, मसुरो, उखु, केरा, आँप, लिची, आलस आदि हुन ।

२.१.७ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र

सिगास गाउँपालिकाको महाभारत पर्वत श्रृङ्खलाको भिरालो जमीनमा पनि खेती गरेको देखिन्छ । गहा नवनाई वनफडानी गरी भिरालो जग्गामा खेती गर्ने प्रवृति र जथाभावी रुख काटने कारणवाट यस क्षेत्रमा वढी भू-स्खलन र भू-क्षय हुने गरेको छ । यहाँ भू-क्षय र बाढी पहिरोको कारणवाट वर्षेनी नदीले ठूलो मात्रामा जमिन कटान गरी धनजनको क्षति हुने गरेको पाइन्छ ।

२.१.८ मुख्य नदी तथा खोलाहरु

सिगास गाउँपालिका र यसको वरपर रहेर वग्ने प्रमुख नदी सेती नदी हो । अन्य सानातिना खोलाहरुले यस गाउँपालिकामा स्थायी अथवा अस्थायी रूपमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराएका छन् । सेती नदी देशकै ठुला नदी मध्ये पर्दछ यो नदी डोटी जिल्ला भएर वग्ने गर्दछ भने यसको थोरै प्रवाह बैतडी जिल्लाको सिगास गाउँपालिकामा पनि हुने गर्दछ ।

२.१.९ धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु

सिगास एक प्रसिद्ध धार्मिक स्थल हुनुको कारण यो क्षेत्र पर्यटनको लागि समेत महत्वपूर्ण बन्दै गएको छ । सिगास धुरावाट कैलाश पर्वतको समेत अवलोकन गर्न सकिन्छ । सिगास धुरा वाहेक यहाँ ध्यान केन्द्रको स्थापना गर्न, हाइकिङ-ट्रेकिङ गर्न एवं जैविक विविधताको अध्ययन गर्नको लागि अत्यन्त उपयोगी क्षेत्रहरु रहेका छन् । यातायातको सुविधावाट अझै वञ्चित रहेको यस गाउँपालिकाको संस्कृति र रहनसहनमा मौलिकता छ । यसकारण विद्यमान संस्कृति र सभ्यतालाई जोगाई राख्दा समग्र बैतडी जिल्लाका सांस्कृतिक परम्पराहरुको अध्ययन गर्नको लागि यस गाउँपालिकालाई उपयुक्त स्थल मान्न सकिन्छ । यहाँका शिखर, चुचुरा, बैंसी, फाँट, नदीका वगरहरु समेत अत्यन्त मनमोहक रहेका छन् । अतः यस ठाउँका पर्यटकीय तथा धार्मिक महत्वका स्थलहरुको संरक्षण र प्रचारप्रसार गर्न जरुरी छ ।, यो क्षेत्रको पर्यटन व्यवसायको विकास गर्न समग्र सुदूरपश्चिम प्रदेशको पर्यटन विकासलाई एकिकृत ढंगले अगाडि बढाउनुपर्ने आवश्यकता

रहेको छ । यस्तै जनस्तरवाट समेत धार्मिक तथा पर्यटनको महत्वलाई अगिंकार गरी यहाँको उत्तरी भेगको जैविक सम्पदालाई बचाउन तथा समुदायको धार्मिक भावनालाई कदर गर्न यहाँ विद्यमान धर्म-संस्कृति, परम्परा, मन्दिर, धार्मिक वन, गुफा, आदिको संरक्षण एवं संवर्द्धन हुन जरुरी रहेको छ ।

२.१.१० बजार

सिगास गाउँपालिकाको नजिकमा रहेका मुख्य बजार बजारहरु खोडपे, दुदिलाखान, गाँजरी, दुङ्गाड, विष्याकटाल, चौखाम हुन । तथापि खोडपे यस गाउँपालिका तथा वैतडी जिल्लाकै महत्वपूर्ण व्यापारिक केन्द्रको रूपमा समेत विकसित भई रहेकोछ । गाँजरी-दुदिलाखान-खोडपे सडकलाई सिगास गाउँपालिकाको सदरमुकाम हुँदै सबै बडा कार्यालयहरुमा पुर्याई यसको स्तरोन्तति गर्न सके यहाँवाट देशको राजधानी लगायत अन्य साना तथा ठुला सबै सहरहरुमा बस तथा अन्य सवारीका साधनहरु संचालितमा आउने सक्दथे जसको फलस्वरूप सिगास गाउँपालिकामा सुविधायूक्त विद्यालय तथा कलेज, स्वास्थ्य संस्थाहरु, खाद्य समाग्री संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र, होटल व्यवसाय तथा व्यापार र संचार लगायतका क्षेत्रहरुको प्रगति सम्भव हुन सक्दथ्यो ।

२.१.११ साविकका गाविस र बडाहरु

साविकको गाँजरी गाविस, सिगास गाविस, शिखरपुर गाविस, दुङ्गाड गाविस, चौखाम गाविस, शिवलिङ्ग गाविस र थलाकोँडा गाविस मिलेर बनेको सिगास गाउँपालिकामा कूल १०० भन्दा बढी टोल वस्तीहरु र ५० वटा भन्दा बढी सहायक वस्तिहरु रहेका छन् ।

२.२ जनसांख्यिक विवरण

विकास र व्यवस्थापनको प्रमुख साधन र साध्यको रूपमा रहेको जनसंख्याको समाज विकासका लागि महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । देशभित्र उपलब्ध प्राकृतिक तथा कृत्रिम श्रोत र साधनको विवेक र वुद्धीमतापूर्ण तवरले उपयोग गरी विकासको गतिमा तिव्रता दिन मानव पूँजीको आवश्यकता पर्दछ । निष्क्रिय श्रोत साधनहरुको परिचालन र कुशल दक्ष जनशक्तिको निमाणार्थ जनसंख्यालाई एउटा आधार स्तम्भको रूपमा लिन सकिन्छ । प्रति व्यक्ति आय, औसत,

आयु, जनसंख्या वृद्धिदर र मातृ तथा वाल मृत्युदर साक्षरता तथा जीवनस्तर जस्ता मानवीय सूचकांकहरूको उपस्थितिमा कुनै पनि देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासको अवस्था आँकलन गर्न सकिन्छ ।

देशभित्र उपलब्ध मानवीय साधनको परिचालन गर्ने र यसको समयोचित तथा समुचित विकास गर्नका लागि विगतमा नीति तर्जुमा नगरिएका होइनन् । तथापि, प्रतिवद्वताका साथ कार्यक्रम संचालन र यसमा जनताको समयोचित सहभागिताको अभावका कारण सकारात्मक उपलब्धि हासिल भने हुन नसकेको अवस्था छ । हावापानीको भिन्नता, यातायात, व्यापार, उद्योग, पूर्वाधार र अन्य क्षेत्रको समयसापेक्षिक विकास तथा विस्तार हुन नसक्नुका साथै मानव संशाधनको विकासका लागि पृथक प्रयासहरूको अभावका कारण यहाँको मानवीय संशाधनको समुचित उपयोग हुन सकिरहेको छैन । व्यवस्थित स्वास्थ्य, शिक्षा, संचार आदि सुविधाहरूको अभाव जस्ता समस्याहरूले कुनै पनि व्यक्तिको आर्थिक स्थितिमा सुधार आउनासाथ शहरी क्षेत्रमा वसाईं सर्वे प्रचलनले यहाँको मानवीय संशाधन निष्क्रिय अवस्थामा रहेको प्रतीत हन्छ । यद्यपि, पछिल्ला समयहरूमा यस क्षेत्रमा सुरु भएका केही विकास कार्यहरूले मानवीय संशाधनको क्षेत्रमा आशलागदो स्थिति देखापरेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २१५१० रहेको भएता पनि यस प्रोफाइल तयारीको कम्मा गरिएको घरधूरी सर्वेक्षण (२०७६, अषाढ १५ गते) मा यहाँको जनसंख्या २३७७७ पुगेको देखिन्छ । यस सर्वेक्षण अनुसार महिलाको संख्या १२०७१ र पुरुषको संख्या ११६७४ रहेको छ ।

तालिका : ३ राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार सिगास गा.पा.को जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

वि.सं.	जनसंख्या				क्षेत्रफल	घरधूरी संख्या	गरिविको रेखामुनी रहेको जनसंख्या (प्रतिशत)
	पुरुष	महिला	जम्मा	जिल्लामा रहेको जम्मा जनसंख्याको प्रतिशत			
२०६८	१०७०८	१०८०२	२१५१०		२४५.४४ वर्ग कि.मी.	-	अध्ययन नभएको

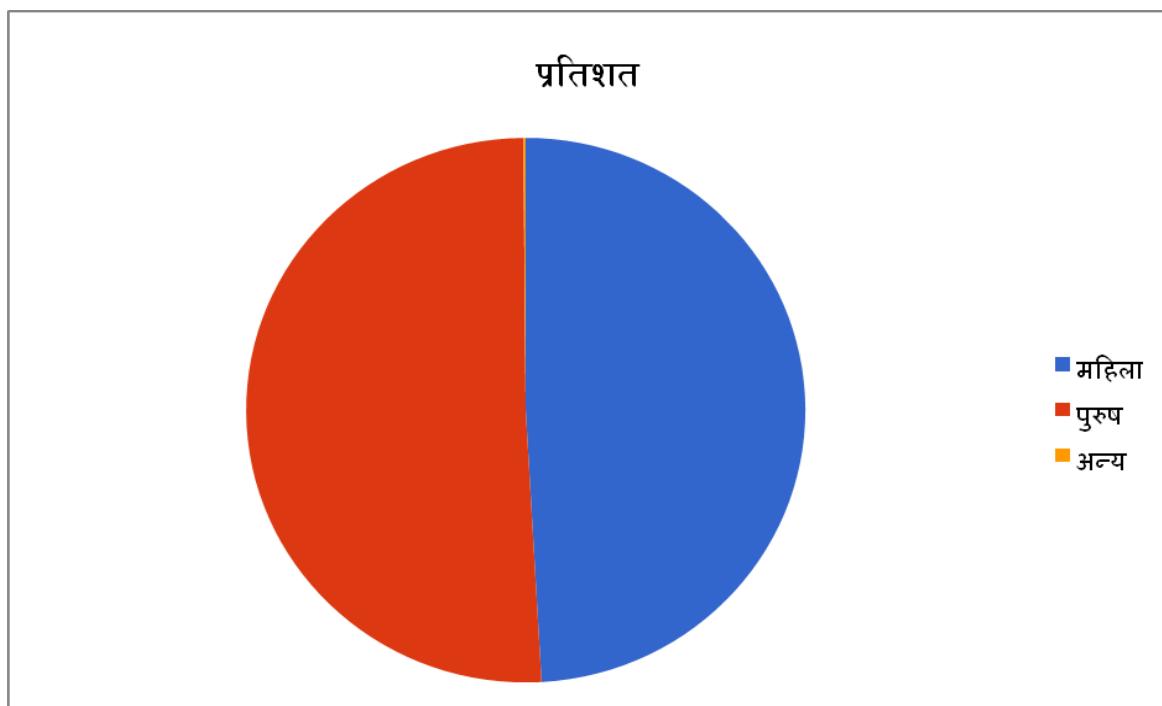
स्रोत : केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

तालिका : ४ घरधूरी सर्वेक्षण २०७६ अनुसार सिगास गा.पा.को जनसंख्या विवरण

लिङ्ग	संख्या	प्रतिशत
महिला	११६७४	४९.१०
पुरुष	१२०७१	५०.७७
अन्य	३२	०.१३
जम्मा	२३७७७	१००

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६

चित्र : १ जनसंख्याको लैंगिक विवरण

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आपाढ)

२.२.१ उमेरसमूह अनुसार जनसंख्या

लिंग र पाँच वर्ष उमेर समूहको जिल्लाको जनसंख्यालाई जनसंख्या तालिका मार्फत् प्रस्तुत गरिएको छ । पाँच वर्ष उमेर समूह मध्ये १०-१४ वर्षको जनसंख्या सबैभन्दा धेरै देखिन्छ भने जिल्लाको कूल जनसंख्याको ठुलो हिस्सा १९ वर्षमुनिको रहेको देखिन्छ । ६० वर्षभन्दा

माथिको जनसंख्याको हिस्सा कूल जनसंख्याको ७.७८ प्रतिशत मात्र रहेको छ । २०-५९ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या कूल जनसंख्याको ४५.४८ प्रतिशत भएको हुँदा जिल्लाको समग्र सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणमा मानव संशाधनको विकास र परिचालनको भूमिका महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ । उमेर अनुसारको जनसंख्याको विवरण तालिका ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

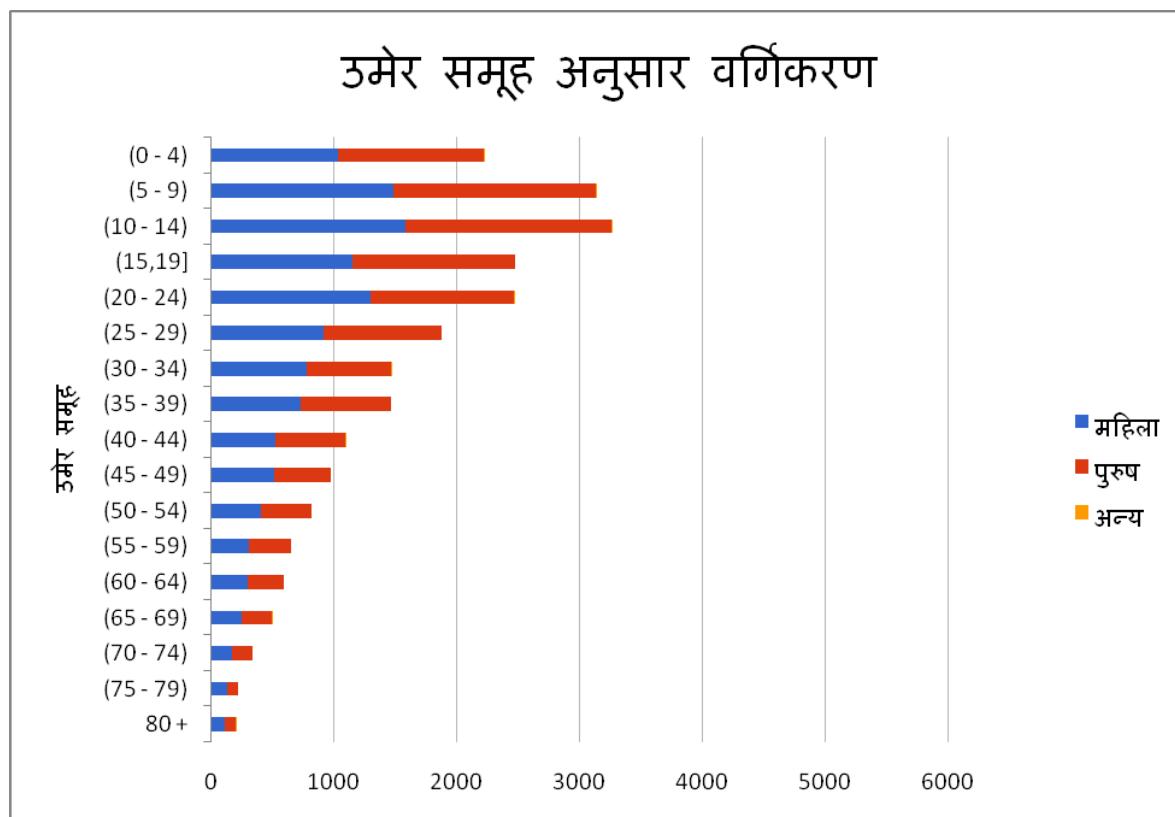
तालिका : ५ सिगास गाउँपालिकामा उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको अवस्था

उमेर समूह	महिला	पुरुष	अन्य	जम्मा	कूल जनसंख्याको प्रतिशत
(० - ४)	१०२९	११८८	७	२२२४	९.३५
(५ - ९)	१४८१	१६५३	१०	३१४४	१३.२२
(१० - १४)	१५८४	१६७७	९	३२७०	१३.७५
(१५,१९]	११५६	१३२१	०	२४७७	१०.४२
(२० - २४)	१२९७	११६५	२	२४६४	१०.३६
(२५ - २९)	९९९	९६७	०	१९७८	७.९०
(३० - ३४)	७७७	६९१	१	१४६९	६.१८
(३५ - ३९)	७२८	७३९	०	१४६७	६.१७
(४० - ४४)	५२८	५६६	१	१०९५	४.६१
(४५ - ४९)	५०९	४६४	०	९७३	४.०९
(५० - ५४)	४०७	४१०	०	८१७	३.४४
(५५ - ५९)	३०६	३४२	०	६४८	२.७३
(६० - ६४)	२९८	२९७	०	५९५	२.५०
(६५ - ६९)	२४८	२५०	१	४९९	२.१०
(७० - ७४)	१७३	१६५	०	३३८	१.४२
(७५ - ७९)	१३१	८५	०	२१६	

उमेर समूह	महिला	पुरुष	अन्य	जम्मा	कूल जनसंख्याको प्रतिशत
८० +	१११	९१	१	२०३	०.९१
जम्मा	११६७४	१२०७१	३२	२३७७७	०.८५
					१००

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आपाढ)

चित्र : २ उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको अवस्था

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आपाढ)

२.२.२ साक्षरता अवस्था

नावालक उमेर समूह वाहेक यस गाउँपालिकामा २५९१ व्यक्तिहरु निरक्षर रहेका देखिन्छन्। प्राविधिक एस.एल.सी. सहित माध्यमिक तहसम्मको अध्ययन पुरा गर्ने जनसंख्या ३५३६ रहेको छ। यहाँ पाँच वर्ष र सो भन्दा माथिको जनसंख्याको ८८.४१ प्रतिशत मानिसहरु साक्षर देखिएका छन्। यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी अर्थात ७६२७ जना मानिसहरुले आधारभूत तह

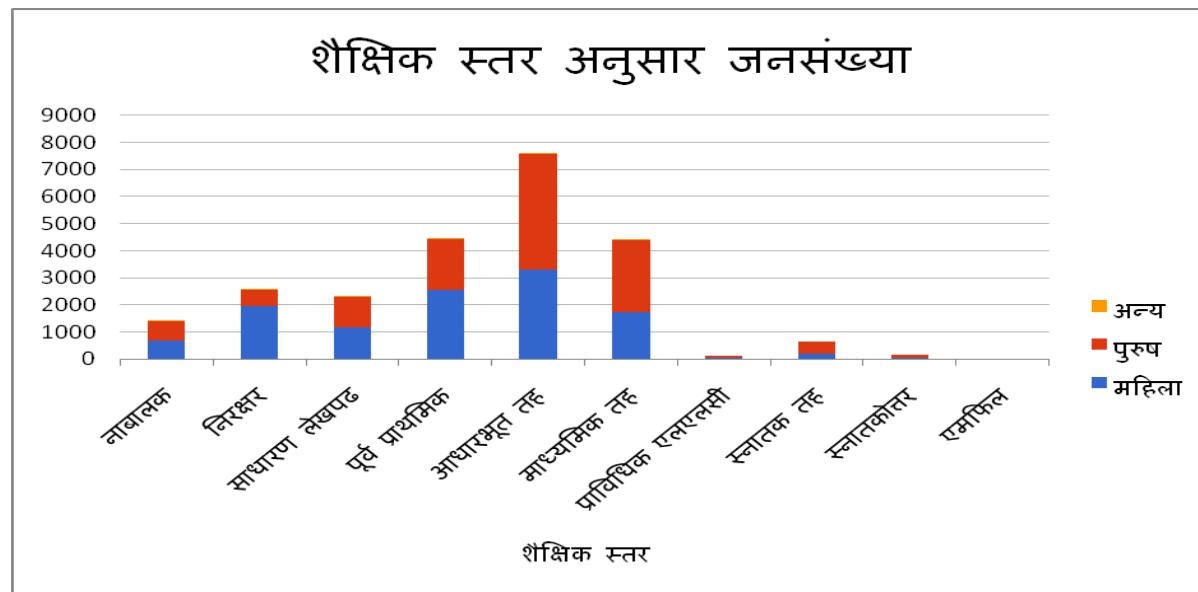
सम्मको शिक्षा पूरा गरेको पाइएको छ। यहाँ स्नातकोत्तर तहको अध्ययन पूरा गरेका व्यक्तिहरुको संख्या १५० र एम फिल तहको अध्ययन पूरा गर्नेको संख्या १३ रहेको छ। समग्रमा यस गा.पा.को शैक्षिक अवस्थालाई तालिका मा ६ प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका :६ सिगास गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाको विवरण

शैक्षिक स्तर	महिला	पुरुष	अन्य	जम्मा	प्रतिशत
नावालक	६७०	७६०	५	१४३५	११.६०
निरक्षर	११४४	६४५	२	२५९१	
साधारण लेखपढ	११७४	११४२	३	२३१९	
पूर्व प्राथमिक	२५४०	१९२५	९	४४७४	
आधारभूत तह	३३१४	४३०२	११	७६२७	
माध्यमिक तह	१७४९	२६६८	१	४४१८	
प्राविधिक एस एल सि	३७	८१	०	११८	
स्नातक तह	२१३	४१९	०	६३२	
स्नातकोत्तर	३१	११९	०	१५०	
एम. फिल.	२	१०	१	१३	
जम्मा साक्षर				१९७५२	८८.४१
जम्मा	११६७४	१२०७१	३२	२३७७७	१००.००

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

चित्र :३ सिगास गाउँपालिकामा शैक्षिकस्तर अनुसार जनसंख्या को विवरण

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

२.२.३ सीपयुक्त जनसंख्या

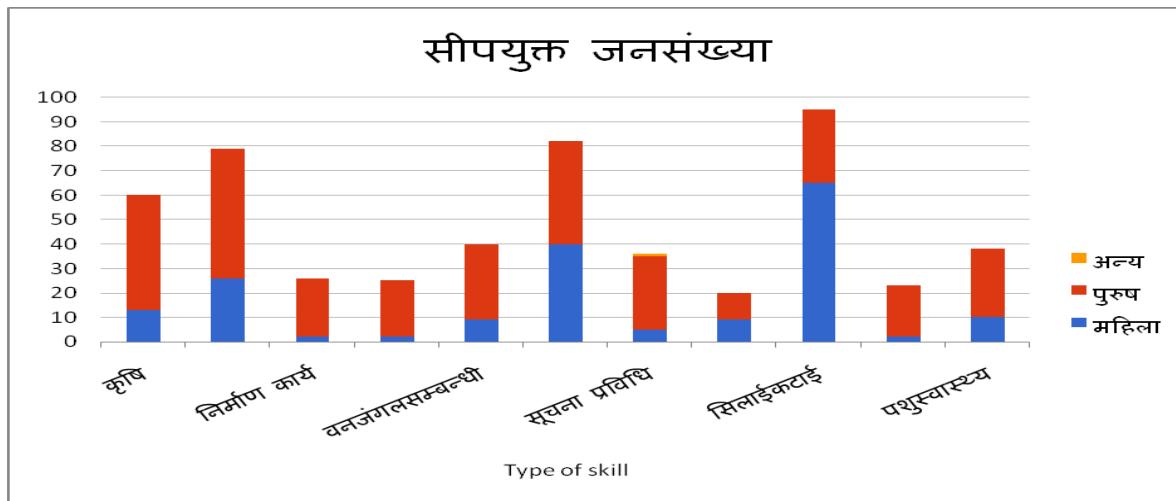
दक्ष तथा सीपयुक्त जनसंख्या अर्थात् प्राविधिक रूपमा काम गर्न सक्ने उमेरका जनसंख्याको हिसाब गर्दा यहाँ ६० जना कृषि, ६९ जना कला, २६ जना निर्माण कार्य र २५ जना इन्जिनियरिङ कार्यसंग संलग्न जनशक्ति रहेको छ । विस्तृत विवरण तालिका ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ७ सिगास गाउँपालिकाको सीपयुक्त जनसंख्याको विवरण

प्रकार	महिला	पुरुष	अन्य	जम्मा
कृषि	१३	४७	०	६०
कला	२६	५३	०	७९
निर्माण कार्य	२	२४	०	२६
इन्जिनियरिङ	२	२३	०	२५
वनजंगल सम्बन्धी	९	३१	०	४०
स्वास्थ्य सम्बन्धी	४०	४२	०	८२
सूचना प्रविधि	५	३०	१	३६
अन्य	९	११	०	२०
सिलाईकटाई	६५	३०	०	९५
पर्यटन	२	२१	०	२३
पशुस्वास्थ्य	१०	२८	०	३८

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

चित्र : ४ सिगास गाउँपालिकामा सीपयुक्त जनसंख्याको विवरण

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

२.२.४ विवाहका आधारमा जनसंख्या विवरण

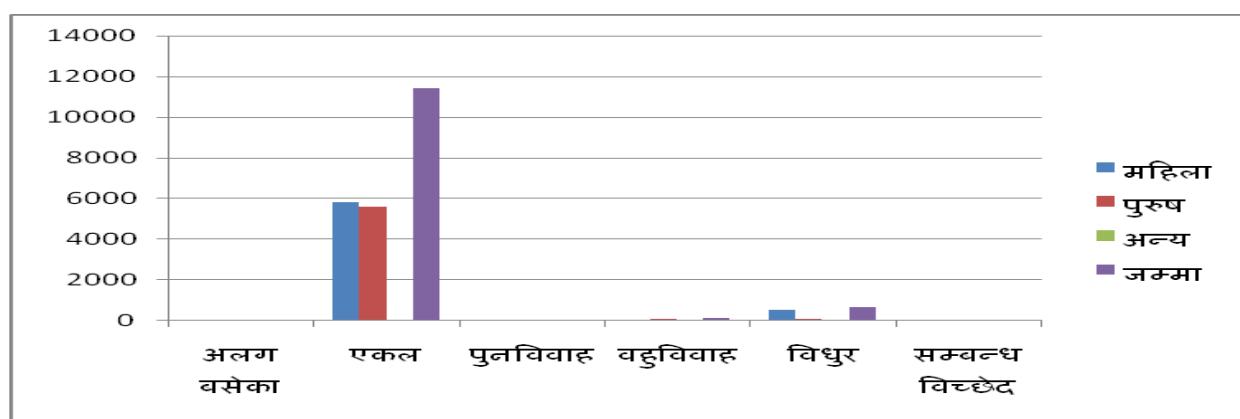
सिगास गाउँपालिकामा ११,४४० मानिस अविवाहित रहेका छन् । यहाँको विवाहित जनसंख्या मध्ये १० जना अलग बसेका १९ जनाले पुन विवाह गरेको र १४४ जना बहुविवाह गरेर बसेको पाइएको छ । विस्तृत विवरण तालिका द मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : द विवाहका आधारमा जनसंख्या विवरण

वैवाहिक अवस्था	महिला	पुरुष	अन्य	जम्मा
ऋग्विवाहित	५८२४	५६१३	३	११४४०
अलग बसेका	७	३	-	१०
पुनविवाह	६	१३	-	१९
बहुविवाह	४७	९७	-	१४४
एकल	५५९	१०१	२	६६२
सम्बन्ध विच्छेद	६	२	०	८
जम्मा	६४४९	५८२९	५	१२२८३

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

चित्र : ५ विवाहको आधारमा जनसंख्याको विवरण

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

२० वर्ष भन्दा कम उमेरमा वैवाहिक अवस्था

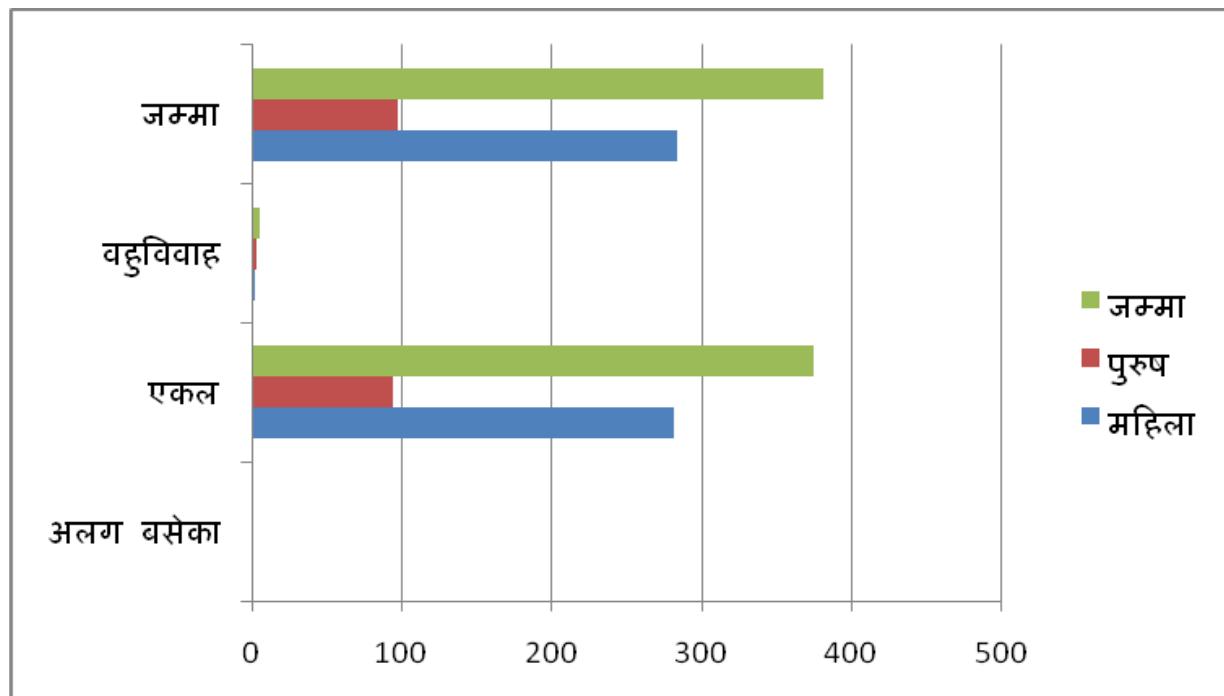
यहाँ २० वर्ष भन्दा कम उमेरका वा सानो उमेरमै विवाह गर्ने महिलाहरुको कूल संख्या ३८१ रहेको छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिका ९ मा प्रस्तुत गरीएको छ।

तालिका : ९ बीस वर्ष भन्दा कम उमेरका व्यक्तिहरुको वैवाहिक अवस्था

वैवाहिक अवस्था	महिला	पुरुष	जम्मा
अलग बसेका	१	०	१
एकल	२८१	९४	३७५
वहुविवाह	२	३	५
जम्मा	२८४	९७	३८१

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

चित्र : ६ बीस वर्ष भन्दा कम उमेरका व्यक्तिहरुको वैवाहिक अवस्था

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

२.२.६ व्यक्तिगत घटना विवरण (वि.स. २०७४/०७५)

यस गाउँपालिकाको प्रत्येक वडाहरुमा जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्ध विच्छेद र बसाइँसराई सम्बन्धी घटनाहरु दर्ता हुनेगरेका छन्। आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ मा सिगास गाउँपालिका का प्रत्येक वडाहरुमा दर्ता भएका मूल्य जनसांख्यिक घटनाहरुलाई तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका : १० व्यक्तिगत घटनाविवरण (वि.स. २०७४/०७५)

वडा	जन्म	मृत्यु	विवाह	सम्बन्ध विच्छेद	बसाइँसराई
१	१९२	१०	२५	०	४
२	१०८	१३	०८	०	७
३	१०६	०९	१०	०	९
४	९९	०५	०६	०	९
५	११५	१३	१२	०	१०
६	३९	०५	०१	०	४
७	१७१	०३	०८	०	७
८	१६८	०९	१२	०	१३
९					

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

२.३ गाउँपालिकाको कूल आय र प्रतिव्यक्ति आय सम्बन्धी विवरण

सिगास गाउँपालिकाको कूल आय, प्रतिव्यक्ति आय सम्बन्धी विवरण तालिका ११ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका : ११ गाउँपालिकाको कूल आय र प्रतिव्यक्ति आय सम्बन्धी विवरण

आर्थिक वर्ष	सिगास गाउँपालिकाको जम्मा आय (रु.)	सिगास गाउँपालिकामा जम्मा घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या	प्रति घरधुरी सरदर आय (रु.)	सिगास गाउँपालिकाको प्रति व्यक्ति आय (रु.)
२०७४/७५	२६,३४,९७,५८०**	३४२७*	२३७७७*	७६,८८८.७	११,०८२.०४

*स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ अपाढ)

**स्रोत: सिगास गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७६ (१५ अपाढ)

२.४ घरको वनावटको प्रकार

पहाडी भौगोलिक स्वरूप मिलेर बनेको यो सिगास गाउँपालिका स्थानीय तहको पूर्नसंरचनाका विविधतामा साविकको सिगास गाउँपालिकामा ७ वटा साविकका गाविसहरु समेत जोडी सिगास गाउँपालिकाको निर्माण गरिएको हो । तदनुरूप यो गाउँपालिकामा परिष्कृत सहरी समाज र ग्रामिण समाज दुवैको समागम भएको छ । यहांको घरको वनावटको अवस्थालाई हेदा माटो ढुङ्गाको घर, गिट्ठी ढुङ्गा र सिमेन्टको घर, आर सि सि पिलरबाट निर्मित घर, काठको पिलर बाट निर्मित घर एवं अन्य समाग्री प्रयोग गरी निर्मित घरहरु रहेका छन् ।

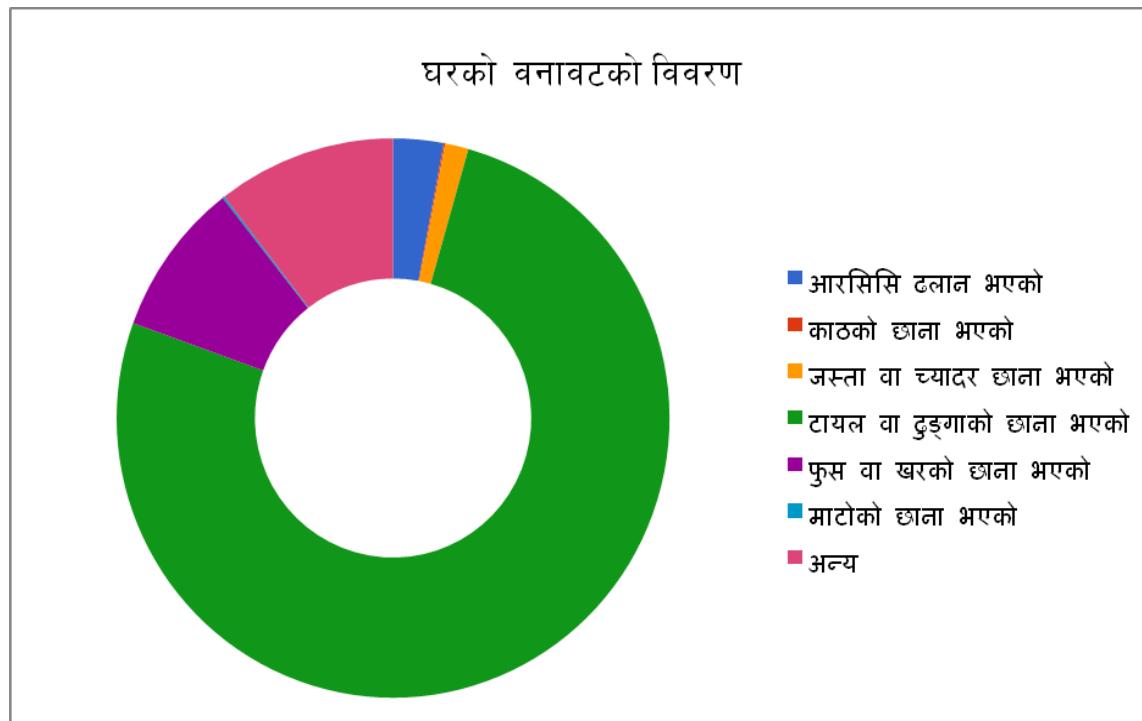
कूल घरधुरी ३४२७ रहेको यस गाउँपालिकामा ७६.१० प्रतिशत घरधुरी ढुङ्गाको छानोले बनेका छन् । यातायात तथा आय आर्जनको अभावले यस गाउँपालिकामा आरसीसी पिलर घरहरुको संख्या केवल १०१ अर्थात २.९५ प्रतिशत रहेका छन् । फुस वा खरका छाना भएका घरहरुको संख्या ८.९ प्रतिशत रहेका छन् । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : १२ सिगास गाउँपालिका अन्तर्गतको घरहरुको वनावटको प्रकार तथा घर संख्या सम्बन्धी विवरण

छानाको प्रकार	संख्या	प्रतिशत
आरसिसि ढलान भएको	१०१	२.९५
काठको छाना भएको	३	०.०९
जस्ता वा च्यादरको छाना भएको	४७	१.३७
टायल वा दुङ्गाको छाना भएको	२६०८	७६.१०
फुस वा खरको छाना भएको	३०५	८.९०
माटोको छाना भएको	४	०.१२
अन्य	३५९	१०.४८
जम्मा	३४२७	१००

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

चित्र : ७ सिगास गाउँपालिका अन्तर्गत घरहरुको वनावटको प्रकार र संख्याको विवरण

परिच्छेद – ३

आर्थिक विकास

३. आर्थिक अवस्था

२०७६ जेष्ठ/आषाढमा सम्पन्न स्थलगत अध्ययन अनुसार सिगास गाउँपालिकाको कूल जनसंख्याको ६६.२६ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिक रूपले सक्रिय रहेको पाइन्छ जसमध्ये पुरुषत ५३.७५ प्रतिशत र महिला ४६.२५ प्रतिशत आर्थिक रूपले सक्षम देखिन्छन् भने कूल जनसंख्याको ६६.७४ प्रतिशत जनसंख्या प्रत्यक्ष रूपले कृषिमा आधारित रहेको पाइन्छ । वैदेशीक रोजगार विशेष गरी भारतीय शहरहरुमा केन्द्रित रोजगारीमा २६.४५ प्रतिशत जनसंख्या र ११.७४ प्रतिशत जनसंख्या स्वदेशभित्रका औपचारिक क्षेत्रको रोजगारमा संलग्न रहेको पाइन्छ । नोकरीमा केन्द्रित रहेको छ । खाद्य कृषि तथा बजार सेवा विभागको २०१५/१६ को वार्षिक प्रतिवेदन अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको कूल गार्हस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान १५.५८ प्रतिशत मात्र रहेको छ भने बाकी अन्य ८४.४२ प्रतिशत गैरकृषि क्षेत्रको योगदान रहेको छ ।

यस गाउँपालिकामा प्रमुख उत्पादन मध्ये धान, मकै, चामल, चिउरा, फर्निचर, चिरानी काठ आदिको बजार पूर्ण प्रतिस्पर्धाको आधारमा रहेको र आन्तरिक र बाह्य जिल्लामा विक्री वितरण हुने गरेको देखिन्छ । आम्दानीको हिसावले यहाँ उत्पादित वस्तुहरुले जिल्लाको कूल आम्दानीमा करीब ८ प्रतिशत मात्र योगदान पुऱ्याएको पाइन्छ । आयात तर्फ खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, इन्धन, लुगा, लत्ता, औषधि तथा निर्माण सामाग्रीहरु आयात गरिने प्रमुख वस्तुहरु हुन । थोरै मात्रामा भए पनि घ्यू जडीबूटी आदि निर्यात गरिने वस्तुहरु हुन ।

३.१ आर्थिक अवस्था तथा रोजगारी

कूल जनसंख्याको ४९.५३ प्रतिशत घरधुरी कृषि पेशामा आवद्ध भएको पाइन्छ । नोकरीकमा ५.३ प्रतिशत, मजदुरीमा २.८९ प्रतिशत, व्यापार / व्यवसायमा ०.१ प्रतिशत र वैदेशिक रोजगारीमा ४.२ प्रतिशत जनसंख्या आवद्ध रहेको पाइन्छ । यहाँ आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको ३.२२ प्रतिशत बेरोजगार रहेको पाइन्छ । यसैगरी कूल जनसंख्याको २८.५६ प्रतिशत अध्ययन कार्यमा संलग्न रहेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका १३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

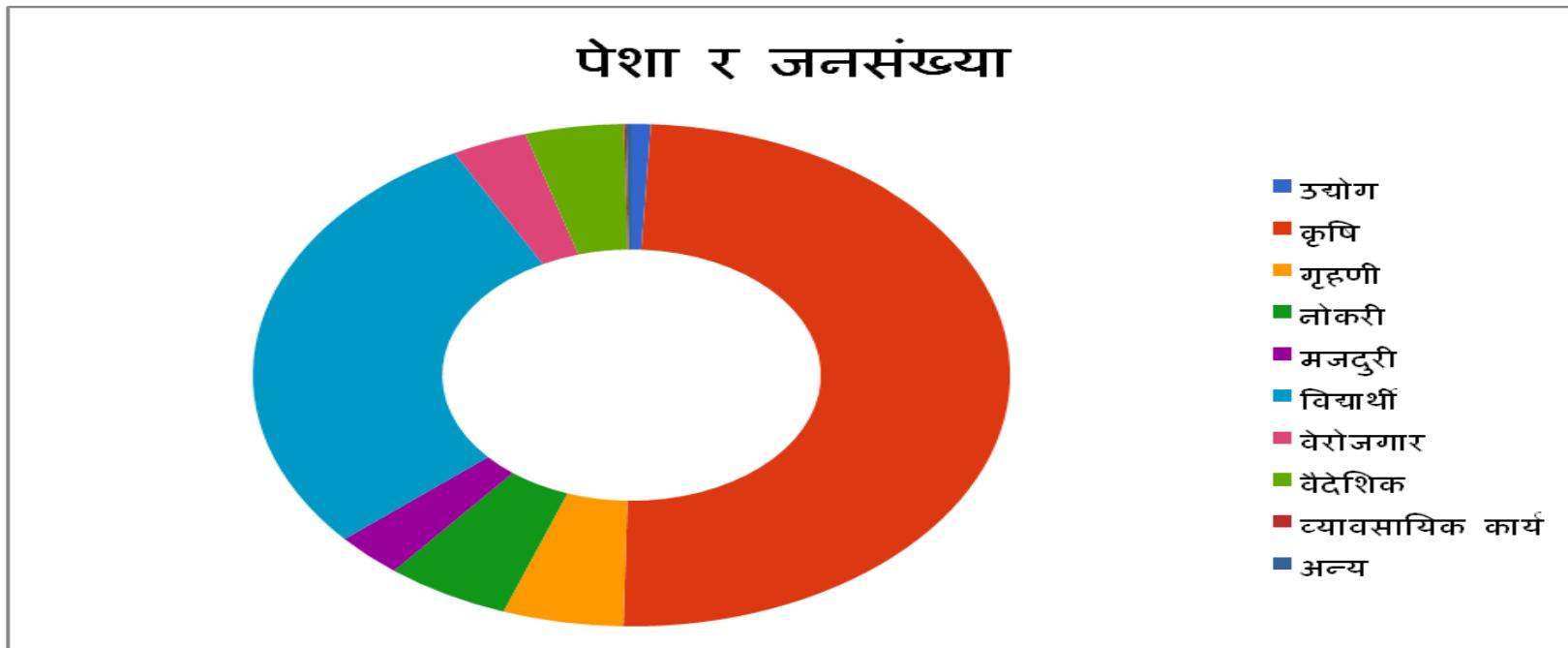
तालिका : १३ सिगास गाउँपालिकाको जनसंख्याको पेशागत संलग्नता (रोजगारीको अवस्था)

पेशा / रोजगारको क्षेत्र	जनसंख्या	प्रतिशत
उच्चोग	१४३	०.८२
कृषि	८६७८	४९.५३
गृहिणी	९०२	५.१५
नोकरी	९२८	५.३०
मजदुरी	५०७	२.८९
विद्यार्थी	५००४	२८.५६
बेरोजगार	५६५	३.२२
वैदेशिक रोजगारी	७३६	४.२०

पेशा / रोजगारको क्षेत्र	जनसंख्या	प्रतिशत
व्यावसायिक	१७	०.१०
अन्य	४०	०.२३
जम्मा	१७५२०	१००

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

चित्र : ८ सिगास गाउँपालिकाको जनसंख्याको पेशागत संलग्नता (रोजगारको अवस्था)

३.२ प्रमुख उत्पादन

यस गाउँपालिकामा वाली प्रणालीको अवस्थालाई हेर्दा विश्लेषण गर्दा यहाँ सिचाइं सुविधा भएको खेतमा धान, गहुँ,आदि को खेती गरिन्छ भने पाखो जमीनमा मकै, भटमास, गँहु, जौ, गहत, मास, सानो केराउ,मौसमी फलफूल र तरकारी, आलू, तोरी, तथा अन्य गोडागुडी वाली लगाइन्छ । यहाँ हाल अभ्यासमा रहेको वाली प्रणाली तथा उत्पादका लागि सम्भावित क्षेत्रहरुको अवस्थालाई तल देखाइएको छ ।

गाउँपालिका कृषि प्रधान क्षेत्र भएतापनि यहाँको भौगोलिक अवस्थालाई अध्ययन गर्दा महाभारत पहाड क्षेत्रमा बँसी तथा टार लगायतको क्षेत्रको अनुपातमा कम उत्पादन हुने गर्दछ । यसका अलावा सिगास गाउँपालिका क्षेत्रमा कृषि प्रणालीको आधुनिकीकरण नभएको र निर्वाहमुखी तथा परम्परागत कृषि प्रणालीमा सुधार हुन नसक्दा यहाँका अधिकांश कृषकहरु आर्थिक समस्या वाट पिरोलिएका छन् । कृषि सामाग्री प्रयोगमा कमी हुंदा खेती प्रणालीमा सुधार हुन नसकी सोचे जस्तो उत्पादकत्व वृद्धि हुन सकेको छैन । गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र भौगोलिक विकटताले भरिएको, सिंचित क्षेत्रको कमी, यातायात तथा वजार व्यवस्थाको अभाव तथा आय श्रोत निकै न्यून भएकोले कृषिको आधुनिकीकरण गर्ने तर्फको प्रयास पछाडि परेको छ । कृषि प्रविधिको प्रचार प्रसार गरी कृषिमा आधुनिकीकरण तथा व्यवसायिकरणतर्फ कृषकहरुलाई उन्मुख गराउन कृषि विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

स्थलगत अध्ययन (२०७६) अनुसार यस गाउँपालिकाका अधिकांश वस्तीहरु मध्ये केही वँसीका वस्तीहरुको प्रमुख उत्पादन धान मानिएको छ भने अन्यत्र कृषि क्षेत्रमा सिमित मात्रामा धानको खेती गरिन्छ । गँहु खेती तर्फ हेर्दा यहाँका सामान्यतया सबै वस्तीहरुमा गँहुको उत्पादन हुने गरेको छ ।

मकै खेती लेकको जग्गामा उञ्जने प्रमुख बाली हो । मकै यहाँको प्रमुख उत्पादन हो । यहाँका अधिकांश वस्तिहरुमा धेरै मात्रामा मकैको खेती गरिएको देखिन्छ । कोदो, वेमौसमी तरकारी खेती, र फलफुल खेतीले यस गाउँपालिकामा अझै प्राथमिकता पाउन सकेको छैन् ।

यसका अलावा यहाँ स्थानीय जातका पशुपालन, तरकारी खेती र आलुखेती प्रायः सबै कृषक परिवारले गर्ने गरेको छ, तर र उन्नत जातका पशुपालन, व्यवासायिक खेती गर्ने घरपरिवार संख्या थोरै रहेको छ । यस गाउँपालिकाको कृषि उत्पादन तथा पशु व्यवसाय सम्बन्धी विवरण तालिका र चित्र मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.३ उत्पादन एवं खाद्यान्न आपूर्ति तथा घरको अवस्था

समग्र खाद्यान्न उत्पादन र खाद्यान्न आपूर्तिको अवस्थालाई हेर्ने हो भने सिगास गाउँपालिकामा १७.३५ प्रतिशत घरपरिवार आफ्नो नियमित आम्दानी एवं कृषि उत्पादन वाट दैनिक आवश्यकता पूरा गर्न सक्ने अवस्थामा रहेका देखिन्छन् भने २०.६७ प्रतिशत परिवारमा आफ्नो उत्पादनले ३ देखि ६ महिना खान पुग्ने रहेका छन् । त्यस्तै ३५.२० प्रतिशत परवार ६-९ महिना खान पुग्ने छन् । आफ्नो उत्पादनले ९ देखि १२ महिना खान पुग्ने परिवार भने २३.२० प्रतिशत मात्र रहेका छन् । वर्षभरी खान पुग्ने वचत एवं विक्री गर्ने परिवार जम्मा ३.२९ प्रतिशत मात्र रहेको छन् । यसका आधारमा विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकमा खाद्यान्न आपूर्तिको अपर्याप्तता देखिन्छ ।

३.४ वाली पात्रो (Crop Calender)

सिगास गाउँपालिकामा खेती गरिने वालीहरुको अवस्थालाई हेर्दा यहां मूख्य रूपमा धान, गँहु, मकै, कोदो, जौ, दालवाली र आलु रहेका छन् । यी वालीहरुको खेती र फसलको स्याहार संभार वर्षेभरि विभिन्न समयहरुमा गर्ने गरिन्छ । वालीहरुको खेती र फसलको गोलमेल तथा संभार सम्बन्धी विवरण तालिका १४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : १४ सिगास गाउँपालिकामा वाली पात्रोको स्थिति

क्र.स.	वाली लगाउने समय	वाली काटने समय
धान	वैशाख–आषाढ	भाद्र– कार्तिक
गँहु	कार्तिक–मार्ग	चैत्र– वैशाख
मकै	वैशाख– जेष्ठ	श्रावण– भाद्र
कोदो	वैशाख– आषाढ	भाद्र– कार्तिक
जौ	कार्तिक– मार्ग	जेष्ठ– आषाढ
दालवाली	जेष्ठ– श्रावण	कार्तिक– मार्ग
आलु	आश्विन– कार्तिक फाल्गुन– चैत्र	पौष– माघ श्रावण– भाद्र

क्र.सं.	वाली लगाउने समय	वाली काटने समय
तोरी	आश्विन – कार्तिक	फाल्गुन – चैत्र

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याकां विभाग शाखा कार्यालय दिपायल, २०७५

३.५ वालीमा लाग्ने मुख्य रोगहरू

यस क्षेत्रमा खेती हुने प्रमूख कृषि वालीहरूमा लाग्ने मुख्य रोगहरूमा खैरो, थोप्लो मरुवा, गवारो, पतेरो, कालो पोके, सिन्दूरे, खूम्रे, डढुवा, रातो कमिला, कटवर्म, लाही, रातो कमिला, खस्ने गवारो, टुप्पो सुक्ने, पाउडरी, मिल्डयु, कत्ले र वोक्रा सुक्ने आदी रहेका छन्। यी रोगहरूले कृषि वालीहरूलाई वर्षभरीनै आक्रमण गरिरहने हुदा यहाँको कृषि उपजमा ठुलो क्षती पुग्ने गर्दछ। यहाँको वालीमा लाग्ने प्रमुख रोगहरू तालिका १५ मा प्रस्तुत गरिएका छन्।

तालिका : १५ सिगास गाउँपालिकाको वालीमा लाग्ने मुख्य रोगहरू

क्र.सं.	कृषि वालीहरू	रोग तथा किराहरू	प्रकोप	क्षती पुऱ्याउने समय
१.	धान	खैरो, थोप्लो मरुवा, गवारो, पतेरो	केहि वढी	श्रावणदेखि असोज/कार्तिकसम्म
२.	गहूँ	कालो पोके, सिन्दूरे, खूम्रे गवारो	सामान्य वढी	माघदेखि चैत्रसम्म
३.	आलू	डढुवा, रातो कमिला	सामान्य वढी	विशेष गरी मार्गदेखि पौषसम्म सामान्यतया वर्षेभरीनै
४.	तरकारी	कटवर्म, लाही, रातो कमिला	सामान्य	आषाढ्देखि पौषसम्म
५.	मकै	खस्ने गवारो	सामान्य	आषाढ्देखि भाद्रसम्म

स्रोत: कृषि विकास कार्यालय, बैतडी (आषाढ, २०७६)

३.६ पशु सेवा सम्बन्धी विवरण

बैतडी जिल्लाको उत्तर पूर्वी भेगमा रहेको सिगास गाउँपालिकाका कृषकहरूले स्थानीय स्तरमा र स्थानीय प्रविधि अनुसार पशुपालन गरिरहेका छन्। गाउँ पालिकाको अधिकांश क्षेत्रमा वनजंगल नजिक भएको हुँदा यहाँ पशुपंक्षी पालनका लागि अनुकूल अवस्था छ। तथापि, यिनीहरूको गुणात्मक रूपमा उत्पादन वृद्धि गर्न, कृषकहरूलाई आत्मनिर्भर बनाउन तथा आय आर्जन वृद्धि गराउन एवं निर्यातमा समेत अभिवृद्धि गरी स्थानीय क्षेत्रको आयस्तरमा वृद्धि गर्ने लक्ष्यका साथै मानव जीवनलाई स्वस्थ र स्वस्फूत राख्नका लागि विभिन्न किसिमका पशु स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू यस गाउँपालिकामा संचालन गर्नुपर्ने आवस्यकता देखिन्छ। यो क्षेत्रलाई पशु व्यवसायमा आत्मनिर्भर बनाउन तथा व्यवसायिक पशुसेवालाई जनसमुदायको घरदैलोमा पुऱ्याई पशुपालन व्यवसायप्रति समुदायलाई आकर्षण गर्न र उनीहरूको आयआर्जनको प्रमुख माध्यम बनाई आम्दानीमा वृद्धि गर्न निम्नानुसारका दीर्घकालीन उद्देश्यहरू गाउँपालिका कार्यालयले निर्धारण गरेको छ।

- पशुपालन व्यवसायलाई विविधिकरण तथा व्यवसायीकरण एवं आयमूलक तथा सम्मानित पेशाको रूपमा विकसित गर्ने।
- आर्थिक सामाजिक रूपमा पिछडिएको वर्गलाई पशुपालन व्यवसायमा आवद्ध गराई उनीहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउनतर्फ पहल गर्ने।
- पशुपालन पेशामा महिला वर्गको अधिकतम सहभागिता गराई आयआर्जनमा वृद्धि गराउने।
- पशुजन्य पदार्थ दूध, मासु, अण्डा आदिको उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने।

उपरोक्त उद्देश्यहरूलाई आत्मसात गरी गाउँपालिका कार्यालयले पशु विकास तालिम, भ्रमण, अवलोकन तथा पशु स्वास्थ्य सुधारका विभिन्न सेवामूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै आईरहेको छ। यसका अतिरिक्त पशुजन्य पदार्थहरू जस्तै: दुध, फूल, मासु ऊन तथा छालाको उत्पादनमा क्रमिकरूपले विकास गरी यस गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र तथा जनताहरूको आर्थिक सम्बृद्धिमा यस व्यवसायले सहयोग पुऱ्याउँदै आइरहेको छ।

यस गाउँपालिकामा पशुसेवा उपलब्ध गराई कृषकहरूलाई पशुपालन व्यवसाय तर्फ प्रोत्साहन गर्नको लागि गाउँपालिकाको कार्यालयमा पशु विकास अधिकृतको नेतृत्वमा पशु सेवा प्राविधिकहरूको समूह समाविष्ट पशु विकास शाखा कायम रहेको छ । यस शाखाले पशुपालन व्यवसायीहरूलाई प्रवर्द्धनात्मक तथा उपचारात्मक सेवा उपलब्ध गराउदै आइरहेको छ । गाउँपालिकाको क्षेत्र दुर्गम भएको, एक बडा वाट अर्को बडासम्म आवतजावत गर्न धेरै समय लाग्ने भएकोले पशुसेवा सम्बन्धी उपर्युक्त दुवै प्रकारका सेवाहरु उपलब्ध गराउन अथवा लिनको लागि सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राही दुवै पक्षको लागि सहज हुन सकेको छैन । यसैगरी पशुहरूलाई लाग्ने विभिन्न रोगहरूको उपचारको लागि पनि समयमा नै पर्याप्त औषधि उपलब्ध हुने सुनिश्चितता रहेको अवस्था पनि विद्यमान छैन । यस समस्याको उपयुक्त समाधानको लागि पहल गरिनु पर्ने टडकारो आवश्यकता रहेको छ ।

३.७ पशुपालन सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकाको कृषिमा आधारित वासिन्दाहरूले खेतीपातीको साथै पशुपालन व्यवसाय पनि अंगालेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रूपमा रहेको कृषि व्यवसायले कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा पुर्याएको योगदानको यथेष्ट अध्ययन हुन अझै बाँकी नै छ ।

यस गाउँपालिकामा पशुपालन व्यवसाय अन्तरगत विशेषथरी गाई, भैंसी र बाखा पालन घरेलु प्रयोगको साथै व्यवसायिक रूपमा गरिदै आएको छ । यस व्यवसायलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्नको लागि यस गाउँपालिकाको पशु विकास शाखा मार्फत विभिन्न कार्यकमहरु जस्तै नश्ल सुधार, पशु आहारा विकास, पशु स्वास्थ्य तालिम तथा प्रसार, बजार विकास जस्ता कार्यकमहरु संचालन भएका छन् । पशुजन्य पदार्थ र वार्षिक उत्पादनको अवस्थालाई हेर्दा दूध, घ्यू र मासु उत्पादनमा मात्रात्मक वृद्धि भएको देखिन्छ । तथापि यी पदार्थहरूले गाउँपालिकाक्षेत्र समेतको

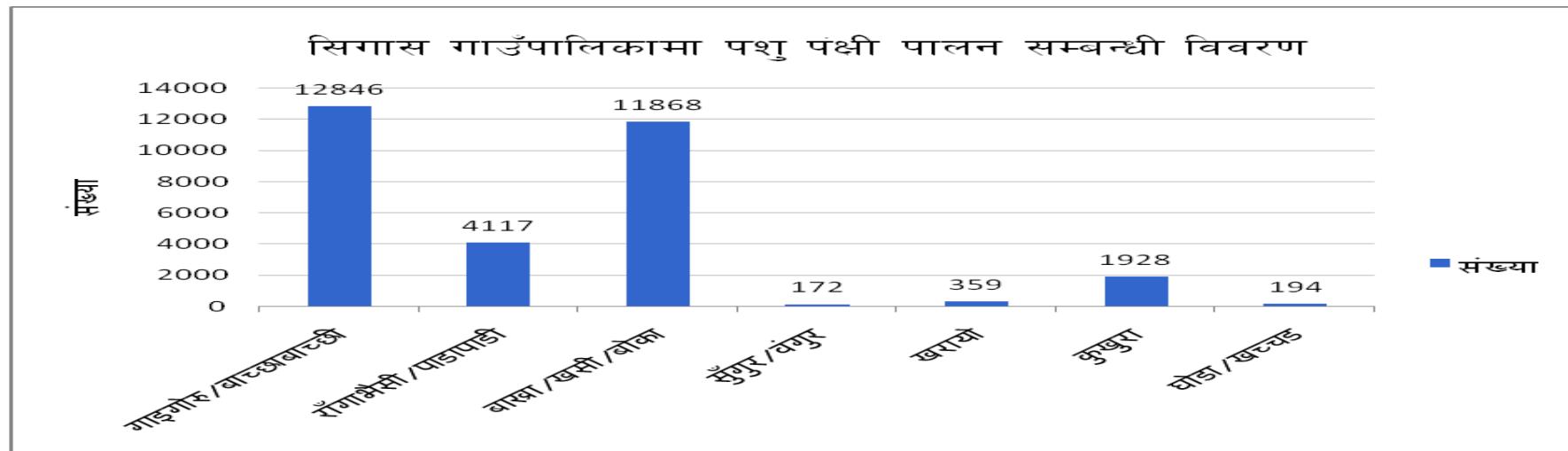
मागलाई पनि आपूर्ति गर्ने अवस्था भएको देखिएन । बजारोन्मुख क्षेत्रमा कुखुरापालन व्यवसाय फस्टाउदै गइरहेको छ । यस गाउँपालिकाको पशुपालन सम्बन्धी विवरण तालिका १६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : १६ सिगास गाउँपालिकामा पशु /पंक्षी सम्बन्धी विवरण

पशु पंक्षी सम्बन्धी विवरण	संख्या	प्रतिशत
गाई, गोरु, बाच्छा, बाच्छी	१२८४६	४०.८
राँगा, भैसी, पाडा, पाडी	४११७	१३.१
बाखा, खसी, बोका	११८६८	३७.७
सुँगुर, बंगुर	१७२	०.५
खरायो	३५९	१.१
कुखुरा	१९२८	६.१
घोडा खच्चड	१९४	०.६
जम्मा	३१४८४	१००

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

चित्र : १० सिगास गाउँपालिकामा पशु /पंक्षी पालन सम्बन्धी विवरण

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०६७ (१५ आषाढ)

३.८ सिगास गाउँपालिकामा पशुपालन फार्म सम्बन्धी विवरण

माथि वर्णन गरिएको पशुपालन व्यवसायको साथै पूर्णरूपमा व्यावसायिक पशुपालन व्यवसाय समेतको आरम्भ भएको छ । यस गाउँपालिकामा विशेषगरी कुखुरापालन र बाख्रापालन व्यवसायहरु रहेका छन् । तिनीहरुको अवस्था तालिका १७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका: १७: आधुनिक पशुपालन (फार्म) सम्बन्धी विवरण

पशुपालन फर्म(गाई, भैंसी, बाखा, बंगुर र कुखुरा)	वडा नम्बर	फर्म रहेको ठेगाना(स्थान)	वार्षिक उत्पादन			प्रोपाइटरको नाम	रोजगारीको संख्या	
			उत्पादित वस्तु	इकाई	परिणाम		महिला	पुरुष
सिंगास पोल्टी फार्म	१	वृन्दावन	कुखुरा	वटा	१००	मानसिंह ऐर	१	१
जानकी बाखा फार्म	३	हल्कासैन	बाखा	वटा	१५	कर्ण सिंह धामी	१	१
उदयदेव बाखा फार्म	९	जालहल्ला	बाखा	वटा	२५	नरेन्द्र चन्द	१	१
रुपा बाखा फार्म	९	गन्सुर	बाखा	वटा	२०	भोजराज अवस्थी	१	१

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

३.९ कृषि तथा पशुसेवासंग सम्बन्धित मानव संसाधन (संख्या)

यस गाउँपालिकामा कृषि तथा पशु सेवासँग सम्बन्धित दक्ष जनशक्तिको विद्यमान अवस्थालाई तालिका १८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका: १८ कृषि तथा पशु सेवासँग सम्बन्धित दक्ष मानव संसाधनको विवरण

वडा	व्यवसायिक / अगुवा कृषक	सक्रिय ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता	सक्रिय ग्रामीण पशुस्वास्थ्य कार्यकर्ता	व्यवसायिक नर्सरी संचालक
१	×	१ जना	१ जना	×
२	×	२ जना	२ जना	×
३	×	-	-	×
४	×	१ जना	१ जना	×
५	×	१ जना	×	×
६	×	१ जना	×	×
७	×	१ जना	×	×
८	×	१ जना	×	×
९	×	१ जना	×	×
जम्मा		९ जना	४ जना	

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, २०७६ (१५ आषाढ)

)

३.१० तरकारी फलफूल तथा अन्नबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण

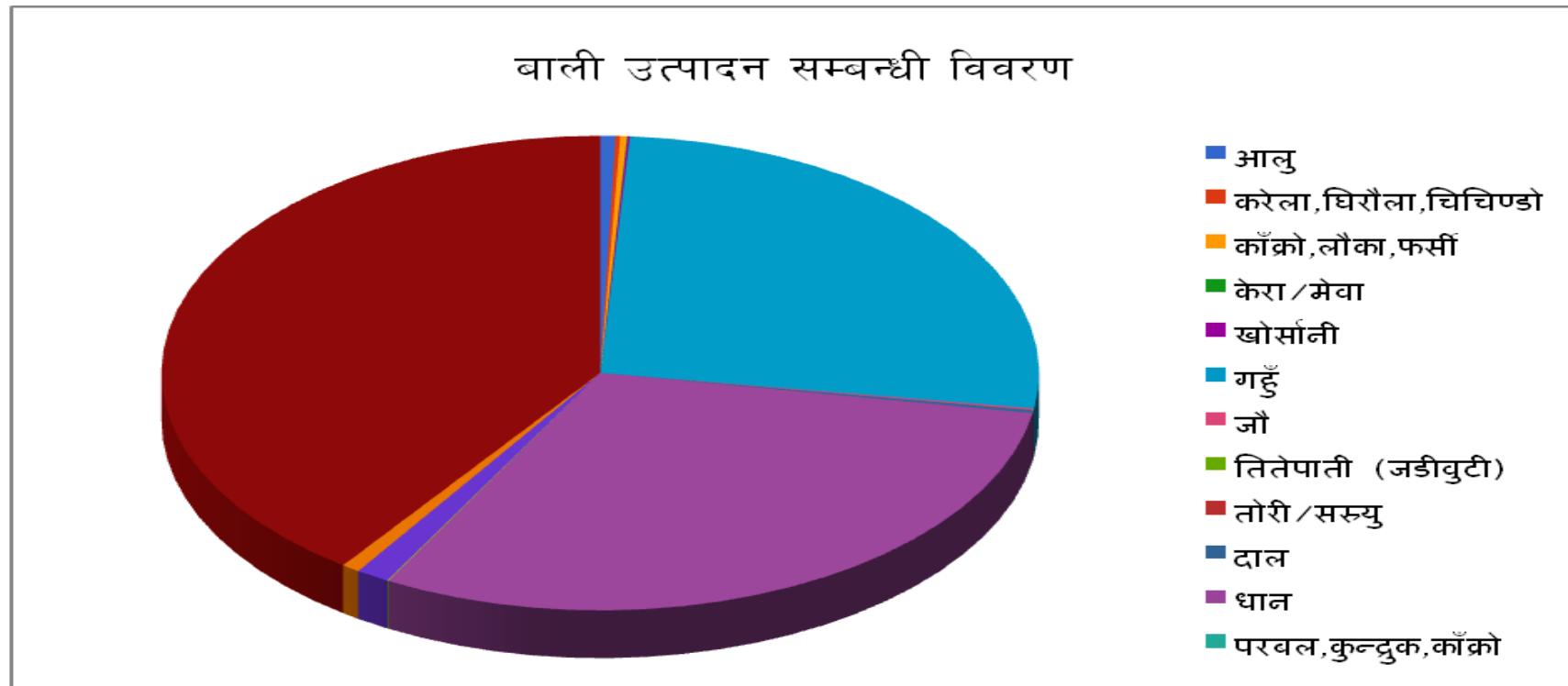
सिगास गाउँपालिकामा आ.व. २०७४/७५ मा उत्पादित तरकारी, फलफूल तथा अन्नबालीको विवरण तालिका १९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : १९ तरकारी, फलफूल तथा अन्नबाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण (आ.व. २०७४/७५)

बालीको नाम	उत्पादन (टन)	उत्पादन (के.जी.)
आलू	२.६६	२६६५
करेला, घिरौला, चिचिन्डो	०.८६	८६६
काँको, लौका, फर्सी	१.२	१०२०
केरा, मेवा	०.१	१००
खुसानी	०.४१	४१
गहुँ	१२७.४	१२७४९३
जौ	०.५१	५१०
तितेपाती (जडीबुटी)	०.०१५	१५
तोरी, सर्घु	०.०५	५०
द्वाल	०.९६	९६०
धान	१४६.६४	१४६६४१
परबल, कुन्द्रुक	०.०५	५०
प्याज, लसुन	०.२	२००
बन्दा, काउली, रायो	५.९४	५९४२
भटमास	३.२५	३२५८
मकै	१९३.८१	१९३८१३

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अप्रैल २०७६) ।

चित्र : ११ बाली उत्पादन सम्बन्धी विवरण

स्रोत: घरघूरी सर्वेक्षण (१५ अपाढ २०७६)।

३.११ सिंचाइँ

यस गाउँपालिकाको अधिकांश भू-क्षेत्रमा उच्च पहाडी क्षेत्रमा पर्ने भएकाले यहांको माटोमा उर्वराशक्ति कम रहेको छ । तैपनि सिंचाइँको सुविधा पुग्न सकेको भए यहाँको न्यून खाद्य उत्पादन र आय आर्जनमा केही सुधारको आशा गर्न सकिन्थ्यो ।

गाउँपालिकाको थोरै प्रतिशत जमिनमा मात्र खेती गरिएको छ । यसमध्ये पनि हाल सम्म ९० प्रतिशत जमिनमा सिंचाइँ सुविधा पुग्न सकेको छैन । सिंचित क्षेत्रको विकास गर्ने क्रममा स्थानीय कृषकवाट विकास गरिएका स्थानीय कुलाहरुको समेत पहिचान गरिएको छ । सरकारी प्रयासवाट यस गाउँपालिका क्षेत्रमा, जिल्ला समन्वय समिति, गाउँपालिका स्वयं र सिंचाइ डिभिजन कार्यालयवाट समेत केही योजनाहरु संचालनमा आएका छन् ।

साथै सिंचाइँ डिभिजन कार्यालयले मझौला किसिमका सिंचाइँ प्रणालीको विकास र सूदृढिकरणको लागि सम्बन्धित उपभोक्ता समितिहरुलाई सघाउने कार्य गरेको छ । यस्ता सिंचाइँ योजनाको विकासपछि उक्त योजनाहरु सम्बन्धित उपभोक्ता समितिलाई हस्तान्तरण भई सोको संचालन एवं मर्मत संभारको सम्पूर्ण दायित्व उपभोक्ता समितिमा सर्ने व्यवस्था रहेको छ । जल उपभोक्ता संस्थाहरुको संस्थागत क्षमताको कमी, लगातार हुने प्राकृतिक प्रकोपहरु र उचित मर्मत संभारको अभावले गर्दा योजनाहरुले आशातीत प्रतिफल दिन सकेका छैनन् । कृषक निर्मित साना कुलाहरुको मर्मत संभार कार्य हुने गरेको छ ।

खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर नभएको यस गाउँपालिकाको लागि आत्मनिर्भरताको वाटोतिर अगाडि वढ्न सिंचाइँ विकासमा उचित ध्यान दिनु पर्ने कुरामा कसैको दुईमत छैन । उपभोक्ता समिति अन्तर्गत संचालित क्तिपय सिंचाइँ प्रणालीहरु पूर्ण क्षमतामा चल्न नसकेको परिप्रेक्ष्यमा उपभोक्ता समितिको क्षमता अभिवृद्धि तर्फ विशेष ध्यान दिनु पर्ने देखिन्छ । योजनाको दीगोपनका लागि योजना छनौट गर्दा भौगोलिक वनावट एवं

उपभोक्ताहरुको सक्रियतालाई समेत ख्याल राख्नु पर्ने देखिएको छ। सिंचाई विकासको लागि यस गाउँपालिकाभित्र सरकारी प्रयास निरन्तर भैरहेको छ। यसलाई अभ टेवा पूऱ्याउन गैरसरकारी संस्थाको प्रयास पनि उत्तिकै उत्साहवर्धक रहेको छ। सिगास गाउँपालिकामा सञ्चालित सिंचाई सुविधा सम्बन्धी विवरण तालिका २० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका : २० सिगास गाउँपालिकामा सिंचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण

सिंचाई सुविधा वा आयोजनाको नाम	वडा	सिंचाईको किसिम (कुलो/नहर/लिपिड/बाँध/पोखरी वा अन्य)	सिंचाईको माध्यम (कुलो, नहर, पाइप आदि)	स्रोतको विवरण		सिंचाईको उपलब्धता (बर्षेभरि वा मौसमी)	सिंचित क्षेत्र (हेक्टरमा)	लाभान्वित घरधूरी संख्या
				इकाई(कि.मि.)	परिमाण			
भलमर्या छचरानी सिंचाई आयोजना	१	नहर	नहर	३	१ घट	वर्षेभरि	१२	१६
स्यापा सिंचाई आयोजना	१	नहर	पाइप	२	१ घट	वर्षेभरि	१५	१८
धुरावन सिंचाई आयोजना	२	नहर	नहर	४	१ घट	वर्षेभरि	१३	१७
डुडै सिंचाई आयोजना	३	नहर	कुलो	३	१ घट	मौसमी	२	५
गड्ठोला सिंचाई आयोजना	४	नहर	कुलो	३.५	१ घट	वर्षेभरि	८	९
दुङ्गाड सिंचाई आयोजना	५	नहर	नहर	१	१ घट	वर्षेभरि	६०० रोपनी	२८
पात्ली सिंचाई आयोजना	६	नहर	नहर	३	१ घट	वर्षेभरि	४०० रोपनी	२२
धारापानी काफली सिंचाई आयोजना	६	नहर	नहर	५	२ घट	वर्षेभरि	६५० रोपनी	३१

सिंचाइ सुविधा वा आयोजनाको नाम	वडा	सिंचाइको किसिम (कुलो/नहर/लिफ्टड/बाँध/पोखरी वा अन्य)	सिंचाइको माध्यम (कुलो, नहर, पाइप आदि)	स्रोतको विवरण		सिंचाइको उपलब्धता (बर्षेभरि वा मौसमी)	सिंचित क्षेत्र (हेक्टरमा)	लाभान्वित घरधूरी संख्या
				इकाई(कि.मि.)	परिमाण			
जारीमखोला सिंचाई आयोजना	७	नहर	नहर	१.३	१ घट	वर्षेभरि	६०० रोपनी	२६
वल्लेखोला सिंचाई आयोजना	८	नहर	नहर	३	१ घट	वर्षेभरि	१२०० रोपनी	४४

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अपार्च २०७६)।

३.१२ वित्तीय व्यवसाय

यस गाउँपालिकामा ऋण तथा कर्जा सम्बन्धी कारोबार गर्नका लागि गाँजरमा कृषि विकास बैंकको एक कार्यालय रहेको छ। यस बैंक वाहेक यस गाउँपालिका भरि कुनै अन्य बैंक, वित्तीय संस्था, लघुवित्त संस्था र सहकारी संस्थाको उपस्थिति छैन। यस बैंकले यहाँका स्थानीय जनतालाई व्यापार व्यवसायमा सहयोग पुर्याउनका लागि धितोमा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन रूपमा कर्जा उपलब्ध गराउदै आइरहेको छ। यस बैंकले स्थानीय स्तरमा गरको लगानी सम्बन्धी विवरण तालिका २१ मा प्रष्ट पारिएको छ।

तालिका : २१ सिगास गाउँपालिका स्थित एकमात्र बैंक (कृषि विकास बैंक लि.) सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बैंक तथा सहकारी संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	बार्षिक कारोबार रकम (रु. हजारमा)	लगानी (रु.हजारमा)	लगानीको मुख्य क्षेत्र
१	कृषि विकास बैंक	२	५,०००	२०,००,०००	सिगास गाउँपालिका क्षेत्र

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अपार २०७६)।

३. १३ होटेल तथा लज

पर्यटकीय तथा विकासका सम्भावनाहरूलाई मूर्त रूप दिने प्रयोजनको लागि होटल व्यवसायको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । होटल तथा लज व्यवसायले कुल गार्हस्थ उत्पादनमा समेत उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउँदछ । यस गाउँपालिका भित्र स्तरीय होटल नभएको र स-साना होटल मात्र मात्र संचालनमा रहेका छन् । सिगास गाउँपालिकामा रहेका होटल व्यवसाय र अन्य पसलहरुको विस्तृत विवरण तालिका २२ मा देखाइएको छ ।

तालिका : २२ सिगास गाउँपालिका भित्र सञ्चालित होटल तथा अन्य पसलहरुको आमदानी सम्बन्धी विवरण

व्यापार तथा व्यवसाय संचालक तथा कम्पनीको नाम	वडा	व्यापार तथा व्यवसायको किसिम	पसलको प्रकार	व्यापार व्यवसायको स्वामित्व (एकल, साझेदारी र सहकारी)	वार्षिक कारोबार रु.
न्यू भूमिराज जनरल स्टोर	१	किराना	थोक तथा खुद्रा	एकल	१५,००,०००
सिगास केदार पितृदेव स्टोर	१	किराना	थोक तथा खुद्रा	एकल	१६,००,०००
जयलक्ष्मी मदिरा पसल	१	मदिरा	थोक तथा खुद्रा	एकल	१८,००,०००
न्यु सिगास किराना पसल	१	किराना	थोक तथा खुद्रा	एकल	१४,००,०००
धार्मी खुद्रा पसल	१	किराना	थोक तथा खुद्रा	एकल	१९,००,०००
होटेल एण्ड नास्ता पसल	२	होटेल	होटेल	एकल	६,००,०००
थ्री आर सिलाई सेन्टर	२	कपडा	कपडा	एकल	५,००,०००
भूमिराज स्वामी खुद्रा पसल	२	किराना	थोक तथा खुद्रा	एकल	१३,००,०००
कैलपाल खुद्रापसल	२	किराना	थोक तथा खुद्रा	एकल	१२,००,०००
अनिरुद्र फार्मसी	२	औषधी	औषधी	एकल	११,००,०००
हरिस खुद्रा पसल	२	किराना	खुद्रा	एकल	१७,००,०००

व्यापार तथा व्यवसाय संचालक तथा कम्पनीको नाम	वडा	व्यापार तथा व्यवसायको किसिम	पसलको प्रकार	व्यापार व्यवसायको स्वामित्व (एकल, साझेदारी र सहकारी)	वार्षिक कारोबार रु.
शिवलिङ्ग होटेल एण्ड लज	८	होटेल	होटेल	एकल	१६,००,०००
सिंगास भूमिराज होटेल एण्ड किराना पसल	८	किराना	होटेल	एकल	१२,००,०००
केदार किराना पसल	२	किराना	खुद्रा	एकल	१८,००,०००
नगार्जुन क्लिनिक	२	औषधी	औषधी	एकल	८,००,०००

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अपार २०७६)।

३.१४ उद्योग धन्दाहरु

यस गाउँपालिकामा उल्लेखनीय उद्योगधन्दा अथवा कलकारखानाहरु छैनन । श्रममूलक, देशको परम्परा, सीप, कला र संस्कृतिसंग सम्बद्ध स्थानीय कच्चा पदार्थ र साधन परिचालन गर्ने परम्परागत घरेलु उद्योगको यस गाउँपालिकामा उच्च सम्भावना भए पनि अहिलेसम्म खासै उल्लेख्यरूपमा उद्योग स्थापना भएका पाइदैनन । मूलतः पहाडी क्षेत्रमा औद्योगिक विकास नहुनुको प्रमूख कारण यातायात र बजारीकरण वा शहरिकरण नहुनु हो । यहाँका वासिन्दाहरुको परम्परागत कृषि पेशा तै मूल्य आधार भएकोले औद्योगिक विकासलाई कृषिजन्य उद्योग स्थापना गरी बढाउन सकिने सम्भावना छ । यहाँ फलफूल, अदुवा, वेसार तथा विभिन्न किसिमका जडिवूटीहरु हुने भएकोले अदुवा तथा फलफूल प्रशोधन उद्योगको सम्भावना देखिन्छ । यसै गरी अमिलो, भोगटे, कागती जस्ता फलफूलहरुको प्रशोधनवाट विभिन्न खालका सर्वतहरु तयार गर्न सकिन्छ ।

यातायातको असुविधाको कारण सहज बजारको पहुँच र उचित भण्डारणको अभावले स्थानीय उपजहरूले उचित मुल्य पाउन सकिरहेका छैनन ।
अतः पहाडी भेगका कृषकहरूलाई फलफूल प्रशोधन सम्बन्धित तालिम दिनु पर्ने टडकारो आवश्यकता महसूस गरिएको छ ।

आ.व. २०७५/०७६ सम्म यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित उद्योगहरूको विवरण तालिका २३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : २३ सिगास गाउँपालिकामा उत्पादन तथा सेवामूलक उद्योग सम्बन्धी विवरण (उद्योग तथा पर्यटन)

उद्योगको नाम तथा ठेगाना	वडा	उद्योगको स्वामित्व (सरकारी, पब्लिक, निजी, सरकारी)	उद्योगको प्रकार(लघु, घरेलु, साना, मझौला तथा ठूला आदि)	प्रत्यक्ष रोजगारी जना			उत्पादन हुने वस्तु र सेवाको नाम	उत्पादित वस्तु र सेवावाट भएको वार्षिक आमदानी (रु.)
				महिला	पुरुष	जम्मा		
नेपाली हाते कागज उद्योग	९	सामूहिक	घरेलु	६	२	८	नेपाली कागज	३,००,०००
चेतनाशील महिला अगरवत्ती उद्योग	९	सामूहिक	घरेलु	११	-	११	अगरवत्ति	११,००,०००

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अपाढ २०७६) ।

३.१५ घट्ट, मिल तथा संकलन एवं प्रशोधन केन्द्र

यहाँ घरेलु तथा साना उद्योगहरु खासगरी पूँजी, प्रविधि र बजार व्यवस्था व्यवस्थापनको कमीले गर्दा फस्टाउन सकेका छैनन। अदक्ष जनशक्ति, आर्थिक स्रोत तथा कठिन भौगोलिक अवस्थाको कारण प्राकृतिक रूपले उपलब्ध स्रोतलाई पनि यहाँ गुणस्तरीय रूपले उत्पादन गर्न सकिएको छैन। सहज ऋणको उपलब्धता, प्राविधिक सहयोगको उपलब्धता एवं बजार व्यवस्थापन हुन सकेमा निःसन्देह घरेलु तथा परम्परागत उद्योगधन्दाहरु फस्टाउने र फलतः गरिबी न्यूनीकरण र रोजगारीका अवसर सिर्जना हुन सक्ने देखिन्छ। यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालन अवस्थामा रहेका घट्ट, मिल तथा संकलन एवं प्रशोधन केन्द्रहरुको विवरण तालिका २४ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका : २४ घट्ट, मिल तथा संकलन एवं प्रशोधन केन्द्र सम्बन्धी विवरण

वडा	पानी घट्ट संख्या		चिस्यान केन्द्र	कुटानी, पिसानी र पेलानी (मिल) संख्या			संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र			बिक्री केन्द्र
	परम्परागत	सुधारिएको		पानी मिल	डिजेल मिल	विद्युत मिल	कृषि	जडीबुटी	उद्योग	
१	×	७	×	×	३	×	×	×	×	×
२	×	१७	×	×	१	×	×	×	×	×
३	×	२०	×	×	×	×	×	×	×	×
४	×	२	×	×	×	×	×	×	×	×
५	×	७	×	×	×	×	×	×	×	×

वडा	पानी घटु संख्या		चिस्यान केन्द्र	कुटानी, पिसानी र पेलानी (मिल) संख्या			संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र			बिक्री केन्द्र
	परम्परागत	सुधारिएको		पानी मिल	डिजेल मिल	विद्युत मिल	कृषि	जडीबुटी	उद्योग	
६	×	४	×	×	×	×	×	×	×	×
७	×	८	×	×	×	×	×	×	×	×
८	×	६	×	×	×	×	×	×	×	×
९	×	१८	×	×	१	×	×	×	×	×

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अप्राह २०७६)।

३.१५ पर्यटन

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा प्राकृतिक सौन्दर्य, धार्मिक, सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक एवं जैविक विविधताको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण क्षेत्रहरु रहेता पनि आवश्यक पर्यटकीय पूर्वाधारको अभाव, न्यून लगानी एवं प्रचार-प्रसारमा कमी जस्ता कारणले यहाँको पर्यटन विकास सुशुप्त अवस्थामा रहेको छ। सिगास क्षेत्र एक प्रसिद्ध धार्मिक स्थल भएको कारण यो क्षेत्र पर्यटनको लागि महत्वपूर्ण छ। सिगास मन्दिर, नचनथली क्षेत्र, ढुङ्गाड क्षेत्र, यहाँका कला, संस्कृति, चाडपर्व, मन्दिर, घना वनजंगल क्षेत्र, लेक बैंसी नदी तथा खोलाका बगर, महाभारत पर्वत श्रृंखला समेतले यस भेगलाई जिल्ला र प्रदेशको लागि मात्र नभई राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गर्न सकिन्छ। यहाँवाट, कैलाश पर्वत लगायत अगला हिमालहरुको समेत अवलोकन गर्न सकिन्छ। यस्तै जनस्तरवाट समेत धार्मिक तथा पर्यटनको महत्वलाई अगिंकार गरी यस गाउँपालिकाको

उच्च भेगमा रहेको वनजंगल एवं जैविक सम्पदालाई वचाउन तथा समुदायको धार्मिक भावनालाई कदर गर्न समुदायका मानिसहरुको जनचेतना जगाउन जस्री देखिन्छ ।

केही सिमित क्षेत्रहरुमा जस्तै सिगास मन्दिरमा मात्र धार्मिक दृष्टिकोणले मात्र आन्तरिक पर्यटन संचालनमा रहेको छ । यो क्षेत्रको पर्यटन व्यवसायको विकास गर्न समग्र सुदूरपश्चिम प्रदेशकै पर्यटकीय गुरुयोजनामा समाविष्ट गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । यस्तो गर्न सकिएको अवस्थामा हजारौं स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरुलाई यहाँ आकर्षित गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिका स्थित पर्यटकीय स्थल र आकर्षणहरुको विस्तृत विवरण तालिका २५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका: २५ सिगास गाउँपालिका स्थित धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थल सम्बन्धी विवरण

स्थलको नाम	वडा	सडकको पहुँच पुगेको /नपुगेको	होटेल, लज, रेष्टुराँ संख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दूरी	स्वामित्व (निजी, पब्लिक, लि., सामुदायिक)	विशेषता -धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय अन्य)	वार्षिक पर्यटक आगमन संख्या
सिगास र रामजानकी मन्दिर	१	पुगेको	×	१ कि.मी.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	
भूमिराज र केदार मन्दिर	१	पुगेको	×	१ कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	
सिगास धाम	२	नपुगेको	३	५ कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	करिब २ हजार

स्थलको नाम	वडा	सङ्कको पहुँच पुगेको /नपुगेको	होटेल, लज, रेष्टराँ संख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दूरी	स्वामित्व (निजी, पब्लिक, लि., सामुदायिक)	विशेषता -धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय अन्य)	वार्षिक पर्यटक आगमन संख्या
सिगास भूमिराज र कैलपाल मन्दिर	३	नपुगेको	×	१२ कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	
सिगास भूमिराज र निलपाल मन्दिर	४	नपुगेका	×	४ कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	
भूमिराज मन्दिर	५	नपुगेको	×	३ कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	
महादेव मन्दिर	६	नपुगेको	×	३६ कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	
भूमिराज मन्दिर	७	नपुगेको	×	५० कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	
सिगास र भूमिराज मन्दिर	८	नपुगेको	×	१४ कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	
सिगास र कैलपाल मन्दिर	९	नपुगेको	×	१२ कि.मि.	सामुदायिक	धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय	

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अपाढ २०७५)।

३.१७ प्रमुख चाडपर्व तथा मेलाहरु

बैतडी जिल्लानै स्थानीय चाडपर्व र मेलाहरुको लागि प्रसिद्ध जिल्ला हो । विशेषगरी धार्मिक तथा सामाजिक महत्व बोकेका चाडपर्व र मेलाहरुको आर्थिक महत्वपनि निकै बढी छ । यसैगरी सिगास गाउँपालिकामा पनि विभिन्न अवसरमा विभिन्न स्थानमा चाडपर्व र मेलाहरु मनाइन्छन् । यिनीहरुको संरक्षण र प्रचार-प्रसार गर्न सकेमा पर्यटनको विकासमा समेत टेवा पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ । सिगास गाउँपालिकामा मनाइने चाडपर्व र मेलाहरुको विस्तृत विवरण तालिका २६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका: २६ मुख्य चाड, पर्व तथा मेला सम्बन्धी विवरण

वडा	मनाइने चाडपर्व, जात्रा र मेला	स्थान	मनाइने समय	मुख्य विशेषता (धार्मिक/ऐतिहासिक/मनोरञ्जनात्मक)	कैफियत
९ वटै वडाहरु	गौरा पर्व	गापा भरि	भाद्र दुर्वाष्टमी	धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक	
९ वटै वडाहरु	राम नवमी	रामजानकी मन्दिर, सुँगरखाल	चैत्र अष्टमी	धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक	
९ वटै वडाहरु	शिवरात्री मेला	गाँजरी	फागुन	धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक	

वडा	मनाइने चाडपर्व, जात्रा र मेला	स्थान	मनाइने समय	मुख्य विशेषता (धार्मिक/ऐतिहासिक, मनोरन्जनात्मक)	कैफियत
३,४,५,८	भूमिराज जात्रा/मेला	दुडे, दुङ्गाड, शिवलिङ्ग	आश्विन/कार्तिक	धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक	
६,९	कैलपाल मन्दिर पुजा/मेला	थला, गन्सुर, चौखाम	आश्विन/कार्तिक	धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक	
७,९	सिगास पुजा/मेला	चमा, गन्सुर, चौखाम	श्रावण, आश्विन/कार्तिक	धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक	
८	कालीपोखरी मेला/जात्रा	कालीपोखरी	आश्विन/कार्तिक	धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक	

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अपाढ २०७२)।

सामाजिक विकास

४. सामाजिक अवस्था

४.१ शिक्षा

यस गाउँपालिकाको पाँच वर्ष र सो भन्दा माथि उमेर समूहको कूल जनसंख्याको ८८.१ प्रतिशत साक्षर छ। उक्त प्रतिशत मध्ये लैङ्गिक दृष्टिकोणले हेर्दा पुरुष (९१.३४%) को तुलनामा महिला (८५.४८%) को साक्षरता न्यून रहेको छ। विद्यालय भर्नादर क्रमशः बृद्धि भइरहेको हुँदां सिगास गाउँपालिकाको साक्षरता स्थितिमा समेत विगतको तुलनामा निकै बृद्धि भएको देखिन्छ। शिक्षा र मानव संशाधनको विकास सामाजिक विकासका आधारस्तम्भहरु भएको तथा यी दुई विषय एकआपसमा अन्तरसम्बन्धित देखिदा गाउँपालिकाको आवधिक योजना लगायतका विकास योजना/ कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्दै यी दुवै पक्षहरूलाई गम्भीरतापूर्वक हेर्नु पर्ने देखिन्छ। समग्रमा यस गाउँपालिकाको शैक्षिक विकासको स्थिति बुझ्न तालिका २७ वाट सहयोग पुग्ने छ।

तालिका : २७ सिंगास गाउँपालिकाका आधारभूत शैक्षिक सूचक

विवरण	परिमाण (आ.व.सम्मको)		
	इकाई	२०६८/०६९	२०७५/०७६
औसत साक्षरता दर	प्रतिशत	७३.३२	८८.४१
महिला साक्षरता	प्रतिशत	७०.४४	८५.४८
पुरुष साक्षरता दर	प्रतिशत	७५.२०	९१.३४
एसएलसी उत्तीर्ण दर	प्रतिशत		
वाल मैत्री विद्यालय	संख्या		
खुद भर्ना दर	प्रावि निमावि मावि	प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
		प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
		प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
कूल भर्ना दर	प्रावि निमावि मावि	प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
		प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
		प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
विद्यार्थी शिक्षक अनुपात	प्रावि निमावि मावि	प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
		प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
		प्रतिशत उपलब्ध नभएको	
टिकाउ दरप्रावि	निमावि मावि	प्रतिशत ८९	९३
		प्रतिशत ९१	९१
		प्रतिशत ९१	९२
कक्षा दोहोन्याउने दरप्रावि	निमावि मावि	प्रतिशत १०	२
		प्रतिशत ४	५
		प्रतिशत २	५
सिकाई उपलब्धी दरप्रावि	प्रतिशत	उपलब्ध नभएको	४८

विवरण	परिमाण (आ.व.सम्मको)		
	इकाई	२०६८/०६९	२०७५/०७६
शिक्षक विद्यार्थी अनुमानप्राप्ति	निमावि मावि	प्रतिशत	उपलब्ध नभएको
		प्रतिशत	उपलब्ध नभएको
	निमावि मावि	प्रतिशत	५७
		प्रतिशत	८२
		प्रतिशत	५२

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अपाढ २०७६)।

गाँजरी माध्यमिक विद्यालय गाँजरी, लेपलुपुड माध्यमिक लेपलुपुड, गाँजरी क्याम्पस गाँजरी यस गाउँपालिकाका प्रमुख शैक्षिक संस्थाहरु हुन्

४.२ सीपयुक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संसाधनको विवरण

सिगास गाउँपालिकामा कृषि, पशु, इन्जिनियरिङ, वन, मेडिसिन, खाद्य प्रसोधन, वकालत र पत्रकारिता क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून जनशक्ति रहेका छ। यस गाउँपालिकाको वडा नं. ५ मा कृषि र पशु विषयका सबभन्दा बढी अर्थात ५ जना, वडा नं. ८ मा मेडिसिनमा ७ जना, र इन्जिनियरिङमा ४ जना जनशक्ति रहेका छन्। वडागत रूपमा विभिन्न विषयसंग सम्बन्धित जनशक्तिको विवरण तालिका २८ मा देखाइएको छ।

तालिका : २८ प्राविधिक , सीपयुक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संसाधनको विवरण

वडा	विषयक्षेत्र अनुसार प्राविधिक मानव संसाधन																		
	कृषि र पशु		इन्जिनियरिङ		वन		मेडिसिन		खाद्यप्रसोधन		वकिल		पत्रकार		अन्य				
	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	
१	१	१	१	२	-	-	१	२	-	-	-	-	-	-	१	-	-	-	
२	-	२	१	२	-	-	१	३	-	-	-	-	-	-	२	-	-	-	
३	-	२	-	-	-	-	-	४	-	-	-	-	-	-	२	१	३	-	
४	-	५	-	१	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१	१	-	४	
५	-	४	-	२	-	-	२	२	-	-	-	-	-	-	१	-	-	-	
६	-	-	-	१	-	-	-	१	-	-	-	-	-	-	२	-	-	२	
७	-	-	-	२	-	-	१	३	-	-	-	-	-	-	१	-	-	-	
८	-	-	-	४	-	-	४	३	-	-	-	-	-	-	१	-	-	-	
९	१	१	-	२	-	-	१	२	१	-	-	-	-	-	-	१	१	१	
जम्मा	१	१५	२	१६	-	-	१०	२०	१	-	-	-	-	-	१	११	१	१०	

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण (१५ अपार्छ २०७६)।

४.३ सिगास गाउँपालिकाको विद्यालयको विवरण (सरकारी तथा निजी दुवै)

यस गाउँपालिका भरि जम्मा रहेका जम्मा ५९ विद्यालयहरु सञ्चालन अवस्थामा रहेका छन् जसमध्ये ४८ आधारभूत विद्यालयहरु र १ माध्यमिक विद्यालयहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा कुनै पनि वाल विकास केन्द्र रहेको छैन । सिगास गाउँपालिकाका धेरै जसो विद्यालयहरुमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, कम्पाउन्ड वालको अभाव रहेको छ । यस गाउँपालिकाका नौ वटै वडामा रहेका नाम, विद्यालयहरुको संख्या, कक्षा कोठा, भवन संख्या, डेस्क बेङ्च, खानेपानीको उपलब्धता शौचालयको व्यवस्था पुस्तकालय सुविधा प्रगोगशाला तथा धेरवार सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका २९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : २९ विद्यालयको भौतिक अवस्था

विद्यालयको नाम	वडा	भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र (छ./छैन)	प्रयोगशाला (छ./छैन)	डेस्क बेङ्चको क्षमता (जना)	खेलमैदान र क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कम्पाउन्ड वालको किसिम (तारवार, कच्ची, पक्की)	चर्पीको सुविधा (छ. छैन)	स्वस्थ खानेपानी (छ. छैन)
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची							
नरेन्द्र आ.वि. वजकोट	१	२	१	७	३	छैन	छैन	४/५	३०	×	छ	छ
महादेव पार्वती आ.वि.वजकोट	१	१	१	२	४	छैन	छैन	३/४	२५	×	छ	छ
पञ्चोदय मा.वि इराना	१	४	×	११	×	छैन	छैन	३/४	२०	×	छ	छ
केदार आ.वि. सुगरखाल	१	१	१	४	३	छैन	छैन	४	२२	×	छ	छ

विद्यालयको नाम	वडा	भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र (छ/छैन)	प्रयोगशाला (छ/छैन)	डेस्क बेङ्चको क्षमता (जना) (वर्ग कि.मि.)	खेलमैदान क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कम्पाउन्ड वालको किसिम (तारवार, कच्ची, पक्की)	चर्पीको सुविधा (छ/छैन)	स्वस्थ खानेपानी (छ/छैन)
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची							
सिंगास आ.वि. टकरे	१	२	१	४	२	छैन	छैन	४	२५	×	छ	छ
भूमिराज आ.वि. वेसरा	१	२	१	४	३	छैन	छैन	४	२०	×	छ	छ
अर्जुन मा.वि. गाँजरी	२	३	१	२०	५	छैन	छैन	४	२००	कच्ची	छ	छ
रण आ.वि. कोटिला	२	२	×	११	×	छैन	छैन	४	५०	कच्ची	छ	छ
शिवलिङ्ग मा.वि. धौलाडी	२	३	×	१०	×	छैन	छैन	३/४	२०	कच्ची	छ	छ
सनराइज आ.वि. रोडीगड	२	२	×	६	×	छैन	छैन	३/४	२१	×	छ	छ
कैलपाल आ.वि. गाँजरीधूरा	२	१	२	२	×	छैन	छैन	४	३०	×	छ	छ
जनशक्ति आ.वि. इराना	३	१	१	२	४	छैन	छैन	३/४	२०	×	छ	छ
भूमिराज आ.वि. छुडे	३	२	१	२	४	छैन	छैन	४	२०	×	छ	छ
भुवनभाष्कर मा.वि चमडेखर्क	३	३	१	८	१२	छैन	छैन	४	२५	×	छ	छ

विद्यालयको नाम	वडा	भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र (छ/छैन)	प्रयोगशाला (छ/छैन)	डेस्क बेङ्चको क्षमता (जना)	खेलमैदान क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कम्पाउन्ड वालको किसिम (तारवार, कच्ची, पक्की)	चर्पीको सुविधा (छ/छैन)	स्वस्थ खानेपानी (छ/छैन)
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची							
शिवशंकर आ.वि. हल्कासैनी	३	×	२	×	६	छैन	छैन	४	२२	×	छ	छ
सरस्वती आ.वि.उखाकोट	३	×	२	×	९	छैन	छैन	४	२०	×	छ	छ
सिगास उ.मा.वि रक्सौन	३	२	१	१३	८	छैन	छैन	४	५०	×	छ	छ
शिव आ.वि	४	१	१	७	३	छैन	छैन	३/४	×	×	छ	छ
सिगास आ.वि	४					छैन	छैन	४	×	×	छ	छ
देउलेक आ.वि.	४	१	२	२	७	छैन	छैन	४	×	×	छ	छ
कैलपाल आ.वि.	४	×	१	३	×			४	×	×	छ	छ
पुजराखेत आ.वि.	४	१	१	३	३	छैन	छैन	४	×	×	छ	छ
कृतसन्न आ.वि.	४	×	१	३	×	छैन	छैन	४	×	×	छ	छ
जनधार आ.वि.	४					छैन	छैन	४	×	×	छ	छ

विद्यालयको नाम	वडा	भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र (छ/छैन)	प्रयोगशाला (छ/छैन)	डेस्क बेङ्चको क्षमता (जना) (वर्ग कि.मि.)	खेलमैदान क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कम्पाउन्ड वालको किसिम (तारवार, कच्ची, पक्की)	चर्पीको सुविधा (छ/छैन)	स्वस्थ खानेपानी (छ/छैन)
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची							
जनता आ.वि. सुन्दरपुर	५	१	१	४	१	छैन	छैन	३/४	३०	कच्ची	छ	छ
ठूलसैनी आ.वि. खोल्लेगडान	५	१	१	२	४	छैन	छैन	३/४	२५	कच्ची	छ	छ
भुवनेश्वरी आ.वि. खैरकोट	५	२	१	१४	१	छैन	छैन	३/४	३०	कच्ची	छ	छ
कैलपाल आ.वि.	५	×	२	×	५	छैन	छैन	४	२०	कच्ची	छ	छ
शारदा आ.वि. दुङ्गड	५	६	×	२७	×	छैन	छैन	४/५	४०	कच्ची	छ	छ
महादेव आ.वि. लमवगड	५	१	१	१	७	छैन	छैन	३/४	२०	कच्ची	छ	छ
जनज्योति आ.वि. असानीभाड	६	१	१	२	२	छैन	छैन	३/४	१८	×	छ	छ
भूमिराज आ.वि. थला	६	१	१	५	३	छैन	छैन	३/४	२०	×	छ	छ
निलपाल आ.वि. घरकोट	६	१	१	३	५	छैन	छैन	४	२२	×	छ	छ
महादेव मा.वि. काडा	६	×	२	×	१२	छैन	छैन	४	२५	×	छ	छ

विद्यालयको नाम	वडा	भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र (छ/छैन)	प्रयोगशाला (छ/छैन)	डेस्क बेङ्चको क्षमता (जना) (वर्ग कि.मि.)	खेलमैदान क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कम्पाउन्ड वालको किसिम (तारवार, कच्ची, पक्की)	चर्पीको सुविधा (छ/छैन)	स्वस्थ खानेपानी (छ/छैन)
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची							
सरस्वती आ.वि.	६	×	१	×	५	छैन	छैन	४	×	×	छ	छ
नौलो प्रा.वि.विवत्थी	६	×	१	×	६	छैन	छैन	३/४	२०	×	छ	छ
सिताराम आ.वि.	६	×	२	×	५	छैन	छैन	३/४	२०	कच्ची	छ	छ
गणेश आ.वि. मौरीबगर	६	१	२	२	६	छैन	छैन	३/४	२१	×	छ	छ
भगवती आ.वि. वोरी	७	२	२	२	२	छैन	छैन	३/४	×	×	छ	छ
भवानी आ.वि. साडडा	७	×	१	×	४	छैन	छैन	४/५	२०	×	छ	छ
बालकृष्ण आ.वि. न्वाघर	७	२	२	६	९	छैन	छैन	४	२५	×	छ	छ
सरस्वती आ.वि. वगोली	७	२	१	४	५	छैन	छैन	४	२५	×	छ	छ
शिवलिङ्ग आ.वि. चामा	७	१	१	३	६	छैन	छैन	४	५०	×	छ	छ
ज्ञानोदय आ.वि.पुनैडुडरी	८	१	१	२	३	छैन	छैन	४	२०	×	छ	छ

विद्यालयको नाम	वडा	भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र (छ./छैन)	प्रयोगशाला (छ./छैन)	डेस्क बेङ्चको क्षमता (जना) (वर्ग कि.मि.)	खेलमैदान क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कम्पाउन्ड वालको किसिम (तारवार, कच्ची, पक्की)	चर्पीको सुविधा (छ. छैन)	स्वस्थ खानेपानी (छ. छैन)
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची							
चेतना आ.वि मगरकोट	८	१	१	२	५	छैन	छैन	४	३०	×	छ.	छ.
लेकलुपड उ.मा.वि.	८	२	३	२२	१२	छैन	छैन	४	५०	तारवार	छ.	छ.
कालपोखरी आ.वि.	८	१	१	२	२	छैन	छैन	४/५	१५	×	छ.	छ.
कैलपाल आ.वि.	८	१	१	१	२	छैन	छैन	४/५	५	×	छ.	छ.
जनचेतना आ.वि.	८	२	१	४	८	छैन	छैन	४/५	२०	×	छ.	छ.
शंकरपुर आ.वि. चौखाम	९	१	१	३	८	छैन	छैन	४	२२	×	छ.	छ.
जनशक्ति आ.वि. तोली	९	१	१	२	३	छैन	छैन	३/४	५	×	छ.	छ.
उदय मा.वि. गन्सुर	९	२	३	८	१५	छैन	छैन	४	१५	×	छ.	छ.
कैलपाल आ.वि. वचपानी	९	१	१	२	३	छैन	छैन	४	१०	×	छ.	छैन
निलपाल मा.वि. कोटभैरव	९	१	१	६	३	छैन	छैन	४/५	१५	×	छ.	छ.

विद्यालयको नाम	वडा	भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र (छ./छैन)	प्रयोगशाला (छ./छैन)	डेस्क बेङ्चको क्षमता (जना) (वर्ग कि.मि.)	खेलमैदान क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कम्पाउन्ड वालको किसिम (तारवार, कच्ची, पक्की)	चर्पीको सुविधा (छ. छैन)	स्वस्थ खानेपानी (छ. छैन)
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची							
पहरौल आ.वि.	९	×	२	×	६	छैन	छैन	४/५	२५	×	छ	छ
केदार आ.वि. जालहल्ला	९	१	×	५	×	छैन	छैन	४/५	२५	×	छ	छ
सिगास आ.वि. भौती	९	१	१	२	३	छैन	छैन	४	१८	×	छ	छ

स्रोत: सिगास गाउँपालिकाको कार्यालय गर्जे (१५ अप्रैल २०७६)।

४.४ तहगत रूपमा विद्यालय (सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा, गुम्बा) तथा विद्यार्थी संख्या

यस गाउँपालिकामा शत प्रतिशत सामुदायिक विद्यालयहरु रहेका छन्। यहाँ रहेका सबै तहका विद्यालयहरु (पूर्व प्राथमिक विद्यालय, आधारभूत तह, माध्यमिक तहमा) मा छात्र भन्दा छात्राहरुको संख्या तुलनात्मक रूपले बढी रहेको देखिएको छ। यस गाउँपालिकामा मदरसा, गुम्बा लगायतका शैक्षिक संस्थाहरु संचालनमा छैनन। सिगास गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरु र त्यहाँ अध्ययनरत छात्र/छात्राहरुको विस्तृत विवरण तालिका ३० मा देखाइएको छ।

तालिका : ३० तहगत रूपमा विद्यालय (सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा, गुम्बा) तथा विद्यार्थी संख्या

विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	विद्यालयको किसिम	पूर्व प्राथमिक			आधारभूत			माध्यमिक			जम्मा		
			छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
नरेन्द्र आ.वि. वजकोट	१	सामुदायिक	×	×	×	९८	९६	१९४	×	×	×	९८	९६	१९४
महादेव पार्वती आ.वि.वजकोट	१	सामुदायिक	१०	११	२१	२८	९	३७	×	×	×	३७	२०	५७
पञ्चोदय मा.वि इराना	१	सामुदायिक	-	-	-	१०६	८१	१८७	५	१०	१५	१११	९१	२०२
केदार आ.वि. सुगरखाल	१	सामुदायिक	५	६	११	३०	२९	५९	-	-	-	३५	३५	७०
सिगास आ.वि. टकरे	१	सामुदायिक	११	९	२०	३१	२३	५४	-	-	-	४२	३२	७४
भूमिराज आ.वि. वेसरा	१	सामुदायिक	६	५	११	४१	४४	८५	-	-	-	४७	४९	९६
अर्जुन मा.वि. गाँजरी	२	सामुदायिक	-	-	-	१४३	१२५	२६८	२४२	१७४	४९६	३८५	२९९	६८४
रण आ.वि. कोटिला	२	सामुदायिक	-	-	-	९९	७९	१७८	-	-	-	९९	७९	१७८
शिवलिङ्ग मा.वि. धौलाडी	२	सामुदायिक	-	-	-	१२९	१४५	२७४	३५	३०	६५	१६४	१७५	३२९
सनराइज आ.वि. रोडीगड	२	सामुदायिक	-	-	-	४८	४०	८८	-	-	-	४८	४०	८८
कैलपाल आ.वि. गाँजरीधूरा	२	सामुदायिक	-	-	-	५३	३८	८१	-	-	-	५३	३८	८१
जनशक्ति आ.वि. इराना	३	सामुदायिक	-	-	-	२४	३१	५५	-	-	-	२४	३१	५५

विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	विद्यालयको किसिम	पूर्व प्राथमिक			आधारभूत			माध्यमिक			जम्मा		
			छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
भूमिराज आ.वि. डुडे	३	सामुदायिक	-	-	-	४४	४४	८८	-	-	-	४४	४४	८८
भुवनभाष्कर मा.वि चमडेखर्क	३	सामुदायिक	-	-	-	१३३	११०	२४३	२५	३४	५९	१५८	१४३	३०९
शिवशंकर आ.वि. हल्कासैनी	३	सामुदायिक	-	-	-	४९	७१	१२०	-	-	-	४९	७१	१२०
सरस्वती आ.वि.उखाकोट	३	सामुदायिक	-	-	-	४५	४०	८५	-	-	-	४५	४०	८५
सिगास उ.मा.वि रक्सौन	३	सामुदायिक	-	-	-	११४	१६४	२७८	९४	११६	२१०	२०८	२८०	४८८
शिव आ.वि	४	सामुदायिक	-	-	-	९७	८६	१८३	-	-	-	९७	८६	१८३
सिगास आ.वि	४	सामुदायिक	-	-	-									
देउलेक आ.वि.	४	सामुदायिक	-	-	-	५४	५८	११२	-	-	-	५४	५८	११२
कैलपाल आ.वि.	४	सामुदायिक	-	-	-	१५	२३	३८	-	-	-	१५	२३	३८
पुजराखेत आ.वि.	४	सामुदायिक	-	-	-	७१	६१	१३२	-	-	-	७१	६१	१३२
कृतसन्न आ.वि.	४	सामुदायिक	-	-	-	३०	२३	५३	-	-	-	३०	२३	५३
जनधार आ.वि.	४	सामुदायिक	-	-	-									
जनता आ.वि. सुन्दरपुर	५	सामुदायिक	२७	२१	४८	-	-	-	-	-	-	२७	२१	४८

विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	विद्यालयको किसिम	पूर्व प्राथमिक			आधारभूत			माध्यमिक			जम्मा		
			छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
ठूलसैनी आ.वि. खोल्लेगडान	५	सामुदायिक	-	-	-	५६	४७	१०४	-	-	-	५६	४७	१०४
भुवनेश्वरी आ.वि. खैरकोट	५	सामुदायिक	-	-	-	७५	६३	१३८	२२	१५	३७	९७	७८	१७५
कैलपाल आ.वि.	५	सामुदायिक	-	-	-	३२	२१	५३	-	-	-	३२	२१	५३
शारदा आ.वि. दुङ्गाड	५	सामुदायिक	-	-	-	१०३	१४०	२४३	३१	४८	७९	१३४	१८८	३२२
महादेव आ.वि लमवगड	५	सामुदायिक	-	-	-	२३	४९	७२	-	-	-	२३	४९	७२
जनज्योति आ.वि. असानीझाड	६	सामुदायिक	३५	३०	६५	-	-	-	-	-	-	३५	३०	६५
भूमिराज आ.वि. थला	६	सामुदायिक	-	-	-	११५	१५१	३०६	४०	४२	८२	१९५	१९३	३८८
निलपाल आ.वि. घरकोट	६	सामुदायिक	३९	४१	८०-	-	-	-	-	-	-	३९	४१	८०
महादेव मा.वि. काडा	६	सामुदायिक	-	-	-	११२	१०४	२१६	१८	२६	४४	१३०	१३०	२६०
सरस्वती आ.वि.	६	सामुदायिक	-	-	-	६१	५७	११८	-	-	-	६१	५७	११८
नौलो प्रा.वि.विवर्ती	६	सामुदायिक	-	-	-	७४	६४	१३८	-	-	-	७४	६४	१३८
सिताराम आ.वि.	६	सामुदायिक	३१	३२	६३-	-	-	-	-	-	-	३१	३२	६४
गणेश आ.वि. मौरीबगर	६	सामुदायिक	-	-	-	७०	६१	१३१	२६	२१	४७	१०६	८२	१८८

विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	विद्यालयको किसिम	पूर्व प्राथमिक			आधारभूत			माध्यमिक			जम्मा		
			छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
भगवती आ.वि. वोरी	७	सामुदायिक	२५	२३	४८	-	-	-	-	-	-	२५	२३	४८
भवानी आ.वि. साडडा	७	सामुदायिक	३३	२८	६१	-	-	-	-	-	-	३३	२८	६१
बालकृष्ण आ.वि. न्वाघर	७	सामुदायिक	-	-	-	८१	७०	१५१	४३	२६	६९	१२४	९६	२२०
सरस्वती आ.वि. वगोली	७	सामुदायिक	-	-	-	८१	७०	१५१	-	-	-	८१	७०	१५१
शिवलिङ्ग आ.वि. चामा	७	सामुदायिक	-	-	-	६५	६६	१३१	-	-	-	६५	६६	१३१
ज्ञानोदय आ.वि. पुनैडुडरी	८	सामुदायिक	-	-	-	४२	३६	७८	-	-	-	४२	३६	७८
चेतना आ.वि. मगरकोट	८	सामुदायिक	-	-	-	५४	४२	९६	-	-	-	५४	४२	९६
लेकलुपड उ.मा.वि.	८	सामुदायिक	-	-	-	६७	८९	१५६	७४	९५	१६९	१४१	१८४	३२५
कालपोखरी आ.वि.	८	सामुदायिक	-	-	-	५०	५०	१००	-	-	-	५०	५०	१००
कैलपाल आ.वि.	८	सामुदायिक	-	-	-	१८	१९	३७	-	-	-	१८	१९	३७
जनचेतना आ.वि.	८	सामुदायिक	-	-	-	११३	११०	२२३	-	-	-	११३	११०	२२३
शंकरपुर आ.वि. चौखाम	९	सामुदायिक	-	-	-	९५	७९	१९३	-	-	-	९५	७९	१९३
जनशक्ति आ.वि. तोली	९	सामुदायिक	४१	३२	७३	-	-	-	-	-	-	४१	३२	७३

विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	विद्यालयको किसिम	पूर्व प्राथमिक			आधारभूत			माध्यमिक			जम्मा		
			छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
उदय मा.वि. गन्सुर	९	सामुदायिक	-	-	-	७१	४८	११९	६८	५७	१२५	१३९	१०५	२४४
कैलपाल आ.वि. वचपानी	९	सामुदायिक	-	-	-	४७	४७	९४	-	-	-	४७	४७	९४
निलपाल मा.वि. कोटभैरव	९	सामुदायिक	-	-	-	७९	७०	१४९	-	-	-	७९	७०	१४९
पहरौल आ.वि.	९	सामुदायिक	-	-	-	४७	४६	९३	-	-	-	४७	४६	९३
केदार आ.वि. जालहल्ला	९	सामुदायिक	-	-	-	१०	१५	२५	-	-	-	१०	१५	२५
सिगास आ.वि. भौती	९	सामुदायिक	३०	१८	४८	-	-	-	-	-	-	३०	१८	४८

स्रोत: सिगास गाउँपालिकाको कार्यालय गर्जे (१५ अषाढ २०७६)।

४.५ तहगत रूपमा शिक्षकहरुको विवरण

सिगास गाउँपालिकामा माध्यमिक तहमा महिला शिक्षकको अभाव रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । यस गाउँपालिकाका सबै तहका विद्यालयहरुमा शिक्षकहरुको स्वीकृत दरबन्दी भन्दा कार्यरत शिक्षकहरुको संख्या बढी देखिएको छ । स्वीकृत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकहरु अपर्याप्त हुने भएकोले विद्यालयहरुमा शिक्षकको अभावमा पठनपाठन कार्यमा अवरोध सिर्जना हुने हुँदा विद्यालयहरुले आफ्नै नीजि आर्थिक स्रोतमा शिक्षकहरुलाई शिक्षण कार्यमा सहभागी गराएको देखिन्छ । सिगास गाउँपालिकामा गणित, अंग्रेजी र विज्ञान विषयका शिक्षकहरुको संख्या आवश्यकता अनुरूप परिपूर्ति हुन नसकेको देखिन्छ । यहाँका नौ वटा वडाहरुमा रहेका विद्यालयहरुमा कार्यरत शिक्षकहरु सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका ३१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ३१ तहगत रूपमा विद्यालयहरुमा कार्यरत विषयगत शिक्षकहरुको संख्या

विद्यालयको नाम	वडा	किसिम	स्वीकृत शिक्षक दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
				शिक्षक	शिक्षिका	आधारभूत	माध्यमिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
नरेन्द्र आ.वि. वजकोट	१	सामुदायिक	३	६	२	१	×	×	×	×
महादेव पार्वती आ.वि.वजकोट	१	सामुदायिक	×	×	५	५	×	×	×	×
पञ्चोदय मा.वि इराना	१	सामुदायिक	३	१०	२	१	×	१	१	१
केदार आ.वि. सुगरखाल	१	सामुदायिक	१	४	३	१	×	×	×	×
सिगास आ.वि. टकरे	१	सामुदायिक	×	२	३	२	×	×	×	×
भूमिराज आ.वि. वेसरा	१	सामुदायिक	२	४	५	२	×	१	१	१
अर्जुन मा.वि. गाँजरी	२	सामुदायिक	१३	१५	२	२	×	२	२	२
रण आ.वि. कोटिला	२	सामुदायिक	१	५	४	२	×	१	१	१
शिवलिङ्ग मा.वि. धौलाडी	२	सामुदायिक	६	१०	३	१	×	१	१	१
सनराइज आ.वि. रोडीगड	२	सामुदायिक	×	३	२	१	×	×	×	×

विद्यालयको नाम	वडा	किसिम	स्वीकृत शिक्षक दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
				शिक्षक	शिक्षिका	आधारभूत	माध्यमिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
कैलपाल आ.वि. गाँजरीधूरा	२	सामुदायिक	×	२	१	×	×	×	×	×
जनशक्ति आ.वि. इराना	३	सामुदायिक	२	२	२	२	×	×	×	×
भूमिराज आ.वि. ढुडे	३	सामुदायिक	३	३	२	१	×	×	×	×
भुवनभाष्टर मा.वि चमडेखर्क	३	सामुदायिक	५	११	१	१	×	१	१	१
शिवशंकर आ.वि. हल्कासैनी	३	सामुदायिक	१	३	१	१	×	×	×	×
सरस्वती आ.वि.उखाकोट	३	सामुदायिक	३	३	२	२	×	×	×	×
सिगास उ.मा.वि रक्सौन	३	सामुदायिक	७	१२	२	१	×	१	१	१
शिव आ.वि	४	सामुदायिक	३	९	×	×	×	१	१	१
सिगास आ.वि	४	सामुदायिक	२	२	१	१	×	×	×	×
देउलेक आ.वि.	४	सामुदायिक	×	३	२	१	×	×	×	×
कैलपाल आ.वि.	४	सामुदायिक	२	१	×	×	×	×	×	×

विद्यालयको नाम	वडा	किसिम	स्वीकृत शिक्षक दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
				शिक्षक	शिक्षिका	आधारभूत	माध्यमिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
पुजराखेत आ.वि.	४	सामुदायिक	×	५	×	×	×	×	×	×
कृतसन्न आ.वि.	४	सामुदायिक	×	२	१	×	×	×	×	×
जनधार आ.वि.	४	सामुदायिक	२	२	१	१	×	×	×	×
जनता आ.वि. सुन्दरपुर	५	सामुदायिक	×	×	२	२		×	×	×
ठूलसैनी आ.वि. खोल्लेगडान	५	सामुदायिक	×	३	२	१	×	×	×	×
भुवनेश्वरी आ.वि. खैरकोट	५	सामुदायिक	३	१०	१	१	×	१	१	१
कैलपाल आ.वि.	५	सामुदायिक	×	२	३	१	×	×	×	×
शारदा आ.वि. ढुङ्गड	५	सामुदायिक	७	१२	२	२	×	१	१	१
महादेव आ.वि लमवगड	५	सामुदायिक	३	१	३	२	×	×	×	×
जनज्योति आ.वि.असानीझाड	६	सामुदायिक	×	२	१	×	×	×	×	×
भूमिराज आ.वि. थला	६	सामुदायिक	३	९	३	२	×	१	१	१

विद्यालयको नाम	वडा	किसिम	स्वीकृत शिक्षक दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
				शिक्षक	शिक्षिका	आधारभूत	माध्यमिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
निलपाल आ.वि. घरकोट	६	सामुदायिक	×	२	२	१	×	×	×	×
महादेव मा.वि. काडा	६	सामुदायिक	३	६	४	२	×	१	१	१
सरस्वती आ.वि.	६	सामुदायिक	×	२	३	२	×	×	×	×
नौलो प्रा.वि.विवत्थी	६	सामुदायिक	१	४	२	१	×	×	×	×
सिताराम आ.वि.	६	सामुदायिक	२	२	१	×	×	×	×	×
गणेश आ.वि. मौरीबगर	६	सामुदायिक	३	९	१	१	×	१	१	१
भगवती आ.वि. वोरी	७	सामुदायिक	×	१	१	१	×	×	×	×
भवानी आ.वि. साडडा	७	सामुदायिक	×	२	१	×	×	×	×	×
बालकृष्ण मा.वि. न्वाघर	७	सामुदायिक	३	१०	३	२	×	१	१	१
सरस्वती आ.वि. वगोली	७	सामुदायिक	×	६	३	२	×	१	×	×
शिवलिङ्ग आ.वि. चामा	७	सामुदायिक	२	७	२	१	×	१	१	×

विद्यालयको नाम	वडा	किसिम	स्वीकृत शिक्षक दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
				शिक्षक	शिक्षिका	आधारभूत	माध्यमिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
ज्ञानोदय आ.वि.पुनैडुडरी	८	सामुदायिक	×	३	३	२	×	×	×	×
चेतना आ.वि मगरकोट	८	सामुदायिक	×	४	१	×	×	×	×	×
लेकलुपड उ.मा.वि.	८	सामुदायिक	१३	१६	२	१	×	१	१	१
कालपोखरी आ.वि.	८	सामुदायिक	१	४	१	×	×	×	×	×
कैलपाल आ.वि.	८	सामुदायिक	×	२	१	×	×	×	×	×
जनचेतना आ.वि.	८	सामुदायिक	३	५	४	३	×	१	१	१
शंकरपुर आ.वि. चौखाम	९	सामुदायिक	३	७	१	१	×	१	×	×
जनशक्ति आ.वि. तोली	९	सामुदायिक	×	२	१	×	×	×	×	×
उदय मा.वि. गन्सुर	९	सामुदायिक	७	११	२	१	×	१	१	१
कैलपाल आ.वि. वचपानी	९	सामुदायिक	×	३	१	×	×	×	×	×
निलपाल मा.वि. कोटभैरव	९	सामुदायिक	२	५	२	१	×	१	×	×

विद्यालयको नाम	वडा	किसिम	स्वीकृत शिक्षक दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
				शिक्षक	शिक्षिका	आधारभूत	माध्यमिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
पहरौल आ.वि.	९	सामुदायिक	×	२	३	२	×	×	×	×
केदार आ.वि. जालहल्ला	९	सामुदायिक	×	२	१	×	×	×	×	×
सिगास आ.वि. भौती	९	सामुदायिक	×	२	२	१	×	×	×	×
जम्मा			११८	२७७	११२	६५	×	२२	१८	१८

स्रोत: सिगास गाउँपालिकाको कार्यालय गर्जे (१५ अपाढ २०७६-)।

४.६ विद्यार्थी भर्नादर, निरन्तरता दर, सिकाइउपलब्धि दर

सिगास गाउँपालिकाका पूर्व प्राथमिक, आधारभूत, र माध्यमिक तहमा खूद भर्नादर, सिकाइ उपलब्धिदर र उत्तीर्णदर मा विविधता रहेको पाइन्छ । यहाँका केदार आ.वि., भूमिराज आ.वि., शिवलिङ्ग मा.वि, धौलाडी, सनराइज मा.वि. रोडीगाड, सरस्वती मा.वि. रक्सौनका आधारभूत तहमा शतप्रतिशत खूद भर्नादर रहेको छ । त्यसैगरी भुवनभाष्कर मा.वि. चमडेखर्क र सिगास मा.वि रक्सौन को आधारभूत तहमा शतप्रतिशत उत्तीर्णदर रहेको छ । यहाँ रहेका कुनै पनि विद्यालयहरुमा विद्यार्थी निरन्तरता दर शतप्रतिशत रहेको देखिदैन । खूदभर्नादर, निरन्तरता दर, सिकाइ उपलब्धि दर र उत्तीर्ण दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका ३२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ३२ विद्यार्थी भर्नादर, निरन्तरता दर, सिकाई उपलब्धि दर

विद्यालयको नाम	वडा	खूद भर्नादर प्रतिशतमा			निरन्तरता दर			सिकाई उपलब्धि दर			उत्तीर्ण दर			
		पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२	
नरेन्द्र आ.वि. वजकोट	१		८०		×	९५		४४			९७			
महादेव पार्वती आ.वि.वजकोट	१		८०		×	८५	-	-	-	-	-	-	-	-
पञ्चोदय मा.वि. इराना	१		९०	८५	×	८६	९०	६५	६०		९०			
केदार आ.वि. सुगरखाल	१		१००		×	८७		८०			९०			
सिगास आ.वि. टकरे	१		८०		×	७५	-	-	-	-	-	-	-	-
भूमिराज आ.वि. वेसरा	१		१००		×	८५		६०			९५			
अर्जुन मा.वि. गाँजरी	२		९५	९०	×	८०	८०	९०	६५	६०	६०	८२	७०	
रण आ.वि. कोटिला	२		९०		×	६५		४०				५०		
शिवलिङ्ग मा.वि. धौलाडी	२		१००	१००	×	८५	८०	७०	६५		९०	८५		
सनराइज आ.वि. रोडीगड	२		१००		×	६५		५०			८०			

विद्यालयको नाम	वडा	खूद भर्नादर प्रतिशतमा			निरन्तरता दर			सिकाई उपलब्धि दर			उत्तीर्ण दर		
		पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२
कैलपाल आ.वि. गाँजरीधूरा	२		९०		×	८५	-	-	-	-	-	-	-
जनशक्ति आ.वि. इराना	३		१००		×	८०	-	-	-	-	-	-	-
भूमिराज आ.वि. डुडे	३		८८		×	८५	-	-	-	-	-	-	-
भुवनभाष्कर मा.वि चमडेखर्क	३		९६	९६	×	९०	९०	६०	६५		१००	८०	
शिवशंकर आ.वि. हल्कासैनी	३		९५		×	९०	-	-	-	-	-	-	-
सरस्वती आ.वि.उखाकोट	३		१००		×	८५	-	-	-	-	-	-	-
सिगास उ.मा.वि रक्सौन	३		१००	१००	×	७५	८०	६५	७०	६०	१००	७०	
शिव आ.वि	४		९०		×	९२		७५			९०		
सिगास आ.वि	४		९५		×	९५	-	-	-	-	-	-	-
देउलेक आ.वि.	४		९५		×	९५		८०			९५		
कैलपाल आ.वि.	४		९०		×	९०	-	-	-	-	-	-	-

विद्यालयको नाम	वडा	खूद भर्नादर प्रतिशतमा			निरन्तरता दर			सिकाई उपलब्धि दर			उत्तीर्ण दर		
		पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२
पुजराखेत आ.वि.	४		९४		×	९०	-	-	-	-	-	-	-
कृतसन्न आ.वि.	४		८५		×	८५	-	-	-	-	-	-	-
जनाधार आ.वि.	४		८८		×	८५	-	-	-	-	-	-	-
जनता आ.वि. सुन्दरपुर	५		८५		×	८५		७५					
ठूलसैनी आ.वि. खोल्लेगडान	५		९०		×	८०		७०					
भुवनेश्वरी मा.वि. खैरकोट	५		९५	९०	×	९०	९०	७०	६५		९५	९५	
कैलपाल आ.वि.	५		९०		×	८२		७५			८०		
शारदा आ.वि. ढुङ्गाड	५		८५	८५	×	८०	९०	८०	७५		८८	९८	
महादेव मा.वि लमवगड	५		९०	९५	×	९०	९०	९०			७५		
जनज्योति आ.वि.असानीझाड	६	८५			९०		-	-	-	-	-	-	-
भूमिराज मा.वि. थला	६		८०	९०	×	९०	९०	७५	८०		९०	९८	
निलपाल आ.वि. घरकोट	६		८५		×	९०		८५					

विद्यालयको नाम	वडा	खूद भर्नादर प्रतिशतमा			निरन्तरता दर			सिकाई उपलब्धि दर			उत्तीर्ण दर		
		पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२
महादेव मा.वि. काडा	६		८०	९०	×	९५	९५	७०	७५				
सरस्वती आ.वि.	६		९५		×	९०		६५			९०		
नौलो प्रा.वि.विवत्थी	६		९०		×	९०	-	-	-	-	-	-	-
सिताराम आ.वि.	६		९५		×	९०	-	-	-	-	-	-	-
गणेश मा.वि. मौरीबगर	६		८५	८०	×	९०	९०	६५	६०		९०	९५	
भगवती आ.वि. वोरी	७		८०		×	८५	-	-	-	-	-	-	-
भवानी आ.वि. साडडा	७		७५		×	९०	-	-	-	-	-	-	-
बालकृष्ण मा.वि. न्वाघर	७		८८	९०	×	९५	९५	७०	७५		८५	९८	
सरस्वती आ.वि. वगोली	७		९०		×	९०		८०			८०		
शिवलिङ्ग आ.वि. चामा	७		९५		×	९२		८७			९०		
ज्ञानोदय आ.वि.पुनैङुडरी	८		९०		×	९५	-	-	-	-	-	-	-

विद्यालयको नाम	वडा	खूद भर्नादर प्रतिशतमा			निरन्तरता दर			सिकाई उपलब्धि दर			उत्तीर्ण दर		
		पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२
चेतना आ.वि मगरकोट	८		९२		×	९५	-	-	-	-	-	-	-
लेकलुपड उ.मा.वि.	८		९०	९५	×	८५	९०	७५	७५	६५	९०	९९	६०
कालपोखरी आ.वि.	८		९५		×	९२	-	-	-	-	-	-	-
कैलपाल आ.वि.	८		८७		×	९२	-	-	-	-	-	-	-
जनचेतना आ.वि.	८		९०		×	९५		८०				९०	
शंकरपुर आ.वि. चौखाम	९		९५		×	९६		७५			९५		
जनशक्ति आ.वि. तोली	९		९०		×	९५	-	-	-	-	-	-	-
उदय मा.वि. गन्सुर	९		९५	९५	×	९०	९५	७०	६५	६०	९०	९५	५५
कैलपाल आ.वि. वचपानी	९		८०		×	९५	-	-	-	-	-	-	-
निलपाल मा.वि. कोटभैरव	९		८५		×	८५		७५			९०		
पहरौल आ.वि.	९		८०		×	८५	-	-	-	-	-	-	-

विद्यालयको नाम	वडा	खूद भर्नादर प्रतिशतमा			निरन्तरता दर			सिकाई उपलब्धि दर			उत्तीर्ण दर		
		पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	पूर्व प्राथमिक	आधारभूत	माध्यमिक	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२	कक्षा ८	कक्षा १०	कक्षा १२
केदार आ.वि. जालहल्ला	९		९०		×	९५	-	-	-	-	-	-	-
सिगास आ.वि. भौती	९		९५		×	९५	-	-	-	-	-	-	-

स्रोत: सिगास गाउँपालिकाको कार्यालय गर्जे (१५ अपाढ २०७६)।

४.७ विद्यार्थी सम्बन्धी विस्तृत विवरण

यस गाउँपालिकाका विद्यालयहरुमा रहेका जम्मा विद्यार्थी संख्या, आधारभूत तह पूरा गर्ने विद्यार्थीहरुको संख्या, छात्रवृति पाउने विद्यार्थीहरुको संख्या, माध्यमिक तहमा विज्ञान विषयमा भर्ना हुने विद्यार्थीहरुको संख्या लगायतको विवरण तालिका ३३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका: ३३ विद्यार्थी सम्बन्धी विस्तृत विवरण

विद्यालयको नाम	वडा	जम्मा विद्यार्थी		आधारभूत शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थी		छात्रवृति वा अन्य सुविधा पाउने विद्यार्थी		दिवा खाजा खान पाउने विद्यार्थी		कक्षा ९ मा प्राविधिक विषयमा भर्ना हुने विद्यार्थी		विज्ञान विषयमा कक्षा ११ मा भर्ना हुने विद्यार्थी	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
नरेन्द्र आ.वि. वजकोट	१	९६	९८	९६	९८			९८	९६	९८	-	-	-

विद्यालयको नाम	वडा	जम्मा विद्यार्थी		आधारभूत शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थी		छात्रवृति वा अन्य सुविधा पाउने विद्यार्थी		दिवा खाजा खान पाउने विद्यार्थी		कक्षा ९ मा प्राविधिक विषयमा भर्ना हुने विद्यार्थी		विज्ञान विषयमा कक्षा ११ मा भर्ना हुने विद्यार्थी		
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	
महादेव पार्वती आ.वि.बज्कोट	१	९	२८	९	२८			२८	९	२८	-	-	-	-
पञ्चोदय मा.वि इराना	१	९१	१११	८१	१०६			१११	९१	१११	-	-	-	-
केदार आ.वि. सुगरखाल	१	३५	३५	२९	३०			५९	३५	३५	-	-	-	-
सिगास आ.वि. टकरे	१	३२	४२	२३	३१			३१	३२	४२	-	-	-	-
भूमिराज आ.वि. वेसरा	१	४९	४७	४४	४१			४१	४९	४७	-	-	-	-
अर्जुन मा.वि. गाँजरी	२	२९९	३८५	१२५	१४३						-	-	-	-
रण आ.वि. कोटिला	२	७९	९९	७९	९९			९९	७९	९९	-	-	-	-
शिवलिङ्ग मा.वि. धौलाडी	२	१७५	१६४	१४५	१२९			१६४			-	-	-	-
सनराइज आ.वि. रोडीगड	२	४०	४८	४०	४८			४८	४०	४८	-	-	-	-
कैलपाल आ.वि. गाँजरीधूरा	२	२८	५३	२८	५३			५३	२८	५३	-	-	-	-
जनशक्ति आ.वि. इराना	३	३१	२४	३१	२४			२४	३१	२४	-	-	-	-
भूमिराज आ.वि. छुडे	३	४४	४४	४४	४४			४४	४४	४४	-	-	-	-

विद्यालयको नाम	बडा	जम्मा विद्यार्थी		आधारभूत शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थी		छात्रवृति वा अन्य सुविधा पाउने विद्यार्थी		दिवा खाजा खान पाउने विद्यार्थी		कक्षा ९ मा प्राविधिक विषयमा भर्ना हुने विद्यार्थी		विज्ञान विषयमा कक्षा ११ मा भर्ना हुने विद्यार्थी		
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	
भुवनभाष्कर मा.वि चमडेखर्क	३	१४३	१५८	११०	१३३			१५८			-	-	-	-
शिवशंकर आ.वि. हल्कासैनी	३	७१	४९	७१	४९			४९	७१	४९	-	-	-	-
सरस्वती आ.वि.उखाकोट	३	४०	४५	४०	४५			४५	४०	४५	-	-	-	-
सिगास उ.मा.वि रक्सौन	३	२८०	२०८	१६४	११४			१५४			-	-	-	-
शिव आ.वि	४	८६	९७	६३	६१			९७	८६	९७	-	-	-	-
सिगास आ.वि	४										-	-	-	-
देउलेक आ.वि.	४										-	-	-	-
कैलपाल आ.वि.	४	२३	१५					१२	२३	१५	-	-	-	-
पुजराखेत आ.वि.	४	६१	७१					५६	६१	७१	-	-	-	-
कृतसन्न आ.वि.	४	२३	३०					३०	२३	३०	-	-	-	-
जनधार आ.वि.	४										-	-	-	-
जनता आ.वि. सुन्दरपुर	५	२१	२७	२१	२७			२७	२१	२७	-	-	-	-

विद्यालयको नाम	वडा	जम्मा विद्यार्थी		आधारभूत शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थी		छात्रवृत्ति वा अन्य सुविधा पाउने विद्यार्थी		दिवा खाजा खान पाउने विद्यार्थी		कक्षा ९ मा प्राविधिक विषयमा भर्ना हुने विद्यार्थी		विज्ञान विषयमा कक्षा ११ मा भर्ना हुने विद्यार्थी	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
ठूलसैनी आ.वि. खोल्लेगडान	५	४७	५७	४७	५७			५७	४७	५७	-	-	-
भुवनेश्वरी मा.वि. खैरकोट	५	७८	९७	६३	७५			९७			-	-	-
कैलपाल आ.वि.	५	१८८	१३४	१४०	१०३			१३४			-	-	-
शारदा आ.वि. ढुङ्गाड	५	२१	२७	२१	२७			२७	२१	२७	-	-	-
महादेव मा.वि लमवगड	५	४९	२३	४९	२३			२३	४९	२३	-	-	-
जनज्योति आ.वि.असानीझाड	६	३०	३५	३०	३५			३५	३०	३५	-	-	-
भूमिराज मा.वि. थला	६	१९३	१९५	१५१	११५			१९५			-	-	-
निलपाल आ.वि. घरकोट	६	४१	३९	४१	३९			३९	४१	३९	-	-	-
महादेव मा.वि. काडा	६	१३०	१३०	१०४	११२			१३०			-	-	-
सरस्वती आ.वि.	६	५७	६१	५७	६१			६१	५७	६१	-	-	-
नौलो प्रा.वि.विवत्थी	६	६४	७४	६४	७४			७४	६४	७४	-	-	-
सिताराम आ.वि.	६	३१	३२	३१	३२			३१	३१	३२	-	-	-

विद्यालयको नाम	वडा	जम्मा विद्यार्थी		आधारभूत शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थी		छात्रवृति वा अन्य सुविधा पाउने विद्यार्थी		दिवा खाजा खान पाउने विद्यार्थी		कक्षा ९ मा प्राविधिक विषयमा भर्ना हुने विद्यार्थी		विज्ञान विषयमा कक्षा ११ मा भर्ना हुने विद्यार्थी		
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	
गणेश मा.वि. मौरीबगर	६	८२	१०६	६१	७०			१०६			-	-	-	-
भगवती आ.वि. वोरी	७	२३	२५	२३	२५			२५	२३	२५	-	-	-	-
भवानी आ.वि. साडडा	७	२८	३३	२८	३३			३३	२८	३३	-	-	-	-
बालकृष्ण मा.वि. न्वाघर	७	९६	१२४	८०	८१			१२४			-	-	-	-
सरस्वती आ.वि. वगोली	७	७०	८१	७०	८१			८१	७०	८१	-	-	-	-
शिवलिङ्ग आ.वि. चामा	७	६६	७५	६६	६५			६५	६६	६५	-	-	-	-
ज्ञानोदय आ.वि.पुनैडुडरी	८	३६	४२	३६	४२			४२	३६	४२	-	-	-	-
चेतना आ.वि मगरकोट	८	४२	५४	४२	५४			५४	४२	५४	-	-	-	-
लेकलुपड उ.मा.वि.	८	१८४	१४१	८९	६७			१२०			-	-	-	-
कालपोखरी आ.वि.	८	५०	५०	५०	५०			५०	५०	५०	-	-	-	-
कैलपाल आ.वि.	८	१९	१८					१८	१९	१८	-	-	-	-
जनचेतना आ.वि.	८	११०	११३	११०	११३			११३	११०	११३	-	-	-	-

विद्यालयको नाम	वडा	जम्मा विद्यार्थी		आधारभूत शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थी		छात्रवृति वा अन्य सुविधा पाउने विद्यार्थी		दिवा खाजा खान पाउने विद्यार्थी		कक्षा ९ मा प्राविधिक विषयमा भर्ना हुने विद्यार्थी		विज्ञान विषयमा कक्षा ११ मा भर्ना हुने विद्यार्थी	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
शंकरपुर आ.वि. चौखाम	९	७९	९५	७९	९५			९५	७९	९५	-	-	-
जनशक्ति आ.वि. तोली	९	३२	४१					४१	३२	४१	-	-	-
उदय मा.वि. गन्सुर	९	१०५	१३९	४८	७१			१३९			-	-	-
कैलपाल आ.वि. वचपानी	९	४७	४७	४७	४७			४७	४७	४७	-	-	-
निलपाल मा.वि. कोटभैरव	९	७०	७९	७०	७९			७९	७०	७९	-	-	-
पहरौल आ.वि.	९	४६	४७	४६	४७			४७	४६	४७	-	-	-
केदार आ.वि. जालहल्ला	९	१५	१०					१०	१५	१०	-	-	-
सिगास आ.वि. भौती	९	१८	३०					३०	१८	३०	-	-	-

स्रोत: सिगास गाउँपालिकाको कार्यालय गर्जे (१५, अपाढ २०७६)

४.८ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयहरुमा अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा भएको / नभएको, एकीकृत पाठ्यक्रम भए / नभएको, विद्यालयमा इन्टरनेटको सुविधा भए / नभएको र विद्यालयमा प्रधानाध्यापकको छुट्टै दरबन्दी रहेको / नरहेको लगायतका कुराहरुको विस्तृत विवरण तालिका ३४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ३४ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण

विद्यालयको नाम	वडा	अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा भएको / नभएका)	CBEGRA कार्यान्वयन (भएको नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम -भएको नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको नभएको)	छुट्टै प्रधानाध्यापक दरबन्दी (भएको / नभएको)
नरेन्द्र आ.वि. वजकोट	१	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
महादेव पार्वती आ.वि.वजकोट	१	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
पञ्चोदय मा.वि इराना	१	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
केदार आ.वि. सुगरखाल	१	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सिगास आ.वि. टकरे	१	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
भूमिराज आ.वि. वेसरा	१	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
अर्जुन मा.वि. गाँजरी	२	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
रण आ.वि. कोटिला	२	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको

विद्यालयको नाम	वडा	अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा भएको/नभएका)	CBEGRA कार्यान्वयन (भएको नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम-भएको नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको नभएको)	छुटै प्रधानाध्यापक दरबन्दी (भएको/नभएको)
शिवलिङ्ग मा.वि. धौलाडी	२	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सनराइज आ.वि. रोडीगड	२	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
कैलपाल आ.वि. गाँजरीधूरा	२	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
जनशक्ति आ.वि. इराना	३	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
भूमिराज आ.वि. डुडे	३	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
भुवनभाष्कर मा.वि चमडेखर्क	३	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
शिवशंकर आ.वि. हल्कासैनी	३	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सरस्वती आ.वि.उखाकोट	३	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सिगास उ.मा.वि रक्सौन	३	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
शिव आ.वि	४	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सिगास आ.वि	४	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
देउलेक आ.वि.	४	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
कैलपाल आ.वि.	४	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको

विद्यालयको नाम	वडा	अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा भएको/नभएका)	CBEGRA कार्यान्वयन (भएको नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम -भएको नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको नभएको)	छुटै प्रधानाध्यापक दरबन्दी (भएको /नभएको)
पुजराखेत आ.वि.	४	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
कृतसन्न आ.वि.	४	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
जनधार आ.वि.	४	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
जनता आ.वि. सुन्दरपुर	५	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
ठूलसैनी आ.वि. खोल्लेगडान	५	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
भुवनेश्वरी मा.वि. खैरकोट	५	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
कैलपाल आ.वि.	५	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
शारदा आ.वि. दुङ्गाड	५	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
महादेव मा.वि लमवगड	५	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
जनज्योति आ.वि.असानीझाड	६	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
भूमिराज मा.वि. थला	६	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
निलपाल आ.वि. घरकोट	६	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
महादेव मा.वि. काडा	६	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको

विद्यालयको नाम	वडा	अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा भएको/नभएका)	CBEGRA कार्यान्वयन (भएको नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम -भएको नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको नभएको)	छुटै प्रधानाध्यापक दरबन्दी (भएको /नभएको)
सरस्वती आ.वि.	६	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
नौलो प्रा.वि.विवर्ती	६	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सिताराम आ.वि.	६	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
गणेश मा.वि. मौरीबगर	६	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
भगवती आ.वि. वोरी	७	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
भवानी आ.वि. साडडा	७	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
बालकृष्ण मा.वि. न्वाघर	७	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सरस्वती आ.वि. वगोली	७	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
शिवलिङ्ग आ.वि. चामा	७	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
ज्ञानोदय आ.वि.पुनैडुडरी	८	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
चेतना आ.वि मगरकोट	८	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
लेकलुपड उ.मा.वि.	८	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
कालपोखरी आ.वि.	८	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको

विद्यालयको नाम	वडा	अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा (भएको/नभएका)	CBEGRA कार्यान्वयन (भएको नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम -भएको नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको नभएको)	छुटै प्रधानाध्यापक दरबन्दी (भएको/नभएको)
कैलपाल आ.वि.	८	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
जनचेतना आ.वि.	८	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
शंकरपुर आ.वि. चौखाम	९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
जनशक्ति आ.वि. तोली	९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
उदय मा.वि. गन्सुर	९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
कैलपाल आ.वि. वचपानी	९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
निलपाल मा.वि. कोटभैरव	९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
पहरौल आ.वि.	९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
केदार आ.वि. जालहल्ला	९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सिगास आ.वि. भौती	९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको

स्रोत: सिगास गाउँपालिकाको कार्यालय गर्जे (१५ अप्रैल २०७६)

४.९ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा विद्यालय शान्ति क्षेत्र भन्ने वृहत कार्यक्रम भएको /नभएको, विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक भएको वा नभएको त्यसैगरी विद्यालयहरुमा बाल क्लब गठन भएको वा नभएको र कक्षा कोठामा बालमैत्री रूपमा शिक्षण सिकाई लागु गरिएको वा नगरिएको भन्ने सम्बन्धमा तालिका ३५ मा विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ३५ बालमैत्री शिक्षा लगायतका विविध विषयहरु सम्बन्धी विवरण

विद्यालयको नाम	वडा	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन भएको /नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको /नभएको)	बाल क्लब गठन भएको नभएको	बालमैत्री शिक्षण प्रयोग (भएको नभएको)
नरेन्द्र आ.वि. वजकोट	१	भएको	भएको	भएको	भएको
महादेव पार्वती आ.वि.वजकोट	१	भएको	भएको	भएको	भएको
पञ्चोदय मा.वि इराना	१	भएको	भएको	भएको	भएको
केदार आ.वि. सुगरखाल	१	भएको	भएको	भएको	भएको
सिगास आ.वि. टकरे	१	भएको	भएको	भएको	भएको
भूमिराज आ.वि. वेसरा	१	भएको	भएको	भएको	भएको
अर्जुन मा.वि. गाँजरी	२	भएको	भएको	भएको	भएको
रण आ.वि. कोटिला	२	भएको	भएको	भएको	भएको

विद्यालयको नाम	वडा	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन भएको /नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको /नभएको)	बाल क्लब गठन भएको नभएको	बालमैत्री शिक्षण प्रयोग (भएको नभएको)
शिवलिङ्ग मा.वि. धौलाडी	२	भएको	भएको	भएको	भएको
सनराइज आ.वि. रोडीगड	२	भएको	भएको	भएको	भएको
कैलपाल आ.वि. गाँजरीधूरा	२	भएको	भएको	भएको	भएको
जनशक्ति आ.वि. इराना	३	भएको	भएको	भएको	भएको
भूमिराज आ.वि. डुडे	३	भएको	भएको	भएको	भएको
भुवनभाष्कर मा.वि चमडेखर्क	३	भएको	भएको	भएको	भएको
शिवशंकर आ.वि. हल्कासैनी	३	भएको	भएको	भएको	भएको
सरस्वती आ.वि.उखाकोट	३	भएको	भएको	भएको	भएको
सिगास उ.मा.वि रक्सौन	३	भएको	भएको	भएको	भएको
शिव आ.वि	४	भएको	भएको	भएको	भएको
सिगास आ.वि	४	भएको	भएको	भएको	भएको
देउलेक आ.वि.	४	भएको	भएको	भएको	भएको
कैलपाल आ.वि.	४	भएको	भएको	भएको	भएको

विद्यालयको नाम	वडा	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन भएको /नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको /नभएको)	बाल क्लब गठन भएको नभएको	बालमैत्री शिक्षण प्रयोग (भएको नभएको)
पुजराखेत आ.वि.	४	भएको	भएको	भएको	भएको
कृतसन्न आ.वि.	४	भएको	भएको	भएको	भएको
जनाधार आ.वि.	४	भएको	भएको	भएको	भएको
जनता आ.वि. सुन्दरपुर	५	भएको	भएको	भएको	भएको
ठूलसैनी आ.वि. खोल्लेगडान	५	भएको	भएको	भएको	भएको
भुवनेश्वरी मा.वि. खैरकोट	५	भएको	भएको	भएको	भएको
कैलपाल आ.वि.	५	भएको	भएको	भएको	भएको
शारदा आ.वि. दुङ्गाड	५	भएको	भएको	भएको	भएको
महादेव मा.वि लमवगड	५	भएको	भएको	भएको	भएको
जनज्योति आ.वि.असानीझाड	६	भएको	भएको	भएको	भएको
भूमिराज मा.वि. थला	६	भएको	भएको	भएको	भएको
निलपाल आ.वि. घरकोट	६	भएको	भएको	भएको	भएको
महादेव मा.वि. काडा	६	भएको	भएको	भएको	भएको

विद्यालयको नाम	वडा	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन भएको /नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको /नभएको)	बाल क्लब गठन भएको नभएको	बालमैत्री शिक्षण प्रयोग (भएको नभएको)
सरस्वती आ.वि.	६	भएको	भएको	भएको	भएको
नौलो प्रा.वि.विवर्ती	६	भएको	भएको	भएको	भएको
सिताराम आ.वि.	६	भएको	भएको	भएको	भएको
गणेश मा.वि. मौरीबगर	६	भएको	भएको	भएको	भएको
भगवती आ.वि. वोरी	७	भएको	भएको	भएको	भएको
भवानी आ.वि. साडडा	७	भएको	भएको	भएको	भएको
बालकृष्ण मा.वि. न्वाघर	७	भएको	भएको	भएको	भएको
सरस्वती आ.वि. वगोली	७	भएको	भएको	भएको	भएको
शिवलिङ्ग आ.वि. चामा	७	भएको	भएको	भएको	भएको
ज्ञानोदय आ.वि.पुनैडुडरी	८	भएको	भएको	भएको	भएको
चेतना आ.वि मगरकोट	८	भएको	भएको	भएको	भएको
लेकलुपड उ.मा.वि.	८	भएको	भएको	भएको	भएको
कालपोखरी आ.वि.	८	भएको	भएको	भएको	भएको

विद्यालयको नाम	वडा	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन भएको /नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको /नभएको)	बाल क्लब गठन भएको नभएको	बालमैत्री शिक्षण प्रयोग (भएको नभएको)
कैलपाल आ.वि.	८	भएको	भएको	भएको	भएको
जनचेतना आ.वि.	८	भएको	भएको	भएको	भएको
शंकरपुर आ.वि. चौखाम	९	भएको	भएको	भएको	भएको
जनशक्ति आ.वि. तोली	९	भएको	भएको	भएको	भएको
उदय मा.वि. गन्सुर	९	भएको	भएको	भएको	भएको
कैलपाल आ.वि. वचपानी	९	भएको	भएको	भएको	भएको
निलपाल मा.वि. कोटभैरव	९	भएको	भएको	भएको	भएको
पहरौल आ.वि.	९	भएको	भएको	भएको	भएको
केदार आ.वि. जालहल्ला	९	भएको	भएको	भएको	भएको
सिगास आ.वि. भौती	९	भएको	भएको	भएको	भएको

स्रोत: सिगास गाउँपालिकाको कार्यालय गर्जे (१५ अप्रैल २०७६)

४.१० छात्रवृत्ति तथा लक्षित सुविधाको विवरण

यस गाउँपालिकाका विद्यालयहरुमा दलित बावबालबालिकाहरुको पँहुच बढ्दै गइरहेको छ । समाजका पिछडिएका, दलित, अपाङ्ग, र छात्राहरुलाई शिक्षामा समान पँहुच र अवसरको प्रत्याभूति गर्ने अभिप्रायले छात्रवृत्तिको प्रावधान राखिएको छ । यस गाउँपालिकाका विद्यालयहरुमा दलित, अपाङ्ग, विपन्न, जेहेन्दार, छात्रा र अन्य विद्यार्थीले प्राप्त गरेको छात्रवृत्ति सम्बन्धी विवरण तालिका ३६ मा देखाइएको छ ।

तालिका : ३६ छात्रवृत्ति तथा लक्षित सुविधाको विवरण

विद्यालयको नाम	वडा	छात्रवृत्तिको किसिम										छात्रा	
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न		जेहेन्दार		अन्य सुविधा			
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा		
नरेन्द्र आ.वि. वजकोट	१	३८	३५	×	×	×	×	×	×	×	×	६३	
महादेव पार्वती आ.वि.वजकोट	१	५	७	×	×	×	×	×	×	×	×	२१	
पञ्चोदय मा.वि इराना	१	८	१०	×	×	×	×	×	×	×	×	९४	
केदार आ.वि. सुगरखाल	१	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	२७	
सिगास आ.वि. टक्रे	१	१४	१३	×	×	×	×	×	×	×	×	१८	
भूमिराज आ.वि. वेसरा	१	×	३	×	×	×	×	×	×	×	×	३८	

विद्यालयको नाम	वडा	छात्रवृत्तिको किसिम									
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न		जेहेन्दार		अन्य सुविधा	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
अर्जुन मा.वि. गाँजरी	२	८०	९०	×	×	×	×	×	×	×	१५२
रण आ.वि. कोटिला	२	८	५	×	×	×	×	×	×	×	१४
शिवलिङ्ग मा.वि. धौलाडी	२	३८	४१	×	×	×	×	×	×	×	७९
सनराइज आ.वि. रोडीगड	२	२	३	×	×	×	×	×	×	×	५
कैलपाल आ.वि. गाँजरीधूरा	२	५	५	×	×	×	×	×	×	×	१०
जनशक्ति आ.वि. इराना	३	×	×	×	×	×	×	×	×	×	२४
भूमिराज आ.वि. झुडे	३	×	×	×	×	×	×	×	×	×	४४
भुवनभाष्कर मा.वि चमडेखर्क	३	२०	१४	×	×	×	×	×	×	×	११९
शिवशंकर आ.वि. हल्कासैनी	३	२	७	×	×	×	×	×	×	×	६३
सरस्वती आ.वि.उखाकोट	३	३	५	×	×	×	×	×	×	×	४०
सिगास उ.मा.वि रक्सौन	३	×	×	×	×	×	×	×	×	×	४५

विद्यालयको नाम	वडा	छात्रवृत्तिको किसिम									
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न		जेहेन्दार		अन्य सुविधा	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
शिव आ.वि	४	२०	२३	×	×	×	×	×	×	×	७४
सिगास आ.वि	४	×	×	×	×	×	×	×	×	×	२८
देउलेक आ.वि.	४	३५	३०	×	×	×	×	×	×	×	२१
कैलपाल आ.वि.	४	४	३	×	×	×	×	×	×	×	१५
पुजराखेत आ.वि.	४	१५	२२	×	×	×	×	×	×	×	७१
हतसन्न आ.वि.	४	×	×	×	×	×	×	×	×	×	३०
जनाधार आ.वि.	४	×	×	×	×	×	×	×	×	×	२२
जनता आ.वि. सुन्दरपुर	५	×	×	×	×	×	×	×	×	×	२६
ठूलसैनी आ.वि. खोल्लेगडान	५	×	×	×	×	×	×	×	×	×	५७
भुवनेश्वरी मा.वि. खैरकोट	५	४	६	×	×	×	×	×	×	×	१३२
कैलपाल आ.वि.	५	७	५	×	×	×	×	×	×	×	२५

विद्यालयको नाम	वडा	छात्रवृत्तिको किसिम									
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न		जेहेन्दार		अन्य सुविधा	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
शारदा आ.वि. ढुङ्गाड	५	×	×	×	×	×	×	×	×	×	१३४
महादेव मा.वि लमवगड	५	×	×	×	×	×	×	×	×	×	३९
जनज्योति आ.वि.असानीझाड	६	×	×	×	×	×	×	×	×	×	२५
भूमिराज मा.वि. थला	६	×	×	×	×	×	×	×	×	×	१५१
निलपाल आ.वि. घरकोट	६	×	×	×	×	×	×	×	×	×	४१
महादेव मा.वि. काडा	६	२४	३५	×	×	×	×	×	×	×	७७
सरस्वती आ.वि.	६	×	×	×	×	×	×	×	×	×	६१
नौलो प्रा.वि.विवत्थी	६	×	×	×	×	×	×	×	×	×	७४
सिताराम आ.वि.	६	×	×	×	×	×	×	×	×	×	३२
गणेश मा.वि. मौरीबगर	६	६	६	×	×	×	×	×	×	×	६४
भगवती आ.वि. वोरी	७	×	×	×	×	×	×	×	×	×	२५

विद्यालयको नाम	वडा	छात्रवृत्तिको किसिम									
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न		जेहेन्दार		अन्य सुविधा	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
भवानी आ.वि. साडडा	७	४	५	“	×	×	×	×	×	×	२८
बालकृष्ण मा.वि. न्वाघर	७	१	१	×	×	×	×	×	×	×	६३
सरस्वती आ.वि. वगोली	७	८	१०	×	×	×	×	×	×	×	७१
शिवलिङ्ग आ.वि. चामा	७	२७	१५	×	×	×	×	×	×	×	५५
ज्ञानोदय आ.वि. पुनैडुडरी	८	×	१	×	×	×	×	×	×	×	४१
चेतना आ.वि मगरकोट	८	३	२	×	×	×	×	×	×	×	५२
लेकलुपड उ.मा.वि.	८	५	४	×	×	×	×	×	×	×	६३
कालपोखरी आ.वि.	८	५	५	×	×	×	×	×	×	×	५५
कैलपाल आ.वि.	८	×	×	×	×	×	×	×	×	×	१८
जनचेतना आ.वि.	८	१६	२५	×	×	×	×	×	×	×	८८
शंकरपुर आ.वि. चौखाम	९	३२	३४	×	×	×	×	×	×	×	६१

विद्यालयको नाम	वडा	छात्रवृत्तिको किसिम									
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न		जेहेन्दार		अन्य सुविधा	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
जनशक्ति आ.वि. तोली	९	×	×	×	×	×	×	×	×	×	४१
उदय मा.वि. गन्सुर	९	१५	३१	×	×	×	×	×	×	×	४०
कैलपाल आ.वि. वचपानी	९	८	५	×	×	×	×	×	×	×	४२
निलपाल मा.वि. कोटभैरव	९	३०	२२	×	×	×	×	×	×	×	५७
पहरौल आ.वि.	९	९	८	×	×	×	×	×	×	×	३९
केदार आ.वि. जालहल्ला	९	×	×	×	×	×	×	×	×	×	१०
सिंगास आ.वि. भौती	९	×	×	×	×	×	×	×	×	×	२०

स्रोत: सिंगास गाउँपालिकाको कार्यालय गर्जे (१५ अपाढ २०७६)

४.२ स्वास्थ्य

यस गाउँपालिकामा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दै आएका स्वास्थ्य चौकी, तथा निजी क्षेत्रहरूवाट सञ्चालित अन्य मेडिकल पसलहरूले जनस्तरमा रोग लाग्नु अघिको रोकथामयुक्त, प्रतिकारात्मक एवम् प्रवर्द्धनात्मकभन्दा पनि उपचारात्मक सेवाम संलग्न रहेको स्थिति देखिन्छ । यी संस्थाहरूमा तहगत रूपमा आवश्यक भौतिक सामग्रीको अभाव त एकातिर छैदैछ भने अर्कोतर्फ आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीहरुको पनि कमी रहेको अवस्था छ ।

स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई अत्यावश्यक भौतिक उपकरण सम्पन्न बनाउनुपर्ने आवश्यक एवं सक्षम जनशक्तिको आपूर्ति गरिनुपर्ने र जनशक्तिलाई आवश्यक प्रशिक्षण उपलब्ध गराउनुका साथै उनीहरुको मनोबल उच्च तुल्याई उनीहरुमा कार्यप्रेरणा वृद्धिको लागि व्यवस्था गरिनु गर्दछ । यस गाउँपालिकाको जनसंख्याको अनुपातमा स्वास्थ्यकर्मीहरुको संख्या न्यून रहेकोले यस पक्षमा समेत सुधार गरिनु जरुरी छ ।

तालिका : ३७ सिगास गाउँपालिकाको वासिन्दाहरुको औषत आयु

सि.नं.	विवरण	एकाई	२०११	२०१८
१	औषत आयु दुवै	वर्ष	६५	६८
२	औषत आयु पुरुष	वर्ष	-	-
३	औषत आयु महिला	वर्ष	-	-
४	शिशु मृत्यु दर (प्रति हजार जिवित जनममा)	जना	७२	-

स्रोत: नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, युएनडिपी २०११ र २०१८

४.२.१ सिगास गाउँपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण अवस्था

यस गाउँपालिकामा ६ वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् । स्वास्थ्य चौकी भन्दा माथिल्लो तहका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरुको यहाँ उपस्थिति रहेको देखिदैन। अर्थात् हाल सम्म यस गाउँपालिकामा अस्पताल, नर्सिङ होमहरु उपलब्ध छैनन् । यसै गरी यस गाउँपालिकामा विशेषज्ञ चिकित्सकीय सेवाको पनि अभाव रहेको छ ।

यहाँ संचालित स्वास्थ्य चौकीहरुले खोप, प्रसुती र परिवार नियोजन सेवा लगायतका प्रतिकारात्मक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दै आइरहेका छन् । तालिका ३८ मा सिगास गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ३८ सिगास गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्था र प्रदान गरिने सेवाको विवरण

स्वास्थ्य संस्थाको नाम	वडा	संस्थाको प्रकार	स्वास्थ्य कर्मी		शैया संख्या	उपलब्ध सेवा तथा सुविधा (उपलब्ध छ /छैन)									
			स्विकृत दरबन्दी	पूर्तिको अवस्था		प्रसुती सेवा	ल्याव	किलिनिक	एक्सरे सेवा	परिवार नियोजन	खोप सेवा	एससिटि	परामर्श सेवा	सुरक्षित मातृत्व सेवा	रक्त संचार सेवा
गाँजरी स्वास्थ्य चौकी	२	स्वास्थ्य चौकी	६	६	छैन	छ	छ	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
सिगास स्वास्थ्य चौकी	३	स्वास्थ्य चौकी	५	३	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन	छैन	छ	छ
दुङ्गाड स्वास्थ्य चौकी	५	स्वास्थ्य चौकी	५	४	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छ
थलाकाँडा स्वास्थ्य चौकी	६	स्वास्थ्य चौकी	५	६	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छ

स्वास्थ्य संस्थाको नाम	वडा	संस्थाको प्रकार	स्वास्थ्य कर्मी		शैया संख्या	उपलब्ध सेवा तथा सुविधा (उपलब्ध छ / छैन)									
			स्विकृत दरबन्दी	पूर्तिको अवस्था		प्रसुती सेवा	ल्याव	किलनिक	एक्सरे सेवा	परिवार नियोजन	खोप सेवा	एससिटि	परामर्श सेवा	सुरक्षित मातृत्व सेवा	रक्त संचार सेवा
शिललिङ्ग स्वास्थ्य चौकी	८	स्वास्थ्य चौकी	५	४	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छ
चैखाम स्वास्थ्य चौकी	९	स्वास्थ्य चौकी	५	४	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छ

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अषाढ २०७६

४.२.२ चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी विवरण

सिगास गाउँपालिकाका रहेका ६ वटा स्वास्थ्य चौकीहरुमा चिकित्सक हरुको अभाव रहे पनि हे.अ., अहेव, अनभी जस्ता स्वास्थ्यकर्मीहरुको उपलब्धता रहेको छ । यहाँ रहेका ६ वटै स्वास्थ्य चौकीहरुमा रहेको जनशक्तिको विवरण तालिका ३९ मा प्रस्तुत गरीएको छ ।

तालिका : ३९ सिगास गाउँपालिका स्थित स्वास्थ्य चौकीमा रहेका चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी विवरण

स्वास्थ्य संस्थाको नाम	वडा	प्रकार	कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरुको संख्या								
			विशेषज्ञ चिकित्सक	सामान्य चिकित्सक	हे.अ.	नर्स	अहेव	अनमी	ल्याव टेक्निसियन	अन्य	
गाँजरी स्वास्थ्य चौकी	२	स्वास्थ्य चौकी	×	×	१	×	२	६	×	-	
सिगास स्वास्थ्य चौकी	३	स्वास्थ्य चौकी	×	×	१	×	१	२	×	-	
दुङ्गड स्वास्थ्य चौकी	५	स्वास्थ्य चौकी	×	×	१	×	१	४	×	-	
थलाकाँडा स्वास्थ्य चौकी	६	स्वास्थ्य चौकी	×	×	१	×	२	४	×	-	
शिललिङ्ग	८	स्वास्थ्य	×	×	१	×	२	३	×	-	

स्वास्थ्य संस्थाको नाम	वडा	प्रकार	कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरुको संख्या							
			विशेषज्ञ चिकित्सक	सामान्य चिकित्सक	हे. अ.	नर्स	अहेव	अनमी	ल्याव टेक्निसियन	अन्य
स्वास्थ्य चौकी		चौकी								
चैखाम	९	स्वास्थ्य चौकी	×	×	१	×	२	३	×	-
स्वास्थ्य चौकी										

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

४.२.३ खोप तथा पोषण सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका ६ वटा स्वास्थ्य चौकीहरुले यहाँका वालवालिकाहरुलाई खोप सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । यहाँका ५ वर्ष मुनिका वालवालिकाहरुलाई विसिजि, पेण्टाभ्यालेण्ट, दादुरा/रुबेला, जापानिज इन्सेफलाइटिस, पोलियो लगायतको खोप सेवा उक्त संस्थाहरुले प्रदान गरिरहेका छन् । यहाँ आ.व. २०७५/७६ मा ४२० वालवालिकाहरुले दादुराको खोप सेवा पाएका छन् भने दादुरा र रुबेला दुवै किसिमका खोप सेवा पाएका वालवालिकाहरुको संख्या ३७९ रहेको छ । खोप सेवा सम्बन्धी विवरण तालिका ४० मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ४० खोप तथा पोषण सम्बन्धी विवरण

वडा	बालवालिका संख्या			खोपलिने बालवालिका संख्या					५वर्ष मुनिका बालवालिका	
	१ वर्ष मूनिका	२ वर्ष मूनिका	५ वर्ष मूनिका	विसिजि	पेण्टाभ्यालेण्ट*	पोलियो	दादुरा /रुबेला	जपानिज इन्सेफलाइटिस(जे.ई.)	वृद्धि अनुगमन गरिएका	वृद्धि अनुगमन गरिएका मध्ये कुपोषित
१,२	१२९	२५६	६२१	१३७	१६२	१६२	८५	१३२	१२४१	×
३,४	६३	१०२	४३९	६४	५९	५९	४५	४१		६
५	५३	१०४	२८०	५३	५५	५५	५५	५२	७४	१
६,७	६३	३००	३११	५१	४१	४१	४३	२२	१०२	८
८	९५	१९३	४४९	५७	७३	७३	९६	९०	९१	×

वडा	बालवालिका संख्या			खोपलिने बालवालिका संख्या					५वर्ष मुनिका बालवालिका	
	१ वर्ष मूनिका	२ वर्ष मूनिका	५ वर्ष मूनिका	विसिजि	पेण्टाभ्यालेण्ट*	पोलियो	दादुरा /रुबेला	जपानिज इन्सेफलाइटिस(जे.ई.)	वृद्धि अनुगमन गरिएका	वृद्धि अनुगमन गरिएका मध्ये कुपोषित
९	६७	१३१	३०७	५८	५९	६२	५५	३८	१३८	६
	४७०	१०८६	२४०७	४२०	४४९	४५२	३७९	३७५	१६४६	२१

*डिपिटी,हेपवि,हेपविर

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७५

४.२.४ सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७५/७६ मा गर्भवती/प्रसुती भएका महिलाहरुको संख्या ३७७ रहेको थियो जसमध्ये स्वास्थ्य संस्थामा आएर दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको सहयोगमा प्रसुती भएका महिलाहरुमो संख्या २४८ (कूल गर्भवती महिलाको ६३.१३ प्रतिशत) रहेको छ । अर्थात कूल गर्भवती महिलाको ३६.८७ प्रतिशत स्वास्थ्यकर्मीको सहयोग विना प्रसुती भएको देखिन्छ । त्यसैगरी गर्भावस्थाको ४ पटक जाँच गराउने महिलाहरुको संख्या २९६ (कूल गर्भवती महिलाको ७९.५१ प्रतिशत) रहेको छ ।

अर्थात् २०.४९प्रतिशत गर्भवती महिलाहरुले गर्भावस्थामा चारपटक जाँच गराउने सेवाको उपयोग गरेका थिएनन् । यसवाट स्पष्ट हुन्छ कि सुरक्षित मातृत्व सेवाको उपलब्धता र उपयोग गर्नु पर्ने सम्बन्धमा पर्याप्त प्रचारप्रसार हुन बाँकी नै छ । सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका ४१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ४१ सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण

वडा	गतवर्षको गर्भवती/प्रसुती भएका महिलाको संख्या	टि.टि. खोप लिने गर्भवती		गर्भावस्थाको ४ पटक जाँच गराउने गर्भवती संख्या	प्रसुती भएको आधारमा गर्भवतीको संख्या		
		टि.टि.१ -पहिलो जाँचमा)	टि.टि. २ (पहिलो खोप लिएको एक महिना पछि)		स्वास्थ्य संस्थामा	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको सहयोगमा घरमा	स्वास्थ्यकर्मीको अनुपस्थितिमा घरमा
१,२	१२०	५२	७२	९७	६५	×	×
३,४	५९	२५	३४	३४	३७	×	×
५,	३६	१६	३१	४९	३६	×	२
६,७	६०	२२	२७	४०	४२	×	५
८	५७	२२	२९	४५	३३	×	१५
९	४५	१४	१४	३१	३५	×	४
जम्मा	३७७	१५१	२०७	२९६	२४८		२६

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपार्ट २०७६

४.२.५ मातृमृत्यु तथा शिशुमृत्यु सम्बन्धी विवरण

मातृमृत्यु तथा शिशुमृत्यु सम्बन्धी अवस्था तालिका ४२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४२ सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण

वडा	गर्भावस्था/प्रसुती अवस्था/ सुत्क्रेरी पछिको ६ हप्ता भित्र मृत्यु भएका महिला	जीवित नवजात शिशु संख्या	मृत जन्म नवजात शिशु संख्या	जन्मेको २८ दिनभित्र मृत्यु भएका नवजात शिशु संख्या	१५-४९ वर्ष सम्मका महिलाहरुको संख्या	परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गर्ने				महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका संख्या	
						महिला		पुरुष			
						स्थायी	अस्थायी	स्थायी	अस्थायी		
१,२	×	१२०		१	१६६७		२३२		५०	१६	
३,४	×	६३		१	५४९		१६३		२००	१३	
५	×	३८			५५५		९२		१६०	९	
६,७	×	५१		२	१३१		४२		१५	९	
८	×	४८			९९४		७८		१०	१४	
९	×	३५			३१४		११४		२०	१०	
जम्मा		३५५		४	४१३०		७२१		४५५	७१	

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

४.२.६ गाउँपालिकामा देखा परेका रोगहरुको उपचार सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा १५०० विरामीहरु र्यास्ट्रीक अल्सरवाट पीडित रहेका छन् । यसवाट स्पष्ट हुन्छकि र्यास्ट्रीक अल्सर सम्बन्धी रोग यस गाउँपालिकाका वासिन्दाहरुका लागि ठूलो स्वास्थ्य समस्या को रूपमा देखिएको छ । यसै प्रकारले निमोनिया र झाडापखालाका रोगीहरुको पनि उल्लेख रहेको छ । यी रोगहरुको स्थानीयस्तरमै उपचार भएको कुरा तथ्याङ्कले देखाएको छ । यहाँ अत्यन्त न्यून संख्यामा कालाजार, मलेरीया, क्षयरोग, कृष्णरोग र रक्तचापका रोगी समेत स्वास्थ्य चौकीहरुमा उपचारको लागि सम्पर्कमा आएका छन् । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका ४३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ४३ गाउँपालिका भित्रमा देखा परेका प्रमुख रोग र तिनको उपचारसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	रोगको नाम	रोगी/विरामी संख्या	उपचारका भएको संख्या	फलोअप गरिएको संख्या	रेफर गरिएको संख्या	मृत्युभएका हरुको संख्या
१	निमोनिया	९०	९०	५०	२	०
२	झाडा पखाला	२२५	२२५	१००	×	×
३	मलेरीया	२	२	२	×	×
४	कालाजार	२	२	२	×	×
५	क्षयरोगी	५	५	५	×	×
६	कृष्ण रोग	१	१	१	×	×

७	रक्तचाप	५	५	५	×	×
८	मुटु रोग	×	×		×	×
९	ग्यास्टीक / अल्सर	१५००	१५००	५	×	×
१०	पक्षघात	×	×	×	×	×
११	एच आइ भि /एड्स	×	×	×	×	×
१२	क्यान्सर	×	×	×	×	×
१३	मधुमेह(चिनी रोग)	×	×	×	×	×
१४	दम (श्वासप्रश्वास)	३००	३००	×	×	×
१५	प्रसुतीजन्य रोग	×	×	×	×	×
१६	अन्य (यौन रोग)	१५०	१५०	×	×	×
जम्मा		२२८०	२२८०	१७०	२	

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपार्छ २०७६

४. ३ महिला तथा बालबालिका

सामाजिक विकासको अवस्थालाई नियाल्दा यस प्रदेशका अन्य क्षेत्र सरह नै यहाँ पनि महिला र बालबालिका विकासका विविध पक्षहरु सन्तोषजनक देखिदैनन्। यहाँका अधिकांश अभिभावकहरुले छोरीको विवाह प्रायः सानै उमेरमा गरिदिने कारण महिला तथा बालिकाहरु पुरुष र

वालकहरुको तुलनामा शैक्षिक उन्नतिमा पछि परेका देखिन्छन् । यस्तो किसिमको विभेदको मूल कारण गरीबी, चेतनाको कमी र भौगोलिक विकटता रहेका छन् । वर्तमान समयमा छोरीलाई समान अवसर प्रदान गर्नु पर्ने कुरा विस्तारै महसुस गर्न थालिएको पाइन्छ । तर पनि महिलाहरुको जीवनशैली, खानपान, पोषण, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका कुरा अत्यन्त दयनीय अवस्थामा रहेको छ । महिलाहरु प्रतिको पुरुषहरुको परम्परागत दृष्टिकोण पूर्णरूपमा हटी नसकेको पाइन्छ । यहाँका महिलाहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थालाई तालिका ४४ वाट स्पष्ट हुन्छ ।

तालिका : ४४ सिगास गाउँपालिकामा आमा तथा महिला र कृषक उद्यमी समूह एवं सोमा महिला प्रतिनिधित्व सम्बन्धी विवरण

समूह, संस्था संजालको नाम	वडा	समूहमा आवद्ध परिवार तथा सदस्य विवरण							वचत रकम (रु.)	लगानी रकम (रु.)	लगानीको मुख्य क्षेत्र			
		सदस्य संख्या			समेटेको परिवार									
		महिला	पुरुष	जम्मा	दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा						
आमा तथा महिला समूह														
प्रगतिशील महिला सहकारी	२	६१००		६१००	१५५	१२६३		१४१४	८२,९६,६६१	७५,१२,६६१	कृषि, व्यापार			
कृषक तथा उद्यमी समूह		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			

बचत समूह		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
अन्य		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपार्व २०७६

४.४ अपाङ्गताको अवस्था

यस गाउँपालिकाको कूल जनसङ्ख्याको १.७२ प्रतिशत हिस्सामा कुनै एक वा बढि प्रकारको अपाङ्गता वाट प्रभावित रहेको छ । अपाङ्गता सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका ४५ मा देखाइएको छ ।

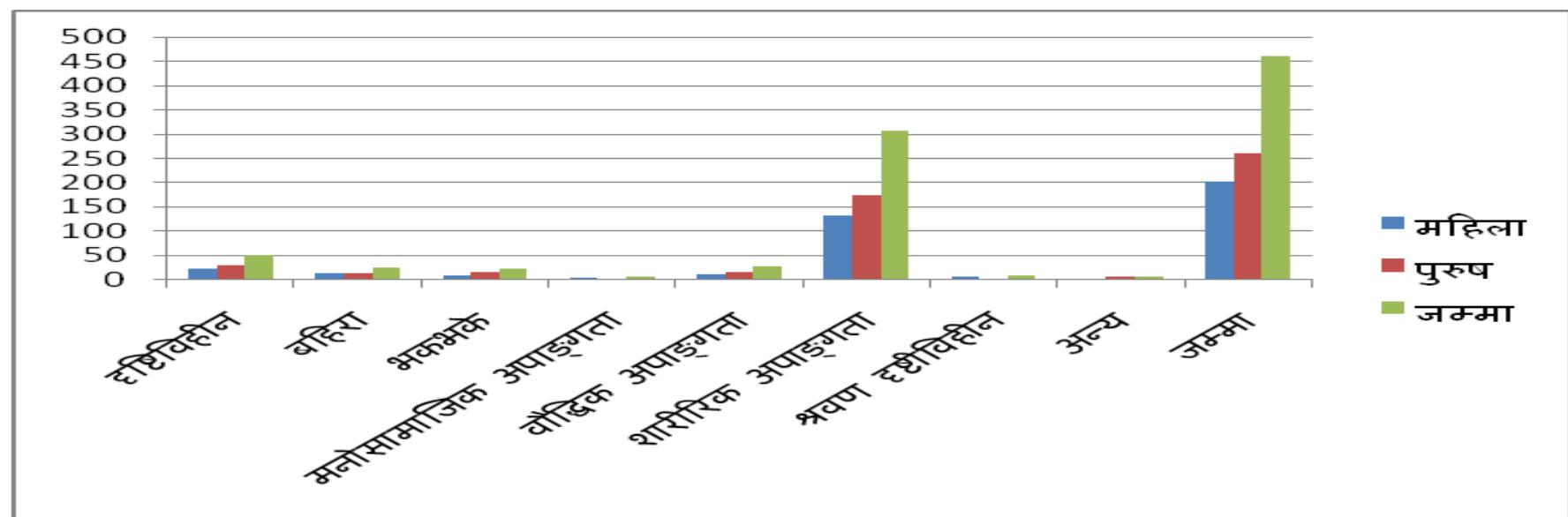
तालिका : ४५ अपागंता सम्बन्धी विवरण

अपाङ्गताको किसिम	महिला	पुरुष	जम्मा
दृष्टिविहिन	२३	२९	५२
बहिरा	१३	१३	२६
भक्भके	८	१६	२४
मनोसामाजिक अपाङ्गता	५	२	७

वौद्धिक अपाङ्गता	११	१७	२८
शारीरिक अपाङ्गता	१३२	१७५	३०७
श्रवणशक्ति विहिन	७	२	९
अन्य	२	६	८
जम्मा	२०१	२६०	४६१

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

चित्र : १२ अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

४.४.१ अपाङ्गता परिचय पत्र बनाउनेको विवरण

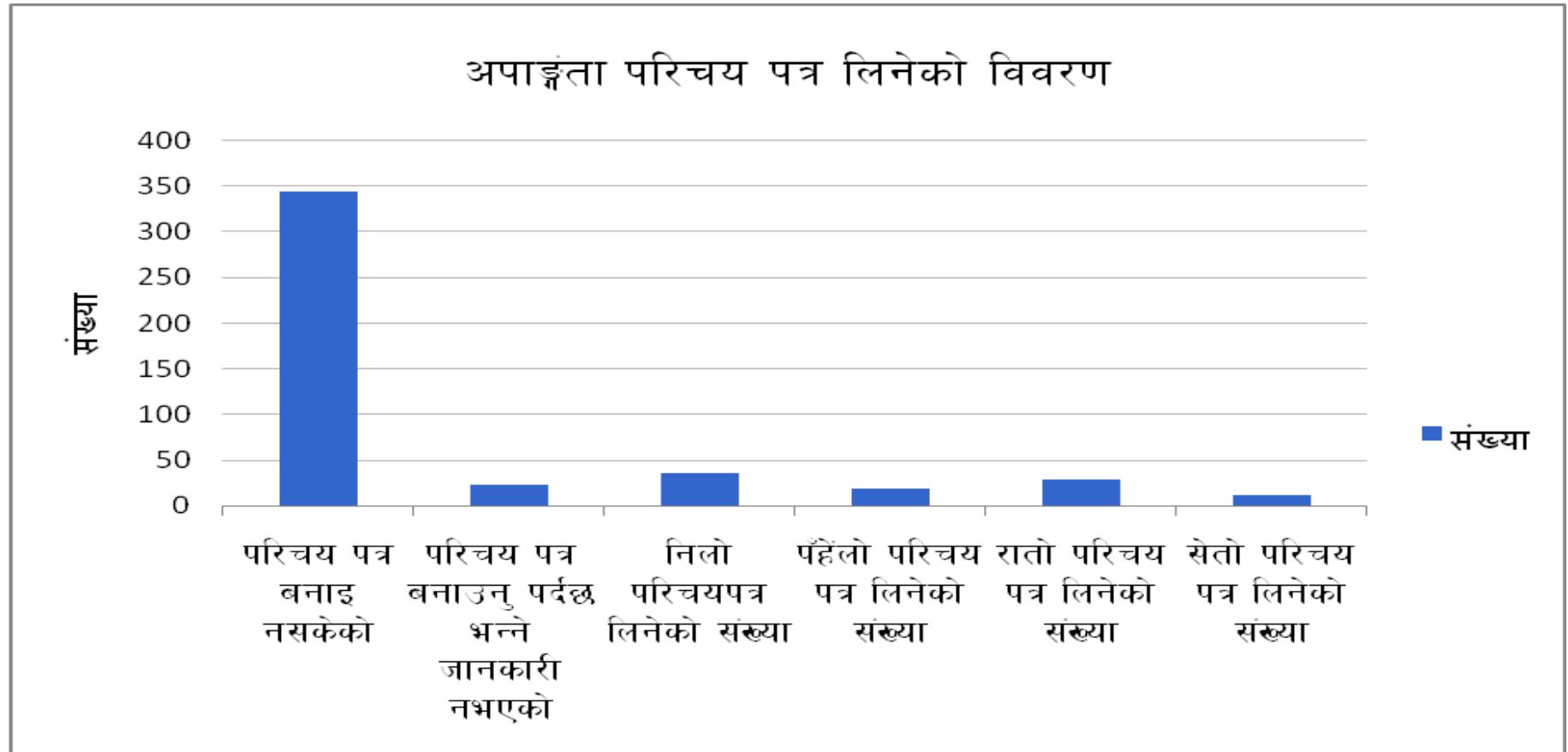
यस गाउँपालिकामा कूल ४६९ अपाङ्गहरु मध्ये ९३ जनाले मात्र परिचय पत्र बनाउका, २३ जनाले परिचय-पत्र बनाउनु पर्दछ भन्ने जानकारी नै नपाएका र ३४५ जनाले परिचय-पत्र बनाउनु पर्दछ भन्ने जानकारी पाउँदा पाउँदै पनि परिचय-पत्र बनाई नसकेको अवस्था छ । यस सम्बन्धी विवरण तालिका ४६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ४६ अपाङ्गता परिचय कार्ड पाएका हरुको विवरण

अपांगता परिचय पत्र	संख्या
परिचय-पत्रको वारेमा जानकारी भएर पनि परिचय-पत्र बनाई नसकेकाको संख्या	३४५
परिचय-पत्र लिनु पर्दछ भन्ने वारेमा जानकारी नहुनेको संख्या	२३
निलो परिचय-पत्र बनाउनेको संख्या	३५
पहेलो परिचय-पत्र बनाउनेको संख्या	१९
रातो परिचय-पत्र बनाउनेको संख्या	२८
सेतो परिचय-पत्र बनाउनेको संख्या	११
परिचय-पत्र पाउनेको जम्मा संख्या	९३
कूल अपाङ्गको संख्या	४६९

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

चित्र : १३ अपाङ्गता परिचय पत्र लिनेको विवरण

४.५ सिगास गाउँपालिकामा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकाले आ.वं २०७५/७६ मा ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति वालवालिकाको सुरक्षा, दलित समुदया लगायतलाई प्रदान गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विस्तृत विवरण तालिका ४७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ४७ सामाजिक सुरक्षा प्राप्त गर्नेको संख्या र सामाजिक सुरक्षा वापत वितरित रकमको विवरण (आ.व.को २०७५/७६)

वडा	ज्येष्ठ नागरिक			एकल महिला		पूर्ण अपाङ्ग			आंशिक अपाङ्ग			बाल सुरक्षा अनुदान			दलित वर्ग		
	म	पु	रकम	सं.	रकम	म	पु	रकम	म	पु	रकम	म	पु	रकम	म	पु	रकम
१	२६	२५	४,०८,०००	६६	३,४४,०००	२	३	४०,०००	३	३	१४,४००	६८	६३	२,०६,४००	१३	१२	१,४०,०००
२	४२	५०	२,२८,०००	१०५	१२,३५,०००	९	७	३,८४,०००	११	७	१,२९,६००	४७	५८	७,५६,०००	१७	२४	४,९२,०००
३	७२	३०	२४,४८,०००	७१	८,५२,०००	३	१	९६,०००	१	३	२८,८००	३१	३४	३,१२,०००			
४	४७	२०	१६,०८,०००	५५	६,६०,०००	१	६	१,६८,०००	२	३	३६,०००	३१	३४	३,१२,०००			
५	३४	४१	१८,००,०००	३०	३,६०,०००	१	३	९६,०००	१	-	७,२००	२१	५०	३,४०,८००	२३	१३	१,८०,०००
६	३१	२८	४,७२,०००	२७	१,५६,०००	-	२	१६,०००	२	२	२८,८००	७१	७४	२,२९,६००	३१	२०	२,८५,६००

वडा	ज्येष्ठ नागरिक			एकल महिला			पूर्ण अपाङ्ग			आंशिक अपाङ्ग			बाल सुरक्षा अनुदान			दलित वर्ग		
	म	पु	रकम	सं.	रकम	म	पु	रकम	म	पु	रकम	म	पु	रकम	म	पु	रकम	
७	३३	६१	५१,२०,०००	५६	१,८९,६००	२	२	३२,०००	८	५	३१,२००	५४	३९	१,४६,८००	९	३	६८,०००	
८	५१	३५	२०,६४,०००	४३	५,९६,०००	-	२	४८,०००	४	४	५७,६००	२०	२१	१,९६,८००	६	४	५६,०००	
९	४३	२६	१६,५६,०००	६७	८,०४,०००	-	५	१,२०,०००	३	३	४३,२००	७४	५१	६,००,०००	२१	१३	५,६४,०००	
जम्मा	३७९	३१६	१,५८,०४,०००	५२०	४०,९६,६००	१८	३१	९,००,०००	३५	३०	३,७६,८००	४९७	४२४	३१,००,४००	१२०	८९	१७,८५,०००	

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपार्ट २०७६

भौतिक पूर्वाधार विकास

५. भौतिक पूर्वाधार

विकासको अवस्थालाई सजिलै महसुस गर्ने, देख्न सकिने र त्यसलाई सहज उपयोग गर्न सकिने अवस्थाको सिर्जना पूर्वाधार विकासवाट मात्र सम्भव रहन्छ । पूर्वाधार ज्यादै व्यापक अर्थमा प्रयोग हुने अवस्था हो । यसभित्र समयानुसार विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरूलाई समेटिएको हुन्छ । जस्तै यातायात, सिचाई, खानेपानी, भवन निर्माण, ढल निर्माण, विद्युत, संचार सिगास गाउँपालिकामा हालसम्म सञ्चालित तथा विकसित पूर्वाधारको अवस्थालाई यस अध्ययनमा समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

५.१ यातायात

सिगास गाउँपालिकामा समग्र विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न यातायात क्षेत्रको विकासले अत्यन्तै महत्वपूर्ण भूमिका खेलेछ । सडक यातायात नै सिगास गाउँपालिकाको एकमात्र यातायातको विकल्प हो । यस गाउँपालिकामा यातायातका प्रमूख साधनहरूमा, सडक यातायात, घोडेटो, गोरेटो आदि रहेका छन् । प्रमूख सडकमा हिउँदको समयमा गाडी चल्दछ भने घोडेटो तथा गोरेटो वाटोहरूमा झोलूगें पूलको व्यवस्था भएको पाईन्छ । यद्यपि यहाँ आवतजावत गर्न पैदल यात्रा नै गर्नुपर्ने हुन्छ ।

सडक यातायातको विकासको दृष्टिकोणले पनि यस गाउँपालिकाका को सदरमुकामसम्म र सबै वडाहरूमा सडक सुविधा पुगेको पाइदैन सिगास गाउँपालिकोका १ नं. वडा अर्थात तत्कालीन साविकाका गाँजरी गाविस र शिखरपुर गाविसका वडा नं. ८,९ मा मात्र सडक सुविधा उपलब्ध थियो । यो सुविधा हालको सिगास गाउँपालिकाका सबै वडाहरूसम्म एवं गाउँपालिकाको सदरमुकाम सम्म पनि विस्तारित हुन सेकेको

छैन । हाल गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा सडक पुर्याउने कार्यको थालनी भएको छ । सिगास गाउँपालिकाको वडा नं. १ लाई खोड्दपे बभाड जोड्ने जयपृथ्वी राजमार्गले छोएको छ । यस गाउँपालिकामा विद्यमान सडकको अवस्थालाई तालिका ४८ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ४८ सिगास गाउँपालिकामा सडकको अवस्था

वडा	सडकको नाम	जेडिने वस्तीहरु		लम्बाई (कि.मि.)	प्रकार(कच्ची, ग्रामेल, कालो पत्रे)	लाभान्वित जनसंख्या
		देखि	सम्म			
१	वृन्दावन-इरना सडक	वृन्दावन	माडौंसम्म	१० कि.मि.	कच्ची	३०० जना
१	दुदिलाखान-गाँजरी सडक	दुदिलाखान	कोटिला	१० कि.मि.	कच्ची	५०० जना
२	दुदिलाखान कृषि सडक	गाँजरी	धौलाडी	१२ कि.मि.	कच्ची	४०० जना
२	गाँजरी-कोटिला सडक	कोटिला	धौलाडी	७ कि.मि.	कच्ची	३०० जना

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

५.२ पैदल मार्ग सम्बन्धी विवरण

सडक सञ्जालवाट यातायातको सुविधा उपलब्ध नहुदासम्म पैदलमार्ग अपरिहार्य हुन्छ । यस सन्दर्भमा हाल सिगास गाउँपालिकामा थोरैमात्र कच्ची सडक निर्माण गरिएका र केही नयाँ सडकहरु निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन् । हाल प्रयोगमा रहेका पैदल मार्गहरुको विवरण तालिका ४९ मा प्रस्तुत गरिएका छन् ।

तालिका: : ४९ पैदल मार्ग सम्बन्धी विवरण

वडा	पैदलमार्गको नाम	जोडिने वस्तीहरु		लम्बाई (कि.मि.)	लाभान्वित जनसंख्या
		देखि	सम्म		
१	खन्तड-जुकेपानी	खन्तड	जुकेपानी	३ कि.मि.	३०० जना
१	बजकोट-इरना	बजकोट, खन्तड	इरना	४ कि.मि.	४०० जना
२	गाँजरी-कोटिला	गाँजरीक कोटीला	धौलाडी	५ कि.मि.	५०० जना
३	इरना-दुडे	इरना	दुडे	३ कि.मि.	२०० जना
३	दुडे-चमरेखर्क	चमडेखर्क	सिन्याखेत	४ कि.मि.	३०० जना
५	सिन्याखेत	सिन्याखेत	रक्सौन	२ कि.मि.	३०० जना

वडा	पैदलमार्गको नाम	जोडिने वस्तीहरु		लम्बाई (कि.मि.)	लाभान्वित जनसंख्या
		देखि	सम्म		
५	रक्सौन	रक्सौन	दुङ्गाड	५ कि.मि.	५०० जना
५	दुङ्गाड	दुङ्गाड	लम्बगर	३ कि.मि.	३०० जना
६	लम्बगर-मसानीभाड	लम्बगर	मसानीभाड	२ कि.मि.	२०० जना
७	मसानीभाड-थला	मसानीभाड	थलाकाँडा	५ कि.मि.	६०० जना
८,७	मसानीभाड-मौरीबगर	मसानीभाड	चमा	५ कि.मि.	५०० जना
८,७	पुतलीपुर-मगरकोट	पुतलीपुर	शिवलिङ्ग	५ कि.मि.	७०० जना
८,९	शिवलिङ्ग-लुपुड	शिवलिङ्ग	लुपुड	७ कि.मि.	८०० जना

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अषाढ २०७६

५.३ पुल तथा पुलेसाहरु सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकाको क्षेत्र भित्र विभिन्न खोलानालाहरु वग्ने भएकोले ती खोला नालाहरुमा रहेका भोलुङ्गे पुल, काठेपुल, ट्रष्ट र पक्की पुलको विद्यमान अवस्थालाई तालिका ५० मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ५० पुल तथा पुलेसा सम्बन्धी विवरण

वडा नम्बर	पुलको नाम	पुल भएको खोला वा खोल्सीको नाम	जेडिने वस्तीहरु		भोलुङ्गे/काठे/ट्रष्ट/पक्की	लम्बाई (मि.)	अवस्था (राम्रो, ठिकै, जिर्ण)	निर्मित साल
			देखि	सम्म				
१	इरना-गाँजरी	इरना खोला	गाँजरी	इरना	ट्रष्ट	१० मि.	राम्रो	२०७३ साल
१	खन्तड -बजकोट	बजकोट	खन्तड	बजकोट	काठे	५ मि.	राम्रो	२०७० साल
२	इरना -दुडे	इरना खोला	इरना	चमरेखर्क	ट्रष्ट	५ मि.	राम्रो	२०७० साल
३	दुडे	दुडे चमरेखर्क	दुडे	चमरेखर्क	पक्की	५ मि.	राम्रो	२०७३ साल
४	चमरेखर्क	चमरेखर्क	सिन्याखेत	वडा कार्यालय	ट्रष्ट	३ मि.	राम्रो	२०७४ साल

५	दुङ्गाड नवदुर्गा	सेतीनदी	डडेल्धुरा जिल्ला	दुङ्गाड, वडा कार्यालय	झोलुङ्गे	५ मि.	राम्रो	२०७३ साल
७	मौरीबगर	मौरीबगर	बोरी	बोरी	झोलुङ्गे	५ मि.	राम्रो	सही सूचना प्राप्त हुन नसकेको
८	न्वाघर चमा	न्वाघर	न्वाघर	चमा	झोलुङ्गे	३ मि.	राम्रो	सही सूचना प्राप्त हुन नसकेको
९	दोगडा भूमिराज	गन्सुर	गन्सुर	चौखाम	झोलुङ्गे	५ मि.	राम्रो	सही सूचना प्राप्त हुन नसकेको

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

५.४ सडक यातायात तथा बजार केन्द्र

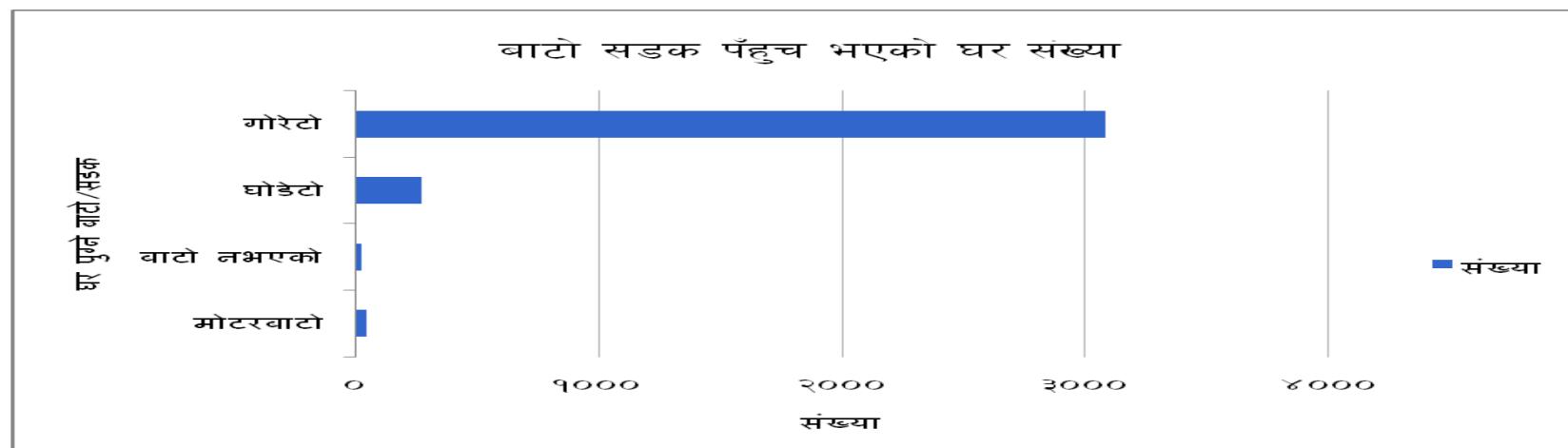
यस गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र निर्मित ३९ किमि सडक कच्ची छ। जयपृथ्वी राष्ट्रिय राजमार्गले यस गाउँपालिकाको वडा नं. १ लाई सडक सञ्जालको राष्ट्रिय संग जोडेको छ। गाउँपालिका आफैले सिगास गाउँपालिकाका वडाहरूलाई जोडने सडकहरूको निर्माण कार्य थालनी गरेको छ। यी मध्ये दुदिलाखान-गाँजरी-गर्जे सडकको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ भने केही अन्य सडकहरूको यथाशक्य चाँडो निर्माण गर्नुपर्न देखिन्छ। यस गाउँपालिकाभित्र सडक यातायात तथा बजार केन्द्रसम्म पहुँच भएका घरपपरिवारको विवरण तालिका मा ५१ प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका : ५१ बाटो तथा सडकसम्म पँहुच भएका घरहरूको विवरण

घर पुग्ने बाटो / सडक	घर संख्या	प्रतिशत
गोरेटो	३०७९	८९.८५
घोडेटो	२७५	८.०२
बाटो नभएको	२८	०.८२
मोटरबाटो	४५	१.३१
जम्मा	३४२७	१००.००

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपार्छ २०७६

चित्र: १४ बाटो सँग पँहुच भएको घर संख्या

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपार्छ २०७६

५.५ उद्योग, संस्था, भौतिक संरचना, भवन र सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदा सम्बन्धी विवरण

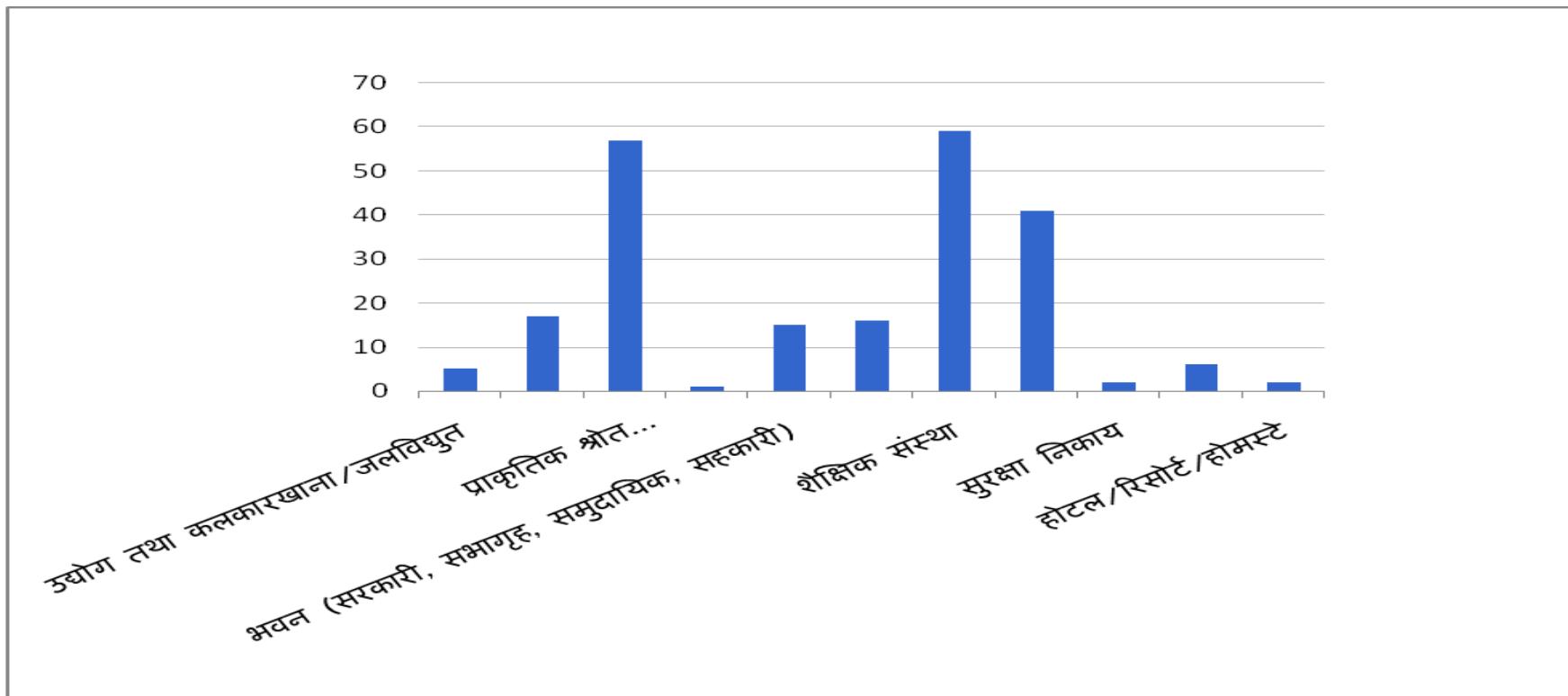
सिगास गाउँपालिकामा ५ वटा साना तथा मझौला उद्योगहरु रहेका छन् । यहाँ रहेका पुल पुलेसाहरुको संख्या १७ रहेको छ, त्यसैगरी यस गाउँपालिकामा १५ वटा सरकारी भवनहरु, २ वटा प्रहरी चौकी, ४९ वटा विद्यालयहरु र एउटा वाणिज्य बैंक रहेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका अन्य संस्थाहरुका विस्तृत विवरण तालिका ५२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ५२ सिगास गाउँपालिकामा रहेका उद्योग, संस्था, भौतिक संरचना, भवन र सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदा सम्बन्धी विवरण

संस्थाको प्रकार	संस्थाको संख्या	प्रतिशत
उद्योग तथा कलकारखाना/ जलविद्युत	५	२.२६
पुल पुलेसा	१७	७.६९
प्राकृतिक स्रोत (पोखरी, झरना, खानी, गुफा, कुण्ड, कुवा, पँधेरो)	५७	२५.७९
बैंक तथा वित्तीय संस्था	१	०.४५
भवन (सरकारी, सभागृह, सामुदायिक, सहकारी)	१५	६.७९
भू-उपयोगको स्थिति (कृषि, चरन, वन, सार्वजनिक, औद्योगिक, संवेदनशील)	१६	७.२४
शैक्षिक संस्था	९	२६.७०
सांस्कृतिक सम्पदा -मठ मन्दिर, धर्मशाला, संग्रहालय, दरवार)	४१	१८.५५
सुरक्षा निकाय	२	०.९०
स्वास्थ्य संस्था	६	२.७१
होटेल/रिसोर्ट/होमस्टे	२	०.९०
जम्मा	२१८	१००

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अगाह २०७६

चित्र: १५ सिगास गाउँपालिकामा रहेका उद्योग, संस्था, भौतिक संरचना, भवन र सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदा सम्बन्धी विवरण

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

५.६ विद्युत सेवा र संचार

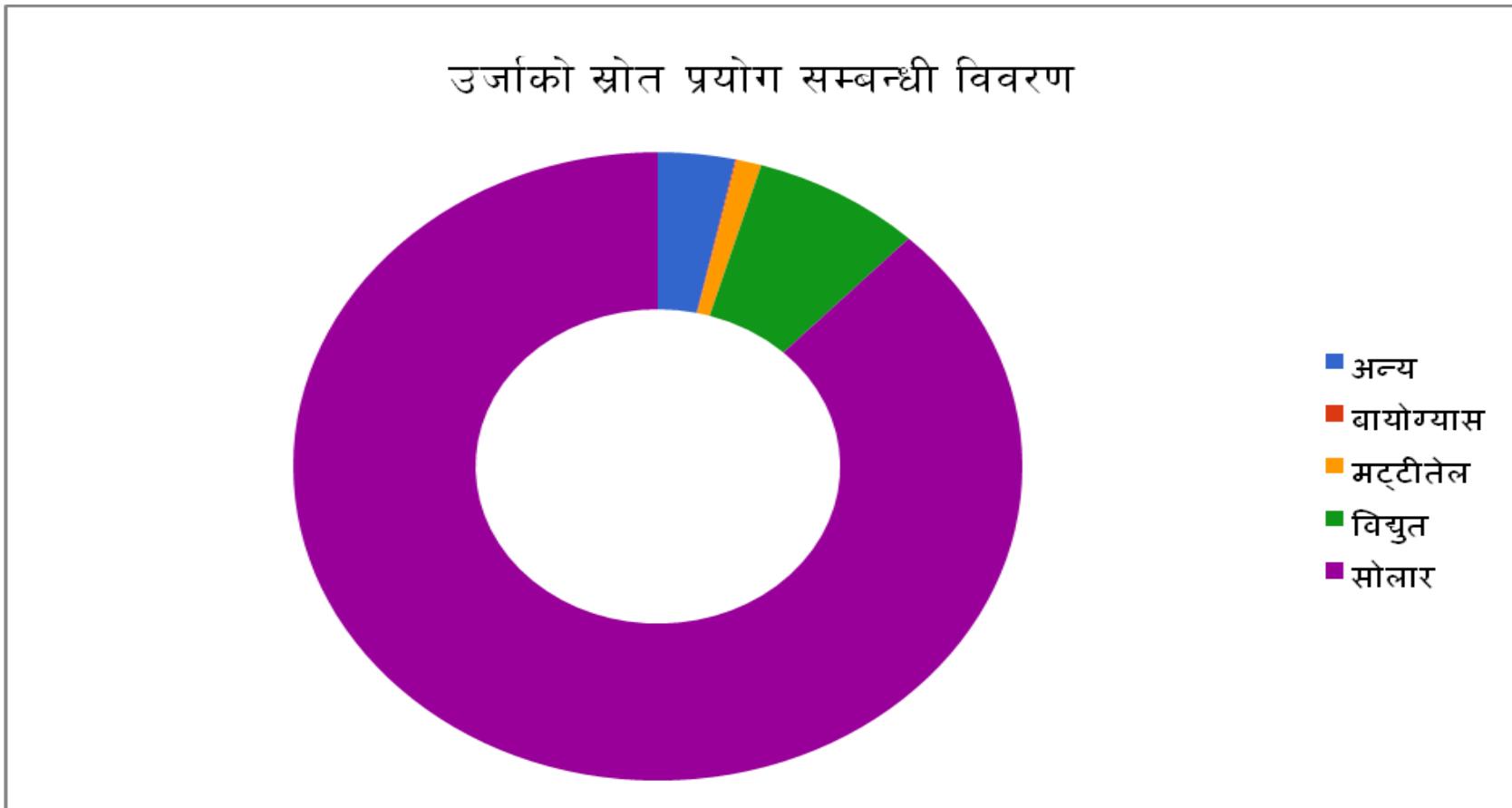
यस गाउँपालिकाकामा रहेका ७.५ प्रतिशत घर परिवारले मात्र जलविद्युत उर्जावाट उपलब्ध सेवाको उपयोग गरिरहेका छन् । यसका अलावा यस गाउँपालिकामा सोलारवाट बत्ती बाल्ने घरिपरिवार ८७.९२ प्रतिशत रहेका छन् । सिगास गाउँपालिकाको उर्जा सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका ५३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ५३ उर्जाको प्रयोग सम्बन्धी विवरण

उर्जाको स्रोत	संख्या	प्रतिशत
सोलार	३०९३	८७.९२
विद्युत	२५७	७.५०
मट्टीतेल	३८	१.११
बाँयो ग्याँस	२	०.०६
अन्य	११७	३.४१
जम्मा	३४२७	१००

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपार्ट २०७६

चित्र : १६ उर्जाको स्रोत प्रयोग सम्बन्धी विवरण

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

५.७ खानेपानीको स्रोत

यस गाउँपालिकामा खानेपानीका प्रमुख स्रोतहरुमा परम्परागत रूपमा निर्माण गरिएका इनार, ढुंगे धारा, मूल, खोला आदि हुन् । सार्वजनिक खानेपानी स्रोतहरुबाट अधिकाशं जनताले खानेपानी प्राप्त गरिरहेका छन् । व्यवस्थित तथा स्वच्छ खानेपानीमा पहुँच भएको जनसंख्या ५८.२७ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । खानेपानीको स्रोतको अवस्थालाई हेर्दा यस गाउँपालिकामा स्वच्छ खानेपानीको सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या ७५.४९ प्रतिशत (धारा तथा पाईप), ९.०५ प्रतिशत मूलको पानी उपयोग र ७.५० प्रतिशत खोलाको, पानी प्रयोग गर्ने घरपरिवार रहेका छन् । सिगास गाउँपालिकामा खानेपानीको अवस्था र स्रोतहरु सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका ५४ मा देखाइएको छ ।

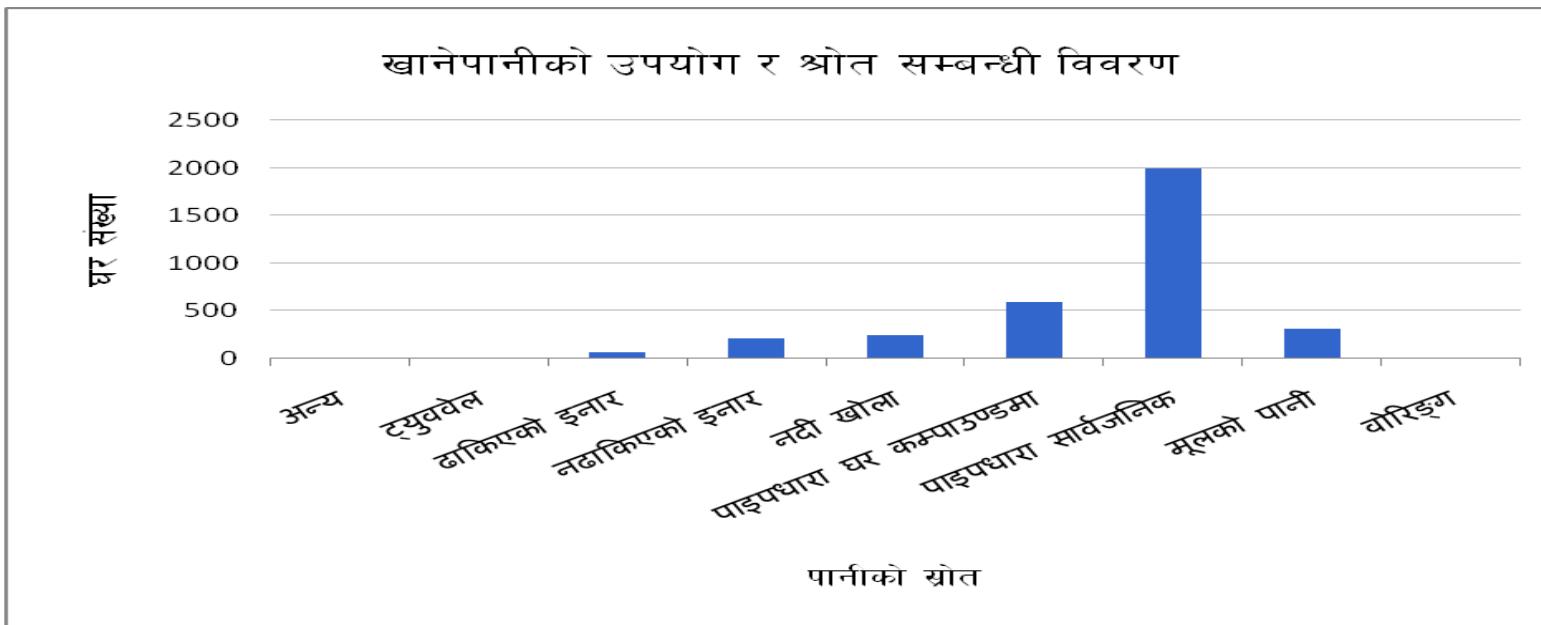
तालिका : ५४ खानेपानीको उपयोग र स्रोत सम्बन्धी विवरण

पानीको स्रोत	संख्या	प्रतिशत
पाइपधारा सार्वजनिक	१९९७	५८.२७
पाइपधारा घर कम्पाउण्डमा	५९०	१७.२२
मूलको पानी	३१०	९.०५
नदी खोला	२४५	७.१५
नढाकिएको इनार	२१५	६.२७
ढाकिएको इनार	६४	१.८७
वोरिङ्ग	२	०.०६

पानीको स्रोत	संख्या	प्रतिशत
टचुवेल	१	०.०३
अन्य	३	०.०९
जम्मा	३४२७	१००

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

चित्र: १७ खानेपानीको उपयोग र श्रोत सम्बन्धी विवरण

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

५.८ घरपरिवारमा उपयोग गरिने विभिन्न सुविधाहरु सम्बन्धी विवरण

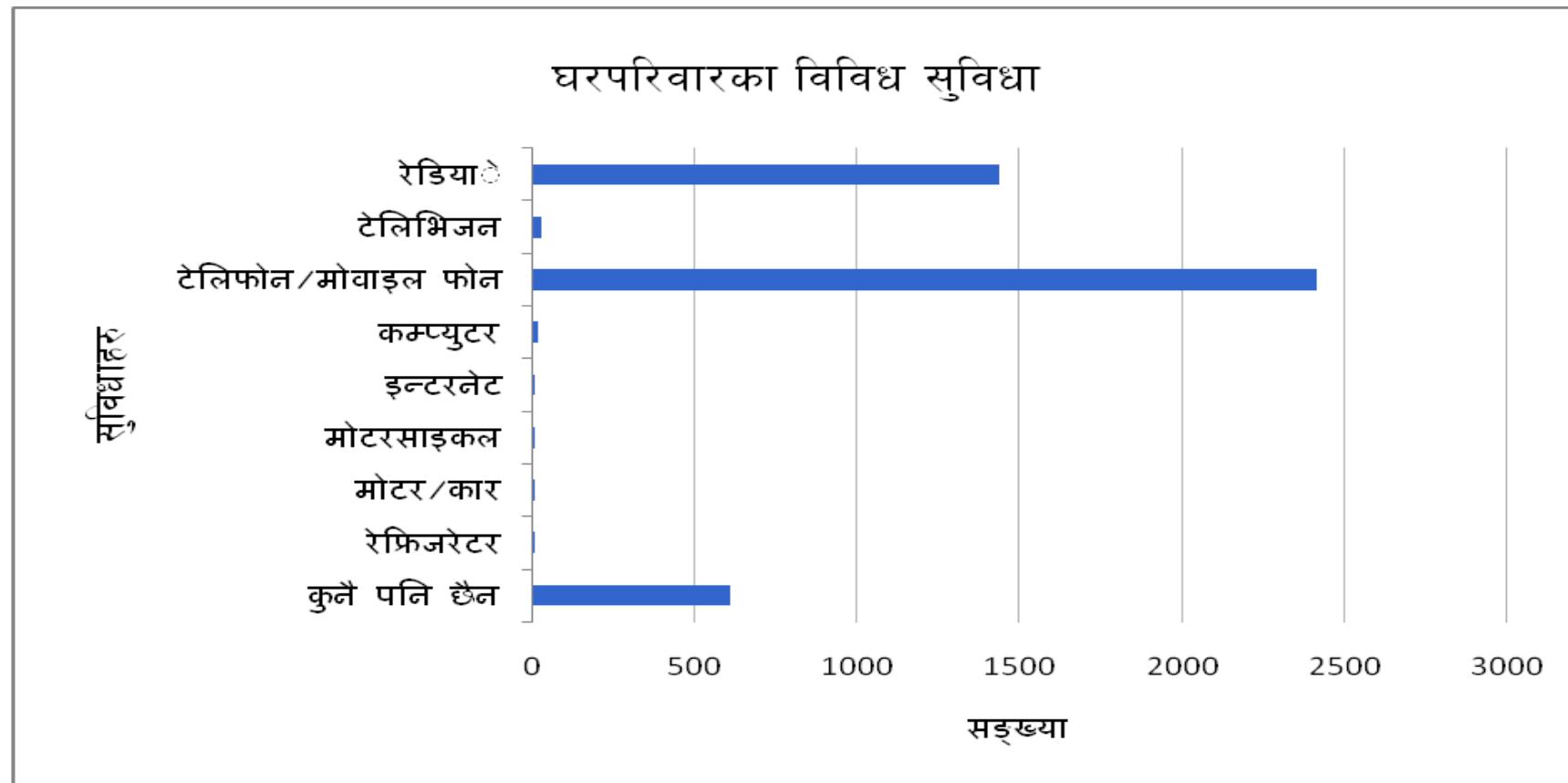
यस गाउँपालिकामा रेडियो भएका घरपरिवारहरु ४९.९३ प्रतिशत रहेका छन् । यहाँ टेलिभिजनको उपयोग अत्यन्त न्यून छ । टेलिभिजन भएका वा टेलिभिजन हेर्ने घरपरिवारको संख्या २६ अर्थात ०.७६ प्रतिशत मात्र रहेको छ । संचार र मोबाइल सेवामा पहुँच भने अधिकांश घर परिवारको रहेको छ । सिगास गाउँपालिकामा रहेका ७०.५९ घरधूरीका बासिन्दाहरुले मोबाइल सेवाको लाभ लिएको देखिन्छ । तर यस गाउँपालिकामा इन्टरनेट प्रयोगकर्ताहरुको घरपरिवारको संख्या अत्यन्त न्यून अर्थात ०.१८ प्रतिशत रहेको छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका ५५ मा देखाइएको छ ।

तालिका : ५५ घरपरिवारमा उपयोग गरिने विभिन्न सुविधाहरु सम्बन्धी विवरण

सुविधाहरु	घर परिवार संख्या	प्रतिशत
रेडियो	१४३७	४९.९३
टेलिभिजन	२६	०.७६
टालिफोन मोबाइल फोन	२४१९	७०.५९
कम्प्युटर	१७	०.५
इन्टरनेट	६	०.१८
मोटरसाइकल	५	०.१५
मोटर कार	१	०.०३
रेफिजेरेटर	१	०.०३
माथि उल्लिखित कुनै पनि सुविधा नभएका घरपरिवारहरु	६०६	१७.६८

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अषाढ २०७६

चित्र : १८ घरपरिवारमा उपभोग गरिने विभिन्न सुविधाहरु

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपार्ष २०७६

५.९ खाना पकाउने इन्धन प्रयोजनको लागि इन्धनको प्रयोग

हालसम्म ... घरधुरीमा सुधारिएको चुलो प्रयोग भएको छ । तथापि घरभित्रको धुवाँमुक्त नगरपालिका घोषणा भईनसकेको स्थिति रहेको छ । यस कार्यक्रमको लागि सेवा प्रदायक संस्थाको रूपमा सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ लगायत केही गैरसरकारी संस्थाहरु लागिरहेका छन् । यसै अनुरूप .. वर्षभित्र सबै बडाहरुलाई धुवाँमुक्त (घरभित्रको) घोषणा गर्ने तयारी भईरहेको छ ।

५.१० सूचना, संचार र विज्ञान प्रविधि

समाजको हरेक क्षेत्रको विकासको लागि आजको संसारमा संचार सुविधाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । सिगास गाउँपालिका बैतडी जिल्लाको ठूलो भूगोल ओगटेको तर भौगोलिक विकटताले भरिपूर्ण गाउँपालिका भएकोले संचारमा टेलिफोन, मोबाइल, रेडियो, टेलिभिजन, र इन्टरनेट अत्यावश्यक रहेका छन् । आधुनिक साधनको अभावमा समाचारमूलक पत्रिका हरु पनि समयमा प्राप्त हुदैनन् ।

यस गाउँपालिकाका नौ वटै बडाहरुमा मोबाइल टेलिफोन सुविधा पुगेको छ । हाल गाउँपालिकाका सबै बडाहरुमा नेपाल टेलिकम र एनसेलको मोबाइल टेलिफोन सुविधा उपलब्ध छ । गाउँपालिकाका सबै क्षेत्रमा रेडियो नेपाल तथा बझाङ, बैतडी र डडेल्धुरामा संचालित एफ. एम. रेडियोहरुको सेवा पुगेको छ । यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय र स्थानीय स्तरवाट प्रकाशित हुने दैनिक पत्रिकाले निरन्तर सेवा पु-याउन सकिराखेका छैनन । यहाँको दूर्गम भूगोल यसको बाधक बनेको छ । यसको अलावा मोबाइल इमेल, इन्टरनेट सुविधा पनि यहाँ उपलब्ध छ । तर इमेल, इन्टरनेट सेवाको उपयोग सरकारी र निजी क्षेत्रमा संस्थागत रूपमा उपयोग गर्ने प्रविधि र निरन्तरता नभएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको रेडियो सँगको पहुँचलाई तालिका ५६ मा प्रष्ट पारिएको छ ।

तालिका : ५६ सिगास गाउँपालिकामा रेडियो सेवाको सुविधा

एफ.एम				राष्ट्रिय रेडियो सेवा (रेडियो नेपाल)		
एफ.एम रेडियो सेवा प्रशारणको सुविधा पुगेका वसितहरु	सेवा प्राप्त भईरहेका एफ.एम सेवाहरुको नाम	सेवा प्रभावकारिताको तह (उच्च, मध्यम, न्यून)	सेवाको किसिम (सूचना, संगीत, पाठ्य सामाग्रि, अन्य)	राष्ट्रिय रेडियो सेवा प्रशारणको सुविधा पुगेका वसितहरु	राष्ट्रिय रेडियो सेवा प्रशारणको अवस्था (उच्च, मध्यम, न्यून)	स्रोताहरुको सम्बद्धता (उच्च, मध्यम, न्यून)
सिगास गाउँपालिकामा सबै वडाहरु	निझलाशैनी एफ. एम. वैतडी	मध्यम	सूचना, संगीत			
	एफ एम. वैतडी	मध्यम	सूचना, संगीत	सबै टोल वसितहरुमा	मध्यम	न्यून
	एफ. एम. डडेल्युरा	मध्यम	सूचना, संगीत	सबै टोल वसितहरुमा	उच्च	मध्यम
	रेडियो नेपाल केन्द्रिय प्रसारण	मध्यम	सूचना, संगीत	सबै टोल वसितहरुमा	उच्च	मध्यम
	रेडियो नेपाल क्षेत्रिय प्रसारण, दिपायल	मध्यम	सूचना, संगीत	सबै टोल वसितहरुमा	उच्च	मध्यम
		मध्यम	सूचना, संगीत	सबै टोल वसितहरुमा	उच्च	मध्यम
		मध्यम	सूचना, संगीत	सबै टोल वसितहरुमा	उच्च	मध्यम
		मध्यम	सूचना, संगीत	पुगेको	उच्च	मध्यम

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

५.८ सरसफाई तथा वातावरणीय स्वास्थ्य

सिगास गाउँपालिकाको सन्दर्भमा हेर्दा यहाँ सरसफाईमा पहुँच भएको जनसंख्या लाई हेर्दा यहाँ सरसफाईको अवस्था दयनीय छ। अधिकाशं ग्रामीण घरहरुमा शौचालय नहुनु तथा व्यक्तिगत रूपमा सरसफाई सम्बन्धी ज्ञानको अभाव जसको प्रत्यक्ष शिकार विशेषगरी पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाहरु भइरहेका छन्। अझ ठूलो संख्यामा सुत्केरी आमाहरु, वृद्धहरु तथा अशक्तहरु सरसफाईको अभावकै कारणले गर्दा रोगबाट ग्रसित

छन् । शौचालयको अवस्था हेर्दा गाउँपालिकाको कूल घरधूरीको ४१ प्रतिशत घरधूरीहरु चर्पी प्रयोग गर्ने गर्दछन तथापि, २८ प्रतिशत घरधूरीहरुले स्थायी शौचालय र ७० प्रतिशतसंग घरधूरीले अस्थायी शौचालयको प्रयोग गरेको पाइन्छ । अधिकांश विद्यालयहरुमा समेत शौचालयको अभावका कारण वातावरणीय सरसफाईमा प्रतिकूल असर परेको देखिन्छ । अहिले शतप्रतिशत घरधूरीहरुमा पक्की तथा व्यवस्थित शौचालय निर्माण गरी वातावरणलाई स्वच्छ बनाउने अभियान सञ्चालन गरिएको छ । यस सम्बन्धी विवरण तालिमा ५७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ५७ सिगास गाउँपालिकामा सरसफाई तथा वातावरणीय स्वास्थ्य

वडा	सरसफाईमा पहुँच भएको जनसंख्या प्रतिशत	चर्पी प्रयोग गर्ने घरधूरी प्रतिशत	घरधूरीहरुले प्रयोग गर्ने चर्पिको किसिम (प्रतिशत)	
			पक्की	कच्ची
वडा नं. १	५८	३४	२८	९०
वडा नं. २	६१	४७	२६	७४
वडा नं. ३	५२	३२	२९	७१
वडा नं. ४	४६	४१	१८	८२
वडा नं. ५	५७	४६	३७	६३
वडा नं. ६	६३	४४	२८	७२

वडा	सरसफाइमा पहुँच भएको जनसंख्या प्रतिशत	चर्पी प्रयोग गर्ने घरधूरी प्रतिशत	घरधूरीहरूले प्रयोग गर्ने चर्पिको किसिम (प्रतिशत)	
			पक्की	कच्ची
वडा नं. ७	५९	४८	२९	७१
वडा नं. ८	७०	६०	३८	६२
वडा नं. ९	६५	५८	२७	७३
सिगास गाउँपालिका कूल जम्मा	५९	४९	२८	७०

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाढ २०७६

वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

६. वन तथा वातावरण

नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण २०११ अनुसार नेपालमा कुल २५ प्रतिशत जनसंख्या गरिबीको रेखामुनि रहेको र जसमध्ये ७० प्रतिशत वनस्प्रोतमा आश्रित रहेका छन्। वन क्षेत्र यस गाउँपालिकाका लागि प्रमुख प्राकृतिक स्रोत हो। हालको समयमा आएर विश्वव्यापी उष्णता तथा जलवायु परिवर्तनका कारण प्राकृतिक प्रकोपको आवृत्ति तथा प्रवृत्तिमा व्यापक परिवर्तन आएको र पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्नु अपरिहार्य हुँदै गएको सन्दर्भमा वन क्षेत्रको महत्व दीगो विकासका लागि समेत अभ्य बढी महत्वपूर्ण हुन गएको छ।

वनको क्षेत्रफल तथा जैविक विविधताका दृष्टिकोणले सिगास गाउँपालिका धनी गाउँपालिका हो। गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ६४ प्रतिशत भूमि वनजंगलले ढाकेको छ। तर हालका वर्षहरूमा वन अतिक्रमण बढ्दै जाँदा चोरी निकासी गर्नेहरूको संख्यासमेत निरन्तर वृद्धि हुँदै गइबरहेकोले वनको क्षति बढ्दो अवस्थामा देखिन्छ। वन क्षेत्रमा भएको चोरी निकासीको तत्कालीन असरका रूपमा वनको आकारमा गत दशकमा उल्लेख्य क्षति भएको देखिन्छ। सिगास गाउँपालिकमा रहेको वन नेपालको उच्च पहाडी भू-भागको विशेषता बोकेको वन भएकोले यहाँ सयाँ विविध औषधि जन्य वनस्पतिहरु पाइन्छन्।

६.१ वन जंगल

सिगास गाउँपालिकामा कुल ४५३१.१८ हेक्टर वन समुदायलाई हस्तान्तरण गरिएको छ। यस वन जंगलवाट स्थानीय जनताले घाँस, दाउरा, र अन्य वन पैदावार उपभोग गरिराखेका छन्। यो वन यहाँको पर्यावरणीय विकास र सन्तुलनका लागि पनि अपरिहार्य छ। यस वन क्षेत्रमा कुल ३२ वटा सामुदायिक वन रहेका छन्, जसमध्ये महिला सामुदायिक वनको संख्या २२ रहेको छ। सामुदायिक वनमा यहाँका सम्पूर्ण घरपरिवार

प्रत्यक्ष संलग्न रहेका छन् । यहाँको सामुदायिक वनसम्बन्धी थप विवरण तालिका ५८ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ५८ वन वातावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी विवरण

वडा नम्बर	वनको किसिम	समेटेको घरधुरी	वनको नाम	क्षेत्रफल (हे.)	सिंचित दर (क्यु. मि./हे.)	वन पैदावारको बार्षिक उत्पादन		
						काठ (क्यु फि.)	दाउरा भारी	जडिबुटी
१	सामुदायिक	६०	वृन्दा सामुदायिक वन	१७७	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	८९	नाचन्थली सामुदायिक वन	२१८.६८	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	१२७	श्री केदार सामुदायिक वन	२५६.६०	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	१७५	कालोपातल सामुदायिक वन	१०५.८६	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	३१	सुन्दरखाल सामुदायिक वन	९४	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	५५	सेला सामुदायिक वन वेसरा	२०२	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको

वडा नम्बर	वनको किसिम	समेटेको घरधुरी	वनको नाम	क्षेत्रफल (हे.)	सिंचिति दर (क्यु. मि./हे.)	वन पैदावारको बार्षिक उत्पादन		
						काठ (क्यु फि.)	दाउरा भारी	जडिबुटी
२	सामुदायिक	१०४	धूरा गाँजरी सामुदायिक वन	२२३	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	३०	घटेखोला सामुदायिक वन	६.०६	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	८४	करुणाधार सामुदायिक वन	१४१	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	४८	मल्लाधुरा सामुदायिक वन	१७२	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	१२८	सिगासधूरा सामुदायिक वन	२५६	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
३	सामुदायिक	११५	उखाकोट सामुदायिक वन	१०६	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	६०	भूमिराज सामुदायिक वन	१७	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	५३	सप्तरंगी सिगास सामुदायिक वन	७७.३१	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको

वडा नम्बर	वनको किसिम	समेटेको घरधुरी	वनको नाम	क्षेत्रफल (हे.)	सिंचिति दर (क्यु. मि./हे.)	वन पैदावारको बार्षिक उत्पादन		
						काठ (क्यु फि.)	दाउरा भारी	जडिबुटी
३	सामुदायिक	२०२	कैलपाल सामुदायिक वन	१३४	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	२७	मन विरुवा हराभरा सामुदायिक वन	६६.५२	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
४	सामुदायिक	९५	कालापैरा सामुदायिक वन	१८४	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	१३२	महादेव सामुदायिक वन	४८५.१२	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
५	सामुदायिक	७८	हरहराशैनी सामुदायिक वन	८१.०५	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
६	सामुदायिक	१३१	खेतीथला काँडा सामुदायिक वन	१२९	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	५०	महादेव शिवलिङ्ग सामुदायिक वन	२७७	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	१५७	भूमिराज सामुदायिक वन	४५६.३५	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको

वडा नम्बर	वनको किसिम	समेटेको घरधुरी	वनको नाम	क्षेत्रफल (हे.)	सिंचिति दर (क्यु. मि./हे.)	वन पैदावारको बार्षिक उत्पादन		
						काठ (क्यु फि.)	दाउरा भारी	जडिबुटी
७	सामुदायिक	१७८	सिगास सौड्डा सामुदायिक वन	९५.८२	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	१२४	भूमिराज शिवलिङ्ग सामुदायिक वन	२५७.५४	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	५७	महादेव सामुदायिक वन	२७७.७२	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	१२१	कैलपाल सामुदायिक वन	२०३.२०	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
८	सामुदायिक	११३	कालीपोखरी सामुदायिक वन	२५२	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	९७	चेतना शिवलिङ्ग सामुदायिक वन	२२९.३६	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
९	सामुदायिक	१२२	पहरौल चौखाम सामुदायिक वन	१९८.७७	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक	८२	उदय सामुदायिक वन, चौखाम	५९.९४	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको

वडा नम्बर	वनको किसिम	समेटेको घरधुरी	वनको नाम	क्षेत्रफल (हे.)	सिंचित दर (क्यु. मि./हे.)	वन पैदावारको बार्षिक उत्पादन		
						काठ (क्यु फि.)	दाउरा भारी	जडिबुटी
	सामुदायिक	१३४	कैलपाल सामुदायिक वन, चौखाम	१७७.९९	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक		जनजागृती सामुदायिक वन चौखाम		तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको
	सामुदायिक वनको जम्मा क्षेत्रफल			४५३१.१८				

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अषाढ २०७६

६.२ वन्यजन्तु सम्बन्धी विवरण

समग्रतामा यस गाउँपालिकाको सिमाना भित्र भालु, चितुवा, बँदेल, मलसाँप्रो, चरिबाघ, मुसा, खरायो, न्याउरी मुसा, रतुवा, बाँदर आदि किसिमका स्तनधारीजन्तुहरू पाइन्छन् । यहाँ चराचुरुङ्गीहरूमा बकुल्ला, खेखौरा, चिल, कुक्लेरुवा, रानीचरा, भद्राई, चखेवा, काठखोलिया, ढुकूर, धनेश, राजक छेग्रा, कर्कूलिया, फिस्टे, तिकूला, खरवक्ली, पल्टैया, खैरो ठूलो बकूल्ला, पिरौटा, काग, सुगा, गौथली, जूरेली, चिवे, ठ्यौवा, लामपुच्छे सहित करिब १०० भन्दा बढी प्रजातिका चराहरू पाईन्छन् । वनक्षेत्र अनुसार पाइने वन्यजन्तुको विवरण तालिका ५९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ५९ सिगास गाउँपालिकामा वन्यजन्तु सम्बन्धी विवरण

वन क्षेत्रको नाम	वन क्षेत्रमा उपलब्ध हुने वन्यजन्तुहरुको नाम	वन क्षेत्रको संरक्षण भएको वा नभएको (भएको भए संरक्षण गर्ने संस्थाको नाम)	वन क्षेत्र भित्रका अन्य महत्वपूर्ण स्थलहरु (जस्तै पोखरी, दुङ्गाखानी नाम सहित)
वडा नं. १			
वृन्दा सामुदायिक वन नाचन्थली सामुदायिक वन श्री केदार सामुदायिक वन कालोपातल सामुदायिक वन सुन्दरखाल सामुदायिक वन सेला सामुदायिक वन वेसरा	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरु	मन्दिर विद्यालय
वडा नं. २			
धूरा गाँजरी सामुदायिक वन घट्टेखोला सामुदायिक वन	चित्तल, बदेल, चितुवा, चराचुरुङ्गी, बाँदर		मन्दिर

वन क्षेत्रको नाम	वन क्षेत्रमा उपलब्ध हुने वन्यजन्तुहरूको नाम	वन क्षेत्रको संरक्षण भएको वा नभएको (भएको भए संरक्षण गर्ने संस्थाको नाम)	वन क्षेत्र भित्रका अन्य महत्वपूर्ण स्थलहरु (जस्तै पोखरी, दुङ्घाखानी नाम सहित)
करुणाधार सामुदायिक वन मल्लाधुरा सामुदायिक वन सिगासधूरा सामुदायिक वन	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरु	मन्दिर विद्यालय
वडा नं. ३			
उखाकोट सामुदायिक वन भूमिराज सामुदायिक वन सप्तरंगी सिगास सामुदायिक वन कैलपाल सामुदायिक वन मन विरुवा हराभरा सामुदायिक वन	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरु	मन्दिर विद्यालय
वडा नं. ४			
कालापैरा सामुदायिक वन महादेव सामुदायिक वन	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरु	मन्दिर विद्यालय
वडा नं. ५			
हरहराशैनी सामुदायिक वन	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर		मन्दिर

वन क्षेत्रको नाम	वन क्षेत्रमा उपलब्ध हुने वन्यजन्तुहरूको नाम	वन क्षेत्रको संरक्षण भएको वा नभएको (भएको भए संरक्षण गर्ने संस्थाको नाम)	वन क्षेत्र भित्रका अन्य महत्वपूर्ण स्थलहरु (जस्तै पोखरी, दुङ्घाखानी नाम सहित)
	चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरु	विद्यालय
वडा नं. ६			
खेतीथला काँडा सामुदायिक वन महादेव शिवलिङ्ग सामुदायिक वन भूमिराज सामुदायिक वन	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरु	मन्दिर विद्यालय
वडा नं. ७			
सिगास सौड्डा सामुदायिक वन भूमिराज शिवलिङ्ग सामुदायिक वन महादेव सामुदायिक वन कैलपाल सामुदायिक वन	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरु	मन्दिर विद्यालय
वडा नं. ८			
कालीपोखरी सामुदायिक वन चेतना शिवलिङ्ग सामुदायिक वन	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरु	मन्दिर विद्यालय

वन क्षेत्रको नाम	वन क्षेत्रमा उपलब्ध हुने वन्यजन्तुहरूको नाम	वन क्षेत्रको संरक्षण भएको वा नभएको (भएको भए संरक्षण गर्ने संस्थाको नाम)	वन क्षेत्र भित्रका अन्य महत्वपूर्ण स्थलहरू (जस्तै पोखरी, दुङ्घाखानी नाम सहित)
वडा नं. ९			
पहरौल चौखाम सामुदायिक वन उदय सामुदायिक वन, चौखाम कैलपाल सामुदायिक वन, चौखाम जनजागृती सामुदायिक वन चौखाम	चराचुरुङ्गी, चित्तल, बदेल, बाँदर चित्तल, बदेल, बाँदर	उपभोक्ताहरू	मन्दिर, विद्यालय

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अषाढ २०७६

६.३ वन अतिक्रमण

यो गाउँपालिका महाभारत श्रेणीमा अवस्थित हुँदा यहाँको वन जंगलहरू वर्षेनी डढेलोबाट प्रभावित हुने गरेका छन्। जलवायु परिवर्तनबाट भएको तापक्रम बढ्दि, खडेरी, अनावृष्टिका कारण डढेलोको प्रकोप वर्षेनी बढ्दै गइरहेको छ। डढेलोको प्रकोपबाट सरकारद्वारा व्यवस्थित वन जंगल र सामुदायिक वनहरू द्युवै प्रभावित भएका छन्। वनजंगल अतिक्रमण र वन फडानीले यहाँ रहेका पानीका स्रोतहरू सुकै जानु, खेतीपातीमा ह्रास

आउनु, जैविक विविधताको विनाश हुन थाल्नु जस्ता प्राकृतिक समस्याहरु देखा पर्न थालेका छन् । अन्ततोगत्वा यसको प्रत्यक्ष असर मानव समुदायले नै बेहोर्नु पर्ने हुन्छ ।

६.४ भू-व्यस्थापन र संवेदनशिलताको अवस्था

गाउँपालिकाको उत्तरी भूभागमा अवस्थित महाभारत पर्वतको वनावट भिरालो भएकोले र यहाँको भिराले जमिनमा खनजोत, खेतीपाती, सडक, भवन लगायतका पूर्वाधार निर्माणले भू-क्षय, बाढी र पहिरोको जोखिम बढ्दै गइरहेको छ । बाढीका कारण भिरालो क्षेत्रको ठूलो भू-भाग वर्षेनी क्षतिग्रस्त हुदै गइरहेको अवस्था छ । यस गाउँपालिकाको भू-संरक्षणको अवस्था सम्बन्धी आधारभूत सूचकहरू तालिका ६० मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ६० विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय (महिना)

वडा नम्बर	विपद अनुसार जोखिमको समय(महिना)						
	आगलागी	बाढी डुवान	पहिरो	शितलहर	रोग माहामारी	सर्पको टोकाइ	जंगली जनावर वाट नोक्सानी
१	चैत्र/वैशाख	साउन /भाद्र	साउन /भाद्र	×	×	×	×
२	चैत्र/वैशाख	साउन /भाद्र	साउन /भाद्र	×	×	×	×
३	चैत्र/वैशाख	साउन /भाद्र	साउन /भाद्र	×	×	×	×

૪	ચૈત્ર/વैશાખ	સાઉન /ભાડ્ર	સાઉન /ભાડ્ર	×	×	×	×
૫	ચૈત્ર/વैશાખ	સાઉન /ભાડ્ર	સાઉન /ભાડ્ર	×	×	×	×
૬	ચૈત્ર/વैશાખ	સાઉન /ભાડ્ર	સાઉન /ભાડ્ર	×	×	×	×
૭	ચૈત્ર/વैશાખ	સાઉન /ભાડ્ર	સાઉન /ભાડ્ર	×	×	×	×
૮	ચૈત્ર/વैશાખ	સાઉન /ભાડ્ર	સાઉન /ભાડ્ર	×	×	×	×
૯	ચૈત્ર/વैશાખ	સાઉન /ભાડ્ર	સાઉન /ભાડ્ર	×	×	×	×

સોત: સ્થલગત અધ્યયન, અષાઢ ૨૦૭૬

संस्थागत विकास

७.१ संस्थागत विकास सम्बन्धी व्यवस्था

संस्थागत विकास र सुशासन स्थानीय विकासको दिगोपनका लागि अपरिहार्य छन्। सेवा प्रवाहमा संलग्न निकायहरूले संस्थागत विकास र सुशासनको प्रत्याभूति दिन सकेमा मात्र स्थानीय तह (सरकार) को जग बलियो भएको मान्न सकिन्छ।

संस्थागत क्षमता विकासका लागि विद्यमान ऐन, नियम, निर्देशिकाले व्यवस्था गरेअनुसार वार्षिक रूपमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। हालैका वर्षहरूमा खानेपानी तथा सरसफाई, वन व्यवस्थापन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, बालबालिकाका क्षेत्रमा दीर्घकालीन योजना/रणनीतिहरू तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा रहेको अवस्था छ।

आपूर्ति पक्षको नागरिकप्रतिको जवाफदेहिता सुदृढ गर्न नागरिक वडापत्र सबै कार्यालयहरूबाट जारी भएको, सार्वजनिक सुनुवाई, जनलेखा परीक्षण जस्ता कार्यक्रमहरू निरन्तर रूपमा हुँदै आएका छन्। पारदर्शिताका लागि बजेट तथा कार्यक्रमहरू कार्यालयहरूबाट नियमित रूपमा विभिन्न माध्यमबाट प्रकाशित हुँदै आएका छन्। लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिकाका सबै शाखाहरू लगायत लेखा प्रणालीलाई कम्प्युटराइज्ड गरिएको छ। माग तथा आपूर्ति दुवै पक्षको क्षमता विकासका विभिन्न क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन हुँदै आएका छन्। स्रोतको अधिकतम परिचालनका लागि विभिन्न राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसँग समन्वय, सहकार्यमा वृद्धि गरिएको छ। संस्थागत विकास र सुशासनका क्षेत्रमा धेरै कार्यहरू भइरहेको छन् तैपनि गुणात्मक सुधारमार्फत् अझै धेरै गर्नुपर्ने अवस्था समेत छ। यस क्षेत्रका केही महत्वपूर्ण सूचकहरूको विद्यमान अवस्थालाई तालिका ६१ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका : ६१ गाउँपालिकामा रहेका सरकारी कार्यालय तथा निकायहरु

क्र.सं.	सरकारी कार्यालय	नम	स्थान	वडा नं.	जनशक्ति	कार्यक्षेत्र
१	स्थानीय तह					
	गाउँपालिका	सिगास गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय	गर्जे		३६	गाउँपालिका पूरै
	वडा कार्यालयहरु	१ नं वडा कार्यालय		१	४	वडा नं. १
		२ नं वडा कार्यालय		२	४	वडा नं. २
		३ नं वडा कार्यालय		३	४	वडा नं. ३
		४ नं वडा कार्यालय		४	४	वडा नं. ४
		५ नं वडा कार्यालय		५	४	वडा नं. ५
		६ नं वडा कार्यालय		६	४	वडा नं. ६
		७ नं वडा कार्यालय		७	४	वडा नं. ७
		८ नं वडा कार्यालय		८	४	वडा नं. ८
		९ नं वडा कार्यालय		९	४	वडा नं. ९

क्र.सं.	सरकारी कार्यालय	नम	स्थान	वडा नं.	जनशक्ति	कार्यक्षेत्र
२	स्वास्थ्य संस्थाहरु	गाँजरी स्वास्थ्य चौकी	गाँजरी	२	६	वडा नं. १ र २
	स्वास्थ्य चौकी	सिगास स्वास्थ्य चौकी	गर्जे	३	३	वडा नं. ३ र ४
		दुङ्गाड स्वास्थ्य चौकी	दुङ्गाड	५	४	वडा नं. ५
		थलाकाँडा स्वास्थ्य चौकी	थलाकाँडा	६	६	वडा नं. ६ र ७
		शिवलिङ्ग स्वास्थ्य चौकी	शिवलिङ्ग	८	४	वडा नं. ८
		चैखाम स्वास्थ्य चौकी	चैखाम	९	४	वडा नं. ९
३	कृषि	-	-	-	३	गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण वडाहरु

क्र.सं.	सरकारी कार्यालय	नम	स्थान	वडा नं.	जनशक्ति	कार्यक्षेत्र
४	पशुसेवा	गाँजरी पशुसेवा कार्यालय	गाँजरी	२	२	गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण वडाहरु
५	हुलाक	इलाका हुलाक कार्यालय गाँजरी	गाँजरी	२	५	गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण वडाहरु
६	वन	इलाका वन कार्यालय गाँजरी	गाँजरी	२	४ जना	गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण वडाहरु
७	प्रहरी कार्यालय	प्रहरी चौकी गाँजरी	गाँजरी	२	७ जना	गाउँपालिका भित्रका १-५ सम्मका वडाहरु
		प्रहरी चौकी शिवलिङ्ग	शिवलिङ्ग	८	७ जना	गाउँपालिका भित्रका ६-९ सम्मका वडाहरु
८	बैंक तथा वित्तय संस्था	कृषि विकास बैंक	गाँजरी	२	८ जना	गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण वडाहरु

क्रं.सं.	सरकारी कार्यालय	नम	स्थान	वडा नं.	जनशक्ति	कार्यक्षेत्र

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, अपाठ २०७६

७.२ सुशासन : सिगास गाउँपालिकाका विकास तथा सुशासन सम्बन्धी सूचकहरूलाई तालिका ६२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ६२ सिगास गाउँपालिकामा संस्थागत विकास र सुशासन सम्बन्धी आधारभूत सूचकहरू

सूचकहरू	२०७०/०७१ को अवस्था
विषयगत शाखा स्थापना भएको	०
स्थानीय निकायहरूमा दरवन्दी सृजना एवम् पदपूर्ति तथा मिलान (प्रतिशत)	९० (संगठन तथा व्यवस्थापन भइरहेको)
कार्य विवरण (कर्मचारीको)	१०० (तर्जुमा भइरहेको)
स्थानीय निकायहरूको कार्यालय जग्गा दर्ता (प्रतिशत)	५६
कार्य संस्कृतिको आचार संहिता	०
सूचना प्रवाह प्रकाशन/वितरण समेत	वार्षिक
विनियम	कार्यान्वयन भएको
पेशकी फछैयाट (प्रतिशत)	५५
कूल बेरुजु रकम फछैयाट (रु हजार)	५०%
सम्परिक्षणद्वारा फछैयाट	५०
असुल भएको (प्रतिशत)	५%
कम्प्युटराइज्ड लेखा व्यवस्थापन	व्यवस्थित छ

सूचकहरू	२०७०/०७१ को अवस्था
जनलेखा परिक्षण भएको योजना संख्या	१००
सर्वदलीय अनुगमन समितिद्वारा अनुगमन गरिएको योजना संख्या	१००
नागरिक बडा पत्र	कार्यान्वयन भएको
सरोकारवाला गैसस र निजी क्षेत्रको अभिलेख (प्रोफाइल) तयार गर्ने	१००
गैसस र निजी क्षेत्रको समन्वय समिति	१००
गैसस र निजी क्षेत्र परिचालन (संख्या)	१
गैसससँगको सहकार्य (संख्या)	१२
निजीक्षेत्रसंगको सहकार्य (संख्या)	२५
जनशक्ति विकास योजना (संख्या)	तर्जुमाको क्रममा रहेको
पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास (पटक)	०
मानव संशाधन विकास केन्द्र (संख्या)	०
गैसस तथा समूहको क्षमता अभिवृद्धि (पटक)	०
जनसहभागिता (रु ०००)	२६१०४३.५
अनुगमन मूल्यांकन निर्देशिका (प्रतिशत)	१००
लागत जनसहभागिता (योजना संख्या)	५०
छनौट भएका आयोजनामा जनसहभागिता (योजना संख्या)	३३
योजनाहरूको प्रभाव मूल्यांकन (प्रतिशत)	१०
आवधिक गाउँपालिकाविकास योजनाको मध्यावधिक मूल्यांकन	०

झोल: स्थलगत अध्ययन, अषाढ २०७६

७.३ गाउँपालिकाको आय विवरण (२०७५/७६)

यस गाउँपालिकाको आ.व. २०७५/७६ को आनुमानित र वास्तविक आय विवरण तालिका ६३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ६३ गाउँपालिकाको आय विवरण (२०७५/७६)

आय शिर्षक	गत वर्ष (रु हजारमा)		चालु आर्थिक वर्ष (रु. हजारमा) अनुमानित
	अनुमानित	वास्तविक	
शुरु मौज्दात			
घरजग्गा कर	५०,०००	७७,८७८	
मालपोत वा भूमिकर	७००,०००	२५५,३८९	
हाट बजार पसल कर			
सवारी साधन कर	५०००	-	
मनोरञ्जन कर			

आय शिर्षक	गत वर्ष (रु हजारमा)		चालु आर्थिक वर्ष (रु. हजारमा) अनुमानित
	अनुमानित	वास्तविक	
वहाल विटौरी कर	५,०००	१,३५०	
विज्ञापन कर			
व्यवसाय कर	३५,०००	१८,५००	
व्यवसायिक भिडियो कर			
प्राकृतिक स्रोत उपयोग कर			
सेवा शुल्क दस्तुर	६,००,०००	१,२१,२६०	
दस्तुर			
बिक्री आय			
दण्ड जरिवाना			
अन्य आय	३६,०००	१,२९,५००	
स्रोत उपयोग बाँडफाड			

आय शिर्षक	गत वर्ष (रु हजारमा)		चालु आर्थिक वर्ष (रु. हजारमा) अनुमानित
	अनुमानित	वास्तविक	
प्रदेश अनुदान			
वित्तीय समानीकरण अनुदान			६६,९९,०००
सशर्त अनुदान			
विशेष अनुदान			४२,००,०००
समपुरक अनुदान			
संघीय अनुदान			
वित्तीय समानीकरण अनुदान		१९,१५,१६,०००	८,१६,००,०००
सशर्त अनुदान		९,६८,६९,०००	१२,२९,००,०००
विशेष अनुदान			
समपुरक अनुदान			

स्रोत : सिंगास गाउँपालिका, (अपाठ २०७६)